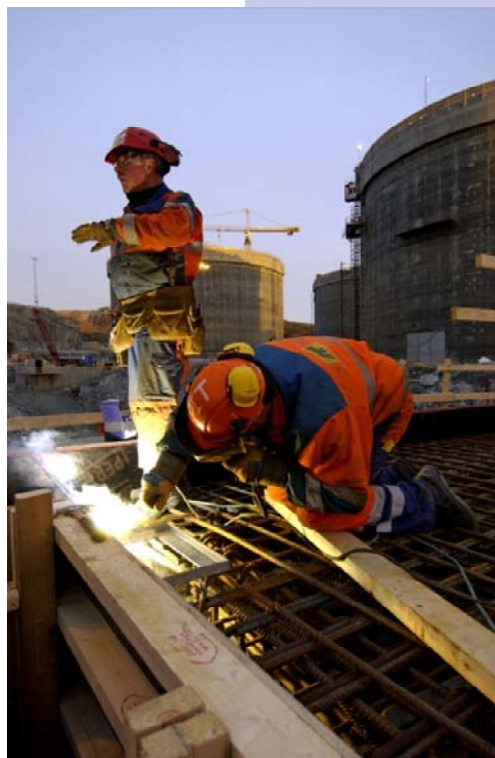

Rapport
2009:3

Dette er Snøhvit

***Sluttrapport fra følgeforskningen av
Snøhvitutbyggingen 2002-2008***

Sveinung Eikeland (red.), Stig Karlstad,
Christen Ness, Trond Nilsen og
Inge Berg Nilssen

Forsideillustrasjon:

- A: Tromsø-jenta Kaja Klæbo Hjelseth var den første lærlingen i Snøhvit drift og ble dermed historisk ved å også være den første til å ta fagbrevet i laboratoriefaget på Melkøya. *Foto: StatoilHydro*
- B: *Foto: StatoilHydro*
- C: Breilia skole. Foto: *Goggen Hansen – Hammerfest kommune*
- D: Lek ved Fuglenes skole. Foto: *Morten Jørgensen – Hammerfest kommune*

Tittel : Dette er Snøhvit - Sluttrapport fra følgeforskningen av Snøhvitutbyggingen 2002-2008

Forfattere : Sveinung Eikeland (red), Stig Karlstad, Christen Ness, Trond Nilsen og Inge Berg Nilssen

Norut Alta – Áltá rapport : 2009:3

ISBN : 82-7571-183-5

Oppdragsgivere: Hammerfest kommune, Finnmark fylkeskommune og StatoilHydro ASA

Prosjektleder : Sveinung Eikeland

Oppsummering :

Rapporten ”*Dette er Snøhvit*” avslutter følgeforskningen av de lokale og regionale samfunnseffekter av Snøhvitutbyggingen. Studien viser i hvilken grad og på hvilken måte Snøhvitutbyggingen bygget opp en kapasitet i Hammerfestområdet og i nord for å kunne bistå og gjennomføre slike utbygginger, samt hvilke lokale og regionale samfunnseffekter denne kapasitetsbyggingen har hatt. Den viktigste lokale effekten er at Snøhvitutbyggingen snudde en årelang negativ samfunnsutvikling i og ved ilandføringsstedet ved Hammerfest. Området har opplevd en betydelig befolkningsvekst i aldersgruppa 20-40 år, boligbygginga og boligenes verdi har økt og de unge har fått større tro på ei framtid i nord. Det skapes en sterk lokal sysselsettingsvekst og en rask endring av næringsstrukturen i retning privat kunnskapsbasert tjenesteyting i stor rettet mot olje- gassnæringens virksomheter. Vertskommunen har bidratt til kapasitetsutviklingen gjennom en sterk satsing på kultur- og oppvekstsektoren med målsetninger om å utvikle Hammerfest som et attraktivt bosted.

Rapporten viser også at den etablerte norske leverandørindustrien har oppnådd store leveranser til Snøhvitutbyggingen. Særlig viktig har Snøhvit vært for norsk verftsindustri og for arbeidsmarkedet i regioner på sørvestlandet. På tross av en svært liten nordnorsk leverandørindustri har leverandører registrert i nord oppnådd leveranser for 2,8 milliarder kroner eller 9,3 prosent av de nasjonale leveransene. Mye av disse leveransene har gått til knoppskytinger fra etablert industri i nord. Utviklinga de neste årene vil handle om hvilke strategier disse har for utvikling i nord og om hvordan godt etablerte lokale bedrifter kan koble seg på den etablerte nasjonale leverandørindustrien.

Emneord : Petroleumsutbygging – lokale virkninger – regional utvikling

Dato : mars 2009

Antall sider : 129

Pris : 250 kr

Utgiver : Norut Alta - Áltá as
Kunnskapsparken, Markedsgata 3
9510 ALTA

Foretaksnummer: 983 551 661 MVA

Telefon: 78 45 71 00

Telefaks: 78 45 71 01

E-post: post@finnmark.norut.no
www.finnmark.norut.no

Trykk : Norut Alta – Áltá as

Forord

11. oktober 2008 intervjuet journalisten Haddy N'jie i Dagbladet en lærer ved Fjordtun skole i Hammerfest kommune. Med utgangspunkt i en oppusset og modernisert skole, fornøyde elever og et lokalsamfunn i vekst for første gang i denne lærerens liv sier hun/han til journalisten at *"det er dette som er Snøhvit"*. Snøhvit var selvfølgelig en utbygging av et gassfelt, en ilandføring av gass til Europas største fabrikk for nedfrysing av gass (LNG) og i oktober 2008 et sotlag over byen - men Snøhvit var så mye mer. Det er denne helheten vi analyserer og formidler gjennom sluttrapporten fra analysene av de regionale ringvirkningene av Snøhvitutbyggingen. Historien om Snøhvitutbyggingen er fortellingene om hvordan ting snur på de fleste sider av samfunnet i vertskommunen, men også om hvordan utbyggingen betydde mye for andre norske regioner hvor leverandørindustrien stod sterkt og hvordan den utfordret regionalt partnerskap.

For å understreke hvor viktig Snøhvitutbyggingen er for lokalsamfunnet sier læreren til journalisten også at *"dere kommer til å se hvor mye Snøhvit har betydd når dere reiser i Øst-Finnmark. Der sitter de på nedlagte filetfabrikker og venter på Røkke-penger. Men de kommer ikke."* Foruten at læreren understreker at Snøhvit har økt de territorielle ulikheter i Finnmark som mange ser på som Snøhvitregionen, understrekes også at man venter på at noe skal erstatte filetindustrien. I Hammerfest kom Statoil og etter hvert den globale vedlikeholds- og modifikasjonsindustrien. En regional ringvirkningsrapport tar derfor for seg både spørsmål om territorielle utviklingsprosesser og hva man gjorde/ikke gjorde lokalt og regionalt utover å vente på ringvirkninger.

Følgeforskningen presenteres i kapittel 2 i rapporten. I tillegg skal det her legges til at underveis er følgeforskningen rapportert gjennom: *Samfunnsvirkninger fra første feltutbygging i Barentshavet*, Norut Alta – Áltá, rapport 2006:6; og *Snøhvitprosjektet og regional utvikling*, Norut Alta – Áltá, rapport 2005:7. Videre er relevante analyser rapportert gjennom *Små bedrifter som leverandører til Snøhvitutbyggingen*, Norut Alta - Áltá, arbeidsnotat 2006:1002; *Transportutfordringer ved Snøhvitutbyggingen*, Norut Alta – Áltá, rapport 2007:2; og *Regionale ringvirkninger av olje – og gassnæringen*, Norut Alta – Áltá (i samarbeid med Universitetet i Tromsø og Møreforskning Molde), rapport 2007:4. Og at kontaktpersoner og medlemmer av styringsgruppa i den lengste perioden av prosjektet har vært daværende rådmann Dagny Haga, Hammerfest kommune; Bjørn Fossan, StatoilHydro, og næringssjef Målfrid Baik, Finnmark fylkeskommune. I perioder har Kai Bjarne Lima og Odd Edvartsen StatoilHydro, Alf Birger Olsen og Bjørg Kippersund Hammerfest kommune, Lill Harriet Koi og Outi Torvinen fra Finnmark fylkeskommune deltatt i styringsgruppa.

Prosjektet er utført ved Noruts institutt i Alta og Hammerfest.

Alta/Hammerfest desember 2008

Sveinung Eikeland, direktør Norut Alta – Áltá og prosjektleder

Innhold

Forord	
Tabelloversikt	iii
Figuroversikt.....	iv
Sammendrag	1
DEL I: Regionale ringvirkninger av det første utbyggingsprosjektet i Barentshavet.....	8
1 Perspektivene	9
2 Følgforskningen av Snøhvitprosjektet.....	13
DEL II: Kapasitetsbyggerne	16
3 Utbygger.....	17
3.1 Utbyggingen og utbyggingsfasene	17
3.2 Kontraktsystemene i utbyggingsfasen.....	19
3.3 Kontraktene i driftsfasen	21
3.4 Lokale diskusjoner om kontraktsystemene under utbyggingsfasen	24
3.5 Utbyggers rolle i utvikling av olje- og gassrelatert næringsliv i regionen	25
4 Leverandørene.....	31
4.1 Datagrunnlaget	31
4.2 Norske og nordnorske leveranseandeler etter delprosjekt.....	33
4.3 Utenlandske, norske og nordnorske leveranseandeler etter leverandørnæring.....	34
4.4 Regional fordeling av norske leveranser fra ulike næringer	35
4.5 Regionale leveranser – leveranser fra Hammerfest, Kvalsund og Alta.....	36
5 Pendlerne.....	39
5.1 Hovedtrekk ved pendlingen til Hammerfest	39
5.2 Pendlernes erfaringer.....	42
6 Transportørene	45
6.1 Godstransport	46
6.2 Persontrafikk	47
6.3 Transportleverandørene.....	48
7 Det regionale partnerskapet.....	51
7.1 Regionens strategi og planverk	51
7.2 Fylkeskommunen etter ”ansvarsreformen”	52
7.3 Den regionale virkemiddelbruken	54
7.4 Videregående utdanning.....	56
7.5 Energi Campus Nord.....	57
7.6 Oppsummering	58
8 Vertskommunen	59
8.1 Bruk av næringsrettede virkemidler	59
8.2 Hammerfest kommune sitt eierskap i næringslivet	60
8.3 Store investeringer og realiserte prosjekter	61
8.4 Kommunal eiendomsskatt.....	61
8.5 Framtidige investeringer	62
8.6 Bygging av ekstrakapasitet i lokalsamfunnet.....	63

DEL III: Effekter	66
9 Effekter for lokal sysselsettingsutvikling.....	67
9.1 Lokal sysselsettings- og arbeidsmarkedsutvikling	67
9.2 Sysselsatte bosatt i Hammerfest.....	69
10 Effekter for næringsutvikling.....	73
10.1 Sysselsettingsutvikling i lokale og regionale bedrifter.....	73
10.2 Nettverk, arenaer og klyngedannelser	77
11 Befolkningsutviklingen.....	83
11.1 Samlet befolkningsutvikling	83
11.2 Utviklingen i spesifikke aldersgrupper.....	91
11.3 Befolkningsutviklingen for kvinner og menn	94
11.4 Det lokale perspektivet: Kunne befolkningsveksten blitt høyere?	95
12 Ungdommens holdninger	99
12.1 Snøhvit som mulig arbeidsplass.....	99
12.2 Valg av studieretning med tanke på fremtidig jobb ved Snøhvitvitanlegget.....	100
12.3 Bostedspreferanser	101
12.4 Et steds attraktivitet.....	102
12.5 Meninger om Snøhvitutbyggingen.....	103
12.6 Konklusjoner	105
13 Utviklingen i boligmarkedet	107
13.1 Boligbygging.....	107
13.2 Boligprisutvikling i Hammerfest.....	108
13.3 Leiemarkedet.....	110
13.4 Konklusjon	112
14 Endringer av sosiale forhold og levekår.....	113
14.1 Likestilling	113
14.2 Sosialhjelpsmottakere.....	114
14.3 Utsatte familier.....	115
14.4 Utsatte barn	116
14.5 Utsatte kvinner	119
14.6 Vold.....	120
14.7 Oppsummert.....	122
DEL IV: Hva blir Snøhvit?.....	124
15 Snøhvit i nord.....	125
15.1 Det nordlige utgangspunktet	125
15.2 Regional kapasitet bygges.....	125
15.3 Regionale Snøhviteffekter.....	127
15.4 Snøhvit i nord	128
Vedlegg 1 - Befolkningsdata, tabeller og figurer.....	131
Vedlegg 2 - Sysselsetting og ansatte i bedrifter i næringer i Hammerfest.....	135

Tabelloversikt

Tabell 3.1 ... Store hovedkontrakter i utviklingen av Snøhvitfeltet	20
Tabell 3.2 ... Noen mindre hovedkontrakter til utviklingen av Snøhvitfeltet.	21
Tabell 4.1 ... Leveranser til ulike aktiviteter i Snøhvitprosjektet totalt, norsk andel og nordnorsk andel.	34
Tabell 4.2 ... Leveranser fra Hammerfest, Alta og Kvalsund og fra Nord-Norge forøvrig.....	37
Tabell 7.1 ... Viktige fylkeskommunale bevilgninger til Snøhvitrelaterte prosjekter.....	54
Tabell 7.2 ... Totale tilskudd fra SND/Innovasjon Norge til kommunene Alta, Hammerfest, Vadsø og Sør-Varanger. Ordinære og særskilte virkemidler i Finnmark. Millioner kr.	55
Tabell 7.3 ... Totale lån fra Innovasjon Norge til kommunene Alta, Hammerfest, Vadsø og Sør-Varanger. Landsdekkende og/sentrale virkemidler. Millioner kr.	55
Tabell 9.1 ... Arbeidsmarkedet i Hammerfest, utpendling justert fra 2003	69
Tabell 10.1 . Sysselsetting i virksomheter i Hammerfest, vekst i ulike perioder og antall i 2007	75
Tabell 10.2 . Sysselsatte innen forretningsmessig tjenesteyting fordelt på bransje	76
Tabell 10.3 . Bransjefordeling av leverandørbedrifter i Nord-Norge til Snøhvitutbyggingen	79
Tabell 11.1 . Befolkningsutvikling i regioner i Finnmark 1992-2008. Tall per 1. januar.	85
Tabell 11.2 . Født, døde og fødselsoverskudd i Hammerfest kommune 1992-2007 og pr. 3. kvartal 2008.	87
Tabell 11.3 . Innvandring, utvandring, innflytting, utflytting og nettoflytting (inkl. inn- /utvandring). Hammerfest 1997-2007. Antall.	89
Tabell 12.1 . Valg av studieretning med tanke på en framtidig jobb ved Snøhvitplanlegget i Hammerfest (2008, tall i %)	101
Tabell 12.2 . Bostedspreferanser (prosent)	102
Tabell 12.3 . Positive sider ved Snøhvitutbyggingen, prosent	104
Tabell 12.4 . Negative sider ved Snøhvitutbyggingen, prosent	104
Tabell 13.1 . Prisutvikling leiermarkedet i Hammerfest, kr pr kvm	111
Tabell 14.1 . Antall sosialhjelpmottakere pr 1000 innbygger, 2001 - 2007	115
Tabell 14.2 . Antall personer og bekymringsmeldinger sendt til barnevernet vedrørende rusbruk blant barn og ungdom.....	118
Tabell 15.1 . Nettoflytting etter aldersgruppe i Hammerfest 1995-2006, og gjennomsnitt hvert år perioden 1995-2001 og 2002-2006.....	132
Tabell 15.2 . Befolkningsutvikling fordelt på kjønn i aldersgruppene 20-29 år og 30-39 år, Hammerfest 2000-2008 (pr. 1. januar).....	134

Figuroversikt

Figur 2.1.....	<i>Analysemodell for følgeforskningen</i>	14
Figur 4.1.....	<i>Fordeling av leveranser til utbyggingsfasen av Snøhvit på direkte- , hoved- og underleverandørnivå.</i>	32
Figur 4.2.....	<i>Fordeling av leveranser i inngåtte kontrakter i utbyggingsfasen pr mars 2008 etter geografi og næring.</i>	35
Figur 4.3.....	<i>Norske leveranser fordelt på næring og fylker</i>	36
Figur 4.4.....	<i>Direkte- og hovedleveranser fordelt på regionale, norske og utenlandske leverandører</i>	38
Figur 5.1.....	<i>Geografisk fordeling av personer bosatt i Norge som har hatt oppdrag på Melkøya</i>	40
Figur 5.2.....	<i>Innpendling, personer bosatt utenfor Hammerfest som arbeider i bedrifter registrert i Hammerfest fordelt på geografiske områder 2001-2007</i>	41
Figur 5.3.....	<i>Innpendling til Hammerfest etter næring 2000-2007</i>	42
Figur 6.1.....	<i>Transportveiene til og fra Melkøya</i>	46
Figur 6.2.....	<i>Transportleveranser til Snøhvitutbyggingen fordelt på region</i>	49
Figur 7.1.....	<i>Undervisningstilbud ved Hammerfest videregående skole 2007-2008</i>	57
Figur 8.1.....	<i>Investeringsregnskap for sektorer i Hammerfest kommune 2000-2007</i>	61
Figur 8.2.....	<i>Netto lånegjeld og eiendomsskatt Hammerfest kommune 2001-2007</i>	62
Figur 9.1.....	<i>Arbeidsmarkedet i Hammerfest 2000-2007</i>	68
Figur 9.4.....	<i>Sysselsettingsutvikling for kvinner og menn</i>	71
Figur 10.1...	<i>Arbeidsplasser i Hammerfest og sysselsatte bosatte i Hammerfest</i>	73
Figur 10.2...	<i>Vekst i sysselsettingen i virksomheter i Hammerfest, kvinner og menn 2000-2007</i>	74
Figur 10.3...	<i>Sysselsetting i Hammerfest i 2002 og 2007 etter næring</i>	77

Figur 11.1... <i>Befolkningsutvikling største nordnorske bykommuner 1994-2008</i> <i>Indeks</i>	84
Figur 11.2... <i>Befolkningsutvikling regioner i Finnmark 1992-2008. Indeks</i>	86
Figur 11.3... <i>Fødselsoverskudd, fødte og døde i Hammerfest 1992-2007.</i> <i>Antall og glidende gjennomsnitt</i>	87
Figur 11.4... <i>Innflytting, utflytting, innvandring, utvandring og nettoflytting inkl. inn- /utvandring. Hammerfest 1997-2007. Antall</i>	89
Figur 11.5... <i>Nettoflytting (innflytting minus utflytting) i ulike aldersgrupper årene 1995-2007. Glidende gjennomsnitt av antall nettoinnflyttere</i>	92
Figur 11.6... <i>Befolkningsutvikling i Hammerfest fordelt på aldersgrupper i yrkesaktiv alder. 1994-2008</i>	93
Figur 11.7... <i>Befolkningsutviklingen i Hammerfest fordelt på kjønn 1992-2008</i>	94
Figur 11.8... <i>Befolkningsutvikling fordelt på kjønn i aldersgruppene 20-29 år og 30-39 år, Hammerfest 2000-2008)</i>	95
Figur 13.1... <i>Antall boliger fullført og igangsatt i Hammerfest, 2000 – 2. kvartal 2008</i>	108
Figur 13.2... <i>Gjennomsnittlig kvadratmeterpris, omsatte selveierboliger i Hammerfest</i>	109
Figur 13.3... <i>Gjennomsnittlig kvadratmeterpris og omsatte selveierboliger sammenlignet, 2002 - 2007</i>	110
Figur 14.1... <i>Likestillingsindeks, 2000 - 2007</i>	114
Figur 14.2... <i>Antall skilte pr 1000 gifte, 2000 – 2008</i>	115
Figur 14.3... <i>Antall separerte pr 1000 gifte, 2000 - 2008</i>	116
Figur 14.4... <i>Barn og ungdom med undersøkelse, 0-17 år, prosentvis andel av totalt antall i aldersgruppen</i>	117
Figur 14.5... <i>Barn og ungdom med tiltak, 0-17 år, prosentvis andel av totalt antall i aldersgruppen</i>	117
Figur 14.6... <i>Totalt antall overnattingsdøgn kvinner og barn ved Vest - Finnmark krisesenter – Hammerfest, 2000 - 2007</i>	120
Figur 14.7... <i>Voldshandlinger i Hammerfest som har ført til innleggelse (2003 – 2007) eller poliklinisk behandling (2005 – 2007)</i>	121
Figur 15.1... <i>Innflytting, utflytting, innvandring, utvandring og nettflytting inkl. inn-/utvandring 1997-2007, Kvalsund kommune.</i> <i>Antall og glidende gj.snitt</i>	131
Figur 15.2... <i>Innflytting, utflytting, nettoflytting innlands, innvandring, utvandring, nettoinnvandring og nettoinnflytting inkl. inn-/utvandring.</i> <i>Alta kommune, 1997-2007. Antall</i>	132
Figur 15.3... <i>Befolkning fordelt på aldersgrupper, Hammerfest 2003 og 2008</i>	133
Figur 15.4... <i>Befolkningens aldersgrupper – utvikling fra 2003 til 2008 for kvinner og menn. Hammerfest</i>	134

Sammendrag

Sveinung Eikeland (red.), Stig Karlstad, Christen Ness, Trond Nilsen og Inge Berg Nilssen

Dette er Snøhvit - sluttrapport fra følgeforskningen av Snøhvit-utbyggingen 2002-2008

Norut Alta/Hammerfest rapport 2009:3

Snøhvitutbyggingen (2002-2008) førte til at en årelang negativ samfunnsutvikling i Hammerfestområdet snudde. Dette er trolig den tydeligste ringvirkningen på land av utviklingen av Snøhvitfeltet. De lokale effektene var sterkere enn de regionale, men det kan også identifiseres klare regionale effekter. Snøhvitutbyggingen har også betydd mye for norsk leverandørindustri og for arbeidsmarkedet for norske verkstedsarbeidere.

Viktige effekter i Hammerfestområdet i utbyggingsperioden har vært sysselsettingsvekst særlig i utbygningsrelaterte næringer, befolkningsvekst i aldersgruppa 20-40 år, vekst i boligbygging og boligenes verdier og en økt tro på ei framtid i nord blant ungdommen. Men vi dokumenterer også økt oppmerksomhet rundt utslipp og diskusjonene om ringvirkninger. Regionalt dokumenteres sterk sysselsettingsvekst på akse Kautokeino-Alta-Kvalsund-Hammerfest, daglig kontakt gjennom en omfattende gods- og personelltransport, økende pendling og at en større andel ungdom ser optimistisk på en framtid i kommunen. Nasjonalt har utbyggingen hatt store effekter for norsk leverandørindustri, særlig verftsindustrien. Snøhvitutbyggingen har også vært viktig for arbeidsmarkedet i flere kommuner på sørvestlandet.

Erfaringene fra Snøhvitprosjektet har også belyst flere utfordringer når det gjelder lokale og regionale ringvirkninger av olje- og gassutbygginger i Barentshavet. Den har understreket at slike feltutviklinger primært er den etablerte olje – og gassnæringen med sine leverandører sitt inntog i nord. Det er ikke en etablering av en ny næring. Derfor ligger nøkkelen til ringvirkninger av utbyggingsprosjekter i nord både i knoppskytinger fra den etablerte leverandørindustrien og i de mulighetene eksisterende lokal industri har for å kople seg på inntoget. Vi ser også at en effektiv transport av personell er avgjørende for å realisere utbygginger i nord, men også en utfordring for lokale ringvirkninger. Det kan være enklere at etablerte selskaper frakter inn egne folk, enn at de samme utvikler samarbeid med lokalt eide selskaper. Det er imidlertid for tidlig å konkludere om hva som er betingelsene for at det vil skje en mer permanent forflytning av service – og leverandørindustri til nord i kjølvannet av slike utbyggingsprosjekter. Erfaringene fra driftsfasen av Snøhvitprosjektet vil fortelle mer om dette.

Følgeforskningen av Snøhvitutbyggingen handler om lokale og regionale effekter på land av det første større utbyggingsprosjektet i Barentshavet. Utviklingen av Snøhvitfeltet bestod av hovedsaklig to deler: En utbygging til havs og en på Melkøya ved Hammerfest.

Utbyggingen til havs bestod av utvikling av et undervannssystem for utvinning av gass¹ fra feltene Snøhvit, Albatross og Askeladd, samt rørledninger for transport av gass og kondensat til Melkøya. På Melkøya ble det fra 2002 bygd tilkomstveier og tunneler, sprengt og planert et område for plassering av LNG²-fabrikken, drevet fundamenteringsarbeid for flere typer installasjoner og det ble støypet store lagertanker. Utbyggingen var på sitt mest intense i 2005 da prosessanlegget, flammetårnet og kjøletårnet ble satt på plass. Utbyggingen var i hovedsak avsluttet ved årsskiftet 2007/2008. Den første produksjonen startet i 2007, etter dette har utbygger konsentrert seg om å få til permanent og stabil drift på det planlagte nivået³.

Følgeforskningen er avgrenset til de lokale og regionale ringvirkninger som er knyttet til direkte økonomiske virkninger som sysselsetting, leveranseverdier og bedriftsutvikling. Den inkluderer også samfunnsmessige effekter som for eksempel befolkningsutvikling, endringer av boligbygging og boligpriser, velferds- og levekårsendringer og holdningsendringer til framtid og olje- og gassindustrien. I tillegg har vi vært opptatt av noen indirekte effekter, dvs. de som settes i gang gjennom aktivitets- og inntektsøkningen i lokalsamfunnet i utbyggingsperioden. Noe av dette handler om bruk av inntekter fra arbeid med Snøhvitutbyggingen, noe fra eiendomsskatten som Hammerfest kommune har krevd inn siden 2003.

Ved siden av lokale og regionale effekter har utbyggingen og driften av Snøhvitfeltet også effekter for utenrikspolitiske relasjoner, maktforhold, klima og miljø. Den har også effekter for den ressursmengde staten kan fordele til regionene gjennom statsbudsjettet, noe som også kan sees på som en potensiell regional ringvirkning. Disse forholdene er ikke behandlet i følgeforskningen.

Snøhvitutbyggingen har betydd mye for norsk leverandørindustri

Før vi konsentrerer oss om de lokale og regionale effektene, vil vi benytte anledningen til å oppsummere noen trekk ved Snøhvitutbyggingens betydning for den nasjonale leverandørindustrien med tilhørende nasjonale arbeidsmarkeder:

- Fram til mars 2008 var det i kontrakt databasen for Snøhvit registrert samlede leveranser til utbyggingen av Snøhvit anlegget til en verdi av 47,6 milliarder kroner. Av dette var 64 prosent av leveransene gått til norske leverandører, dvs. virksomheter som er registrert i Norge. 42 prosent av de nasjonale leveransene, dvs. opp mot 13 milliarder kroner hadde på det tidspunktet gått til norsk verftsindustri. I begynnelsen av 2008 hadde den nasjonale leverandørindustrien oppnådd 84 prosent av offshoreleveransene og 60 prosent av leveransene til utbyggingen av landanlegget på Melkøya. Leveransene til landanlegget utgjorde størsteparten av de samlede leveransene, i overkant av 40 milliarder kr.
- Fra 2002 til og med juli 2008 hadde 18 105 mennesker bosatt i Norge utført større eller mindre arbeidsoppgaver på Melkøya. Det var bare et fåtall norske

¹ Utvinnbare ressurser er anslått til 193 milliarder kubikkmeter naturgass, noe våtgass/LPG og kondensat.

² Fabrikken på Melkøya skal omgjøre gassen fra Snøhvitfeltet til LNG (Liquefied Natural Gas). Dette skjer ved at den kjøles ned til minus 160 grader. Da reduseres volumet 600 ganger og gjør det mulig å frakte gassen over store avstander. På Melkøya ved Hammerfest er det bygd Europas eneste storskalaanlegg for produksjon av LNG.

³ Målsetningen er produksjon av 5,67 milliarder standardkubikkmeter LNG pr år, det tilsvarer 70 skipslaster pr år i spesialbygde LNG-skip.

kommuner som ikke hadde vært representert med minst en sysselsatt under utbyggingen. Til og med juli 2008 hadde 1095 bedrifter registrert i Norge hatt større eller mindre oppdrag på Melkøya.

- De kommunene hvor arbeidskraften hadde vært relativt sterkest og hyppigst involvert på Melkøya (sammenlignet med kommunens totale sysselsetting) var selvsagt Hammerfest og nabokommunen Kvalsund. Blant de 20 norske kommunene med høyest "Melkøyintensitet" i sitt arbeidsmarked var 10 fra Vest-Finnmark og Nord-Troms, og 5 var kommuner i Sunnhordlandsregionen. Disse fem var Stord, Fitjar, Bømlø, Sveio og Utsira. Snøhvitutbyggingen var like viktig for arbeidsmarkedet på Stord som i Alta.

Snøhvitutbyggingen har hatt viktigere lokale enn regionale effekter

Det er viktig å skille mellom lokale (på og nær ilandføringsstedet) og regionale effekter (i områder utover ilandføringsstedet). Følgeforskningen har, som norske ringvirkningsanalyser av olje- og gassvirksomhet, hatt et lokalt fokus. Dvs. både slike studier og følgeforskningen har vært opptatt av hva som skjer på de stedene hvor olje- og gassressursen føres til land. De regionale effektene har hatt et mye mindre fokus, også i følgeforskningen.

Det kan likevel påvises viktige regionale utviklingstrekk i nord som har med Snøhvitutbygginga å gjøre. De viktigste er:

- Det har vært en stor og økende pendling fra alle kommuner i Finnmark til Hammerfest og Snøhvitprosjektet. Mens det i 2001 pendlet inn 248 personer fra andre kommuner i Finnmark til Hammerfest, økte dette gradvis til 527 personer i 2007. Og mens 38 prosent av pendlerne i 2001 kom fra kommuner utenom nabokommunene Alta og Kvalsund, var denne andelen 48 prosent i 2007. Arbeidsmarkedet i olje- og gassektoren i Hammerfest har derfor bidratt til at arbeidsmarkedet i regionen i større grad integreres. At lokale arbeidsmarkeder integreres regionalt på denne måten er et nytt trekk i denne arealstore regionen.
- Det har vært en sterk sysselsettingsvekst på akse Kautokeino-Alta-Kvalsund-Hammerfest i utbyggingsperioden. I største delen av utbyggingsperioden økte sysselsettingen på denne akse over to prosentpoeng mer enn landssnittet. Når sysselsettingen i dette området utgjør 45 prosent av den totale sysselsettingen i Finnmark, er dette en viktig utvikling regionalt. Vi sier ikke at hele denne sysselsetningsveksten har sin årsak i Snøhvitutbyggingen, men utbyggingen er gjennomført i en region med sterk sysselsettingsvekst.
- En integrert utvikling i samme akse gjennom at transport av personell og gods til utbyggingen har skjedd gjennom nabokommunene. Store deler av personellet ble fraktet til og fra regionen over flyplassen i Alta, med buss eller båt til og fra Hammerfest. Store mengder stein til bruk ved legging av rørledningen ble fraktet fra Kvalsund og store deler av sandbehovet ble dekket i Alta. Dette var i tillegg til betydelig økt direkte trafikk sørfra til havner og flyplass i Hammerfest. Her ble transportinfrastrukturen ved Polarbase viktig for omlasting, mellomlagring og tyngre transporter til Melkøya. Dette begrenset trafikken på innfartsveiene og gjennom bysentrum, som likevel økte sterkt i utbyggingsperioden.
- Gjennom en egen undersøkelse blant elever på de videregående skolene i Hammerfest og Alta er det dokumentert at i utbyggingsperioden tenker ungdom i regionen seg i større og større grad en framtid i Finnmark. I dag har 47 prosent av elevene ved Alta videregående skole denne oppfatningen, mens 34 prosent av

elevene i Hammerfest har denne oppfatningen. Det er en økning med 10-15 prosentpoeng på begge steder de siste 4 årene. Vi mener Snøhvitutbyggingen trolig er den viktigste endringen i regionen denne perioden, og utbyggingen har trolig bygd opp under denne holdningsendringen. Det betyr ikke nødvendigvis at en majoritet av elevene ser for seg en framtid i olje – og gassnæringen i nord. I 2008 kan 16 prosent av Altaungdom og 11 prosent av Hammerfestungdom tenke seg en i jobb i petroleumssektoren i Finnmark i framtida. Det altså en større andel i Alta enn på ilandføringsstedet Hammerfest. Altaandelen utgjøres helt og holdent av unge menn, hvor hele 29 prosent kan tenke en jobb i framtida i petroleumssektoren i Finnmark. Andelene er ellers 6 prosent (kvinner, Alta), 9 prosent (kvinner, Hammerfest) og 13 prosent (menn, Hammerfest)

- I 2008 så vel som i 2004 er det 5 prosent av elevene som velger utdanning ut fra et ønske om jobb på Snøhvit anlegget. I 2008 er elevene også blitt mer skeptisk til framtidige økonomiske ringvirkninger av Snøhvit anlegget og til utslippene fra fabrikken.
- Gjennom utbyggingen har den regionale kompetansen og innsikten i olje- og gasssektoren, og hva som skal til av virkemidler og planlegging for å få regionale ringvirkninger i virkemiddel – og planleggingsapparatet (Finnmark fylkeskommune og Innovasjon Norge Finnmark) økt betydelig.
- De spesifikke regionale leveransene til utbyggingen utenom nærregionen har vært beskjedne. Av de 2,7 milliardene som pr. mars 2008 hadde blitt levert til utbyggingen fra bedrifter registrert i Nord-Norge, var bare 1,3 milliarder kroner registrert hos leverandører utenfor Hammerfest. 0,9 milliarder kr var registrert hos nordnorske leverandører utenfor Hammerfest, Kvalsund og Alta (altså nærregionen). Finnmark utenom disse tre kommunene hadde på dette tidspunktet leveranser med en verdi på nær 60 millioner kroner. Det er imidlertid registrert betydelige leveranser for 15-20 bedrifter (av 60 bedrifter med slike betydelige leveranser i nord) registrert i Troms og Nordland, flere av dem er Tromsøbedrifter.

Effekter i Hammerfest

Det viktigste å formidle er at den generelle samfunnsutviklingen i Hammerfest i utbyggingsperioden har snudd. Den har snudd fra befolkningsnedgang, sysselsettingsnedgang, stillstand i boligbygginga og store problemer i kommuneøkonomien til ulike grader av vekst. Vi skal under presentere viktige endringer. I forhold til disse vi det alltid være en diskusjon om veksten kunne vært større og om hva som vil skje i driftsfasen. Vi tar ikke stilling til dette her og nå, men slike forhold har vært mye diskutert i møtene i styringsgruppa til følgeforskningsprosjektet.

- Den direkte lokale effekten av Snøhvitutbyggingen er relatert til leveranser fra bedrifter registrert i Hammerfest til utbyggingen. Pr mars 2008 utgjorde disse leveransene en verdi lik 1,4 milliarder kroner eller nær fem prosent av del nasjonale leveransene. Leveranser fra nærregionen, Hammerfest, Kvalsund og Alta, stammer i store deler fra sektorer hvor nærhet til anlegget er sentralt. Dette gjelder spesielt bygg- og anlegg, varehandel, hotell, transport etc. Men det er også snakk om nær 300 millioner kroner i leveranser til såkalt forretningsmessig tjenesteyting og 127 millioner til verftsindustrien og mekanisk industri. Begge disse sektorene er eksponert for konkurranse fra andre deler av leverandørsektoren.

- De viktige lokale leverandørene kan deles inn i tre typer bedrifter: Det er (i) etablerte nasjonale leverandører som knoppskyter eller oppretter prosjektkontor i Hammerfest; det er (ii) nasjonale leverandører som har kjøpt opp lokale bedrifter med en fot innenfor sektoren og det er (iii) bedrifter som er lokale i hele perioden. Når det gjelder relativt store leveranser, er den første gruppa sentral. Denne gruppa har en betydelig sysselsetting i Hammerfest i utbyggingsperioden. Usikkerheten er knyttet til hvor stor aktiviteten vil være framover da aktiviteten på Snøhvit trappes ned. For mange av de lokale bedriftene (iii) har Snøhvitarbeidet vært et tillegg til den vanlige virksomheten.

Bedrifter av typen (i) og (ii) sin involvering har styrket relasjonene mellom arbeidslivet i Hammerfest og næringsaktører spesielt i vestnorske regioner.

- Aktivitetsøkningen i bedrifter som er registrert i Hammerfest i utbyggingsperioden kan også leses av på sysselsettingen. I løpet av 2002-2007 har sysselsettingen i disse bedriftene økt med 4,3 prosent i gjennomsnitt pr år, hvor økningen i utbyggingsrelaterte næringer har vært veldig sterk: Den gjennomsnittlige veksten per år innen verkstedproduksjon/skipsbygging har for eksempel vært på 28 prosent, forretningsmessig tjenesteyting på 29 prosent, hotell, restaurant og catering på 13 prosent og bygg- og anlegg på 5 prosent. Det har altså klart vært en aktivitetsøkning i sentrale utbyggingsnæringer lokalt. Samtidig har det skjedd en strukturendring ved at sysselsettingen i fiske og fiskeindustrien har en hatt en tilbakegang på henholdsvis to og seks prosent i gjennomsnitt pr år.
- Aktivitetsøkningen har også kommet folk som er bosatt i Hammerfest til gode. I perioden sett under ett har sysselsettingsveksten i denne gruppa vært 11 prosent. Det er en sterkere vekst enn landssnittet (etter 2005 har den vært lik) og det er den samme veksttakten som i Bodø, Tromsø og Alta. Veksten er noe sterkere for menn (13 prosent) enn for kvinner (9 prosent), men veksten for hhv. kvinner og menn har vært lik etter 2004.
- Fra 1.1.2002 til 1.1.2009 økte folketallet i Hammerfest med om lag 500 personer (400 pr. 1.10.2008), eller i snitt 0,8 prosent pr år. Det er om lag like stor økning som nedgangen var i femårsperioden 1997-2002. Veksten var sterkest i opptrappingsårene 2002/03-2005 (ca. 100 personer pr. år) da folketallet økte med 1 prosent årlig. I 2006 og 2007 var årsveksten redusert til 0,3 prosent, men økte igjen klart i 2008 (0,9 %). Denne veksten har vært den samme som i de nordnorske vekstbyene Alta, Bodø og Tromsø, men etter 2006 har veksttakten i Hammerfest vært noe lavere. Veksten skyldes både en bedre flyttebalanse og flere fødsler. Siden 2005 har imidlertid kjønnsbalansen i befolkningen blitt skeiv. Hammerfest har stort sett alltid hatt en jevn kjønnsfordeling, gjerne også med et lite kvinneflertall. Dette har trolig med mange arbeidsplasser i fiskeindustrien og i helsesektoren å gjøre. De siste årene er dette endret, og 1.1. 2008 bodde det i Hammerfest 155 flere menn enn kvinner.
- Den viktigste befolkningsmessige effekten er endringer i viktige aldersgrupper. I perioden 1995 til 2001 tapte Hammerfest et betydelig antall mennesker i sentrale aldersgrupper for kommunens utvikling hvert år p.g.a. høy utflytting og lav innflytting. Mest dramatisk var det i gruppa 30-39 år hvor byen perioden 1995-2001 årlig tapte i snitt 33 personer eller til sammen 231 personer. Gruppa 20-29 år tapte i Hammerfest i snitt i samme i periode 26 personer eller totalt 182. Etter 2002 er disse tallene gjort om til flytteoverskudd på hhv. 6 årlig (30-39 år) og 37 årlig (20-29 år). Totalt for perioden blir dette en økning på hhv 36 (30-39 år) og

222 (20-29 år). Særlig den siste gruppa har derfor en sterk vekst i Hammerfest under utbyggingen. Denne er også stor i 2007 med en vekst på 57 personer, mens 30-39 åringene for første gang siden utbyggingen startet er blitt færre i 2007 (har tapt 6 personer).

- I utbyggingsperioden ser en større andel av ungdom ved den videregående skolen i Hammerfest en framtid i Hammerfest. Dette tolker vi som at oppfatningen deres av byen er endret til det positive. I dag er det 14 prosent av denne ungdommen som ser for seg en framtid i byen. Prosentandelen er den samme for kvinner som for menn. Interessant er det at kvinner endrer oppfatningen mest. I 2004 var det bare 4 prosent av de unge kvinnene som hadde denne oppfatningen av framtida, mot 9 prosent av mennene. Samtidig ser vi en større grad av kritisk oppfatning av hvilke muligheter Snøhvit tilbyr ungdommen. I 2004 trodde 53 prosent at Snøhvit kunne gi muligheter for arbeid, i 2008 er denne oppfatningen redusert til 47 prosent. Her er også kjønnsforskjellene interessante: Blant menn er oppfatningen redusert fra 58 prosent til 42 prosent, men blant kvinner er oppfatningen økt fra 48 prosent til 50 prosent. I samme periode har andelen av Hammerfestungdommen med negative oppfatninger av utslippene ved fabrikkene økt fra 47 prosent til 64 prosent. Her er endringene lik for kvinner og menn. I samme periode er andelen av unge med negative oppfatninger av sosiale effekter av utbyggingen (boligpriser, sosial uro) klart redusert.
- I utbyggingsperioden har boligmassen økt, blitt fornyet og steget i verdi. I årene 2000-2002 ble det omtrent ikke bygget og ferdigstilt en eneste bolig i Hammerfest. Etter 2003 har nivået ligget på omtrent 80 årlig, med et hopp til 230 i 2005. Samtidig har verdien av boligmassen steget sterkt. Målt ut fra omsetningsverdi var den gjennomsnittlige verdien på selveierboliger i Hammerfest 9 341 kr pr kvadratmeter mot 11 268 på landsbasis og ca 9 000 kr i Alta i 2002. I 2007 var verdien i Hammerfest steget med 5025 kr (54 prosent), med 5575 kr (48 prosent) på landsbasis og med ca 9000 kr (100 prosent) i Alta. Det er mange forhold som er med å avgjøre slike endringer, men ut fra utviklingen i Hammerfest før utbyggingen vil vi hevde at en betydelig del av verdiøkningen på boliger i Hammerfest skyldes aktivitetsøkningen fra Snøhvitutbyggingen. Det betyr også at mange folks boligformuer har steget mye i perioden, en enebolig på 200 kvm med over 1 million kroner.
- Som en forberedelse til utbyggingen endret Hammerfest kommune sitt system for innkreving av eiendomsskatt slik at skattegrunnlaget økte. Hammerfest kommune mottar nå årlig en eiendomsskatt fra StatoilHydro på 110-120 millioner kroner, noe som er et høyere beløp enn de overføringene kommunen mottar over det kommunale inntektsfordelingssystemet. Det viktige i en ringvirkningssammenheng er at disse nye inntektene har gitt kommunen muligheter for å sette i gang nybygginger og vedlikehold av et så stort omfang at særlig aktiviteten i bygg- og anleggsnæringen har forblitt høy selv om arbeidet med utbyggingen stort sett er over.
- Den generelle levekårsutviklingen i Hammerfest er målt i forhold til henholdsvis SSB sine levekårs- og likestillingsindekser. Hammerfest har en positiv utvikling i levekårsindeksen fra 1999 til 2007, og er nå relativt nær gjennomsnittskommunene i landet. Hammerfest har siden likestillingsindeksen ble opprettet i 1999 skåret høgt på denne. I 2004 ble kommunens plassering svakere, men den var ikke endret ved utgangen av 2007. Årsakene til endringene er variasjoner i kvinneandelen i arbeidsstyrken og i kommunestyret. Det er kun

på indeksene for andel kvinner i kommunestyret og andel kvinner i befolkningen at Hammerfest ikke har beste plassering i 2007.

- Med forbehold om all usikkerhet som er knyttet til analyse av velferdsindikatorer, finner vi at gevinstene fra et bedre arbeidsmarked hindrer at høgre boutgifter øker tallet på sosialklienter. Andelen sosialklienter i befolkningen er like under landsandelen og langt under andelen i Finnmark. Det er ikke oppstått flere skilsmisser, tvert om kan det heller se ut til at lysninger i arbeidslivet i perioder av utbyggingen gitt større sosial trygghet som fører til at flere holder sammen. Lite tyder på volden har økt. Dette kan skyldes et godt forebyggende arbeid, for tendensene til økt vold har vært tilstede. En langt større andel av unge kvinner i Hammerfest var redd for å bli utsatt for vold i 2004 enn i 2008 (34 prosent vs. 15 prosent); og en større andel kvinner var redde for å oppholde seg utendørs om kvelden/natta i 2004 enn i 2008 (31 prosent vs. 13 prosent). Det var også en mye mer utbredt oppfatning av at alkohol- og narkotikabruk var økende i 2004 enn i 2008.

Hammerfest har siden 2002 opplevd en særegen økning av barn med behov for hjelpe- og omsorgstiltak og barn som undersøkes med sikte på sette inn slike tiltak. Det er ikke fastslått hva som er årsaken til denne utviklingen, men en av årsakene kan være at disse tallene i Hammerfest lenge var svært låge. I dag er andelen barn i Hammerfest hvor det er satt inn spesielle tiltak på Finnmarksnivå.

Om følgeforskningen

Følgeforskningen ble startet i 2004 og har påløpt til sluttrapporten kommer høsten 2008. Analysen baseres hovedsakelig på data ut 2007. Studien ble initiert og finansiert av Statoil, Hammerfest kommune og Finnmark fylkeskommune. Den har fire mål: Det for det *første* å skaffe kunnskap om kjennetegn ved olje- og gassnæringens inntog i Hammerfest og regionen. Dette kan sies å være en "følge med på" forskning, som forteller om hvordan regionale indikatorer endres gjennom utbyggingens framdrift. Disse beskrivelsene har vært formidlet Hammerfest kommune, Finnmark fylkeskommune og Statoil (senere StatoilHydro) to ganger årlig fra 2004. De er også formidlet gjennom et uttall av foredrag og framleggelser de siste fire-fem årene. For det *andre* er det å utvikle kunnskap om hvordan vekstprosesser som Snøhvitprosjektet forårsaker at aktører som direkte eller indirekte er involvert endrer strategier og atferd. Gjennom følgeforskningen analyseres operatør, fylkeskommune, kommune (r), bedrifter og mennesker og deres tilpasninger til Snøhvitprosjektet. For det *tredje* skal vi kunne trekke erfaringer om betingelser for at denne kunnskapen om regionale effekter og regional utvikling brukes hos relevante aktører. Det gjelder selvsagt i første rekke hos bestillerne av undersøkelsen (Hammerfest kommune, Finnmark fylkeskommune og StatoilHydro), men også hos andre relevante aktører. For det *fjerde* ønsket Statoil (StatoilHydro), Finnmark fylkeskommune og Hammerfest kommune at studien bidro til å bygge opp kompetansen på olje- og gassektoren og innen følgeforskning i regionen, samt gjøre resultatene lett tilgjengelig for regionens aktører.

Følgeforskningens datagrunnlag

Følgeforskningen baseres på data fra mange kilder: Registerdata fra Statistisk sentralbyrå, spesielle tilrettelegginger av StatoilHydros kontraktsdatabase og StatoilHydros adgangsdatabase til Melkøya, intervjuer i Statoil og senere StatoilHydro, Hammerfest kommune, Finnmark fylkeskommune og i andre sentrale organisasjoner, egne survey undersøkelser blant ungdom i den videregående skolen i Hammerfest og Alta, intervjuer av et utvalg av lokale leverandørbedrifter med betydelige leveranser til utbyggingen og gjennomgang av en mengde dokumenter.

DEL I: Regionale ringvirkninger av det første utbyggingsprosjektet i Barentshavet

1 Perspektivene

Følgeforskningen av Snøhvitutbyggingen handler om lokale og regionale effekter på land av det første utbyggingsprosjektet i Barentshavet. Utviklingen av Snøhvitfeltet bestod av hovedsaklig to deler: En utbygging til havs og en på Melkøya ved Hammerfest.

Utbyggingen til havs bestod av utvikling av et undervannssystem for utvinning av gass⁴ fra feltene Snøhvit, Albatross og Askeladd, samt rørledninger for transport av gass og kondensat til Melkøya. På Melkøya ble fra 2002 bygd tilkomstveier og tunneler, sprengt og planert et område for plassering av LNG⁵-fabrikken, drevet fundamenteringsarbeid for flere typer installasjoner og det ble støypet store lagertanker. Utbyggingen var på sitt mest intense i 2005 da prosessanlegget, flammefårnet og kjølefårnet ble satt på plass.

Utbyggingen var i hovedsak avsluttet ved årsskiftet 2007/2008. Produksjonen startet i august 2008, etter dette har utbygger konsentrert seg om å få til permanent og stabil drift på det planlagte nivået⁶.

Analysen legger an et perspektiv hvor Snøhvitprosjektet er en eksternt skapt regional vekstimpuls. Prosjektet ble vedtatt i organer langt utenfor regionen, men både lokale og regionale aktører var aktive lobbyister i forhold til at vedtaket skulle gjøres.

Følgeforskningen er avgrenset til de lokale og regionale ringvirkninger som er knyttet til direkte økonomiske virkninger som sysselsetting, leveranseverdier og bedriftsutvikling. Den inkluderer også samfunnsmessige effekter som befolkningsutvikling, endringer av boligbygging og boligpriser, velferds- og levekårsendringer og holdningsendringer til framtid og olje- og gassindustrien. I tillegg har vi vært opptatt av indirekte effekter, dvs. de som settes i gang gjennom aktivitets- og inntektsøkningen i vertskommunen i utbyggingsperioden. Vi er også opptatt av regionalpolitikk, regional planlegging og regional utvikling; hvordan Snøhvitutbyggingen får betydning for og virker innen rammer satt av regionale utviklingsplaner i regi av de regionale utviklingspartnerskapene, fylkeskommunens plan og utdanningsvirksomhet og mer generelle regionale utviklingsmodeller basert på for eksempel de som er dominerende i EU. Dette er særlig fokus på polysentrisk utvikling (dvs. samvirke mellom steder av ulik størrelse og regioner) og behovet for å spre økonomisk vekst og tyngdepunkter. Vi vil ikke gå direkte inn i diskusjonen om den framtidige territorielle struktur i nordnorsk olje- og gassnæring⁷. Denne FAFO-rapporten marginaliserte særlig aktiviteten i Harstad, men også framtidsperspektivet for aktiviteten i Hammerfest. Følgeforskningen behandler ikke

⁴ Utvinnbare ressurser er anslått til 193 milliarder kubikkmeter naturgass, noe våtgass/LPG og kondensat.

⁵ Fabrikken på Melkøya skal omgjøre gassen fra Snøhvitfeltet til LNG (Liquefied Natural Gas). Dette skjer ved at den kjøles ned til minus 160 grader. Da reduseres volumet 600 ganger og gjør det mulig å frakte gassen over store avstander. På Melkøya ved Hammerfest er det bygd Europas eneste storskalaanlegg for produksjon av LNG.

⁶ Målsetningen er produksjon av 5,67 milliarder standardkubikkmeter LNG pr år, det tilsvarer 70 skipslaster pr år i spesialbygde LNG-skip.

⁷ G. Hernes, J. M. Hippe, M. Bråthen og J. Svåland (2007), Varsel om vekst. Framtidsbilder av olje- og gassvirksomheten i Nord-Norge. Oslo: FAFO, rapport nr 36.

effekter for utenrikspolitiske relasjoner, maktforhold, klima og miljø. Driften av Snøhvitfeltet påvirker også for den ressursmengde staten kan fordele til regionene gjennom statsbudsjettet, noe som også kan sees på som en potensiell regional ringvirkning. Denne type regionale fordelingsvirkninger er heller ikke behandlet i følgeforskningen.

En slik analyse baseres på en mengde data og resultater fra Snøhvitutbyggingen. Disse funnene må selvsagt primært gi mening i forhold til den lokale og regionale kontekst de oppstår i. Viktige slike er at Snøhvitutbyggingen skjer i et økonomisk stagnasjonsområde hvor forventningene til ny utvikling var store. Kystregionen i Finnmark er den del av landet med sterkest befolknings- og sysselsettingsnedgang. Den skjer i en langstrakt, arealstor landsdel som i tillegg er lite geografisk og politisk integrert. Avstanden fra virksomheten på Melkøya og Snøhvitfeltet til de etablerte økonomiske sentra i norsk olje- og gassnæring er stor, det samme er avstandene fra Hammerfest til Øst-Finnmark. Hurtigruta bruker 20 timer strekningen Hammerfest-Vardø. Effektene av Snøhvitutbyggingen må også sees i relasjon til utviklingen av den nordnorske olje- og gassvirksomheten. Nord-Norge i perioden 1973-2003 hadde en svært liten del av sysselsettingen i norsk leverandørindustri⁸. Bedriftene i nord hadde heller ikke maktet å etablere seg i markeder utenfor egen region. Av 1416 norske leverandørbedrifter i 2007 var kun 1,67 % av årsverkene i norsk leverandørindustri lokalisert i Nord-Norge⁹ (Vatne, 2007). Den største andelen av den nordnorske sysselsettingen er i regioner¹⁰ i Nordland, hvor Bodø-regionen har 35 % av sysselsettingen, tett fulgt av Mo i Rana med 27 %. Den siste betydelige nordnorske regionen er Hammerfest¹¹ med 21 % av sysselsettingen i nordnorsk leverandørindustri. Hammerfestregionen har imidlertid høyest spesialisering, dvs. at leverandørbedriftene er mest avhengig av olje- og gassleveranser. Her er også andelen av sysselsettingen i regionen som arbeider med leveranser til olje- og gassvirksomheten høyest (6,1 %). Leverandørindustrien har således to geografiske tyngdepunkt i nord, i tillegg til Harstad som ble den nordnorske oljehovedstaden på 1970-tallet. Lokalt og regionalt næringsliv må derfor forholde seg til en situasjon hvor etablert norsk leverandørindustri flytter til regionen for å bidra til å realisere en utbygging. Det er i forhold til en slik kontekst lokale og regionale bedrifter må finne sine strategier.

Analysen bruker også erfaringer fra andre utbyggingsprosjekter i norsk og nordnorsk olje- og gassnæring¹². De viktigste erfaringene er trolig disse: For det *første* er det viktig å skille mellom lokale og regionale effekter. Norske ringvirkningsanalyser har hatt et lokalt fokus, dvs. de har vært opptatt av hva som skjer på de stedene hvor olje- og gassressursen føres til land. På disse stedene dokumenteres store og viktige effekter av den type vi ramset opp i avsnittet over. De regionale effektene har hatt et mye mindre fokus. Den betydelige lokale sysselsettingen knyttet til driften av ilandføringsanleggene utgjorde 5 prosent av den samlede regionale sysselsettingen i olje- og gasssektoren. Det gjaldt i Rogaland/Hordaland hvor ansatte på terminalene på Mongstad, Kollsnes, Sture og Kårstø

⁸ E. Vatne (2003) Regionale og distriktpolitiske virkninger av statlig petroleumspolitik. Rapport til Effektutvalget, Kommunal og regionaldepartementet. Bergen: Samfunns- og næringslivsforskning.

⁹ E. Vatne (2007) Regional fordeling av sysselsetting i norsk petroleumindustri. Bergen; Samfunns- og næringslivsforskning, rapport A22.

¹⁰ E. Vates (2007) analyse er basert på Statistisk Sentralbyrås inndeling økonomiske regioner. De er ofte, og særlig i nord, relativt store og det kan derfor noen ganger være vanskelig å knytte forbindelse mellom data og prosesser i regionene. For eksempel består Finnmarksregionene Alta og Hammerfest både av kystkommuner og innlands/samiske kommuner.

¹¹ Som omfatter blant annet kommunene Porsanger og Karasjøk

¹² P. Arbo, S. Eikeland og A. Hervik (2007), Regionale ringvirkninger av olje- og gassnæringen. En oppsummering av foreliggende kartlegginger. Norut NIBR Finnmark, rapport nr. 4.

utgjør 5 prosent av denne sysselsettingen i de to fylkene. Det gjaldt også i Møre og Romsdal hvor sysselsettingen ved Tjeldbergodden og Nyhavna utgjorde 5 prosent av sektorens sysselsetting i fylket¹³. Ett på mange måter motsatt trekk gjelder når vi ser på de sosiale effekter. De er større til mindre stedene er, og oppstår veldig nær ilandføringsstedene. Her må vi imidlertid skyte inn at sosiale effekter i form av sosioøkonomiske - og sosiokulturelle effekter så vidt vi vet ikke er studert på regionnivå i Norge. For det *andre* så tar det tid å skape regionale ringvirkninger. Det tar gjerne minst 20 år fra de første prøveboringer til permanent drift. Ringvirkninger betinger permanent aktivitet og drift, og det tar enda lengre tid før det store ringvirkningsspranget skjer. Dvs. da teknologi og kompetanse kan eksporteres. For det *tredje* kan ringvirkninger dokumenteres når det skjer en reell forflytning av service - og leverandørindustri. Dette er imidlertid prosesser som styres av beslutninger gjerne hos større leverandørbedrifter. Dvs. det er alltid en betydelig usikkerhet knyttet til å estimere slike ringvirkninger.

Denne rapporten er satt sammen av mange korte kapitler. De kan deles inn i fire kategorier. Det første kapitlet (dette) og det andre skisserer hovedperspektivet på analysen. Dette er følgeforskning av utbyggingens regionale effekter. Så følger del 2 som behandler den kapasitetsutviklingen eller økningen som utbyggingen etablerte og som den hadde behov for. Denne delen består av 5 kapitler. Denne presenterer selvsagt selve utbyggingsprosjektet. Men tar også opp de leveransene av varer og tjenester prosjektet krevde, den innpendlingen det ble basert på, transportsystemenes rolle i å frakte varer og personer til utbyggingen; og regionalpolitikken og lokalnivåets rolle i å bygge opp kapasitet i tilknytning til en utbygging. Del 3 tar så opp de mer rene effektene i form av sysselsettingsendringer, næringsutvikling, befolkningsutvikling, endringer i oppfatninger og holdninger til Snøhvit, olje - og gassvirksomheten og bostedene rundt aktiviteten, effekter i boligmarkedet og sosiale effekter. Den siste delen oppsummerer de regionale ringvirkningene og drøfter utfordringer i overgangen til drift av Snøhvitfeltet.

¹³ A. Hervik, L. Bræin og B. Bergem (2007) Samfunnsmessige konsekvenser av Ormen Lange. Molde: Møreforskning rapport 0712.

2 Følgeforskningen av Snøhvitprosjektet

Følgeforskningen av utviklingen av Snøhvitfeltet har hatt tre målsetninger. Det er for det *første* å skaffe kunnskap om kjennetegn ved denne vekstimpulsens inntog i Hammerfest og regionen rundt. Dette kan sies å være en "følge med på" forskning, som forteller om hvordan lokale og regionale indikatorer endres gjennom utbyggingens framdrift. Disse beskrivelsene har vært formidlet i form av barometre for Hammerfest kommune, Finnmark fylkeskommune og Statoil (senere StatoilHydro) to ganger årlig fra 2004. De er også formidlet gjennom et utall av foredrag og presentasjoner de siste fire-fem årene. For det *andre* er det å utvikle kunnskap om hvordan vekstprosesser som Snøhvitprosjektet forårsaker at aktører som direkte eller indirekte er involvert endrer strategier og atferd. Gjennom følgeforskningen analyseres operatør, fylkeskommune, kommune (r), bedrifter og mennesker og deres tilpasninger til Snøhvitprosjektet. Trekk ved disse analysene er formidlet i to tidligere rapporter¹⁴. 2006). For det *tredje* skal vi kunne trekke erfaringer om betingelser for at denne kunnskapen om regionale effekter og regional utvikling brukes hos relevante aktører. Det gjelder selvsagt i første rekke hos bestillerne av undersøkelsen (StatoilHydro, Hammerfest kommune og Finnmark fylkeskommune), men også hos andre relevante aktører. Her er ulike statlige sektorer særlig sentrale.

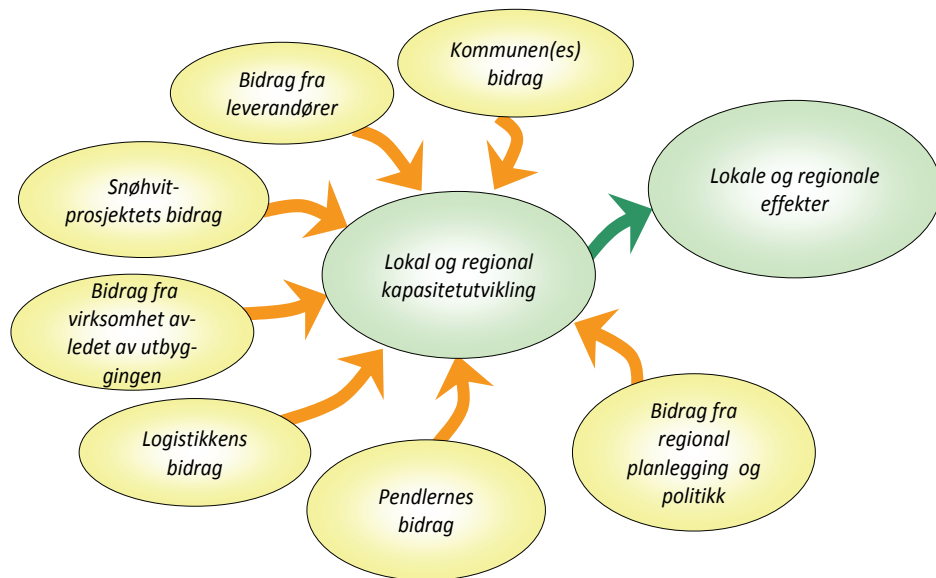
Følgeforskningen ble startet i 2004 og har påløpt til denne rapporten ble utgitt ved årsskiftet 2008/2009. Analysen baseres i stor grad på registerdata ut 2007, mange av intervjuene er gjort i 2008. Studien ble initiert og finansiert av Statoil, Hammerfest kommune og Finnmark fylkeskommune. De ønsket også at studien skulle bidra til å bygge opp kompetansen på olje- og gasssektoren og innen følgeforskning i regionen, samt gjøre resultatene lett tilgjengelig for regionens aktører. Initiativtakerne prøvde å trekke staten ved Kommunal- og regionaldepartementet med i prosjektet. Men departementet delte verken oppdragsgivernes holdninger til behovet for kunnskap om effekter av slike utbygginger eller behovet for å bygge opp regional kompetanse på feltet. Det understreker en av Snøhvitutbyggingens kontekster: Spørsmålet om regionale ringvirkninger ble spilt over til regionen, lokale styresmakter og forvaltning og oljeselskap. Samtidig er det heller ikke slik at det før desentraliseringen av forvaltningen av regionalpolitikken i 2002 fantes god politikk og gode virkemidler på sentralt nivå for å sikre regionale ringvirkninger av utbygningsprosjekter i olje- og gassnæringen. Dette er et felt hvor det med rette også av politikere er fastslått at det har eksistert og eksisterer et politisk vakuum.

¹⁴ B. Abelsen, E. Angell, S. Eikeland, M. Gaski, S. Karlstad, L. Krogh og I. B. Nilssen (2005) Snøhvitprosjektet og regional utvikling. Norut NIBR Finnmark, rapport nr 7.

E. Angell, S. Eikeland, S. Karlstad, L. Krogh, C. Ness og I. B. Nilssen (2006) Samfunnsvirkninger fra første feltutbygging i Barentshavet. Snøhvit 2002-2006 et år før produksjonsstart. Norut NIBR Finnmark rapport nr 6.

Forskingens tema er regionale effekter slik de kort er presentert i kapittel 1. Analysen har tatt utgangspunkt i følgende modell:

Figur 2.1 *Analysemodell for følgeforskningen*

Vi ser derfor realiseringen av Snøhvitutbyggingen i første omgang som en vekstimpuls som bidrar til å utvikle en kapasitet lokalt og regionalt. Følgeforskningen skal beskrive innholdet i denne kapasiteten og analysere hvorfor kapasiteten får de kjennetegnene vi viser at den gjør. Dette kan handle om bruk av arbeidskraft, bruk av lokalt og regionalt næringsliv i leveranser, transportsystemene og regionalpolitikkenes muligheter. I neste omgang vil vi så analysere hvilke regionale effekter denne kapasitetsutviklingen har hatt.

DEL II: Kapasitetsbyggerne

3 Utbygger

Det første analysekapitlet går grundig gjennom utbyggingsprosjektet, utbyggingsfasene og den øvrige kapasitetsoppbygging som utbygger bidro til. Vi har valgt å gi denne presentasjonen en stor plass i rapporten fordi det er utbygger og utbyggingen som er det faktiske utgangspunktet for analysen av regionale ringvirkninger. Sentralt er det perspektivet at det viktigste bindeleddet mellom en utbygging og den regionen utbyggingen foregår i er utbyggingskontraktene. Vi belyser hvordan Snøhvitprosjektet ble oppdelt i hoved- og underkontrakter, hvilke kontraktsmodeller som ble benyttet og regionale oppfatninger av kontraktsregimet. Utenom selve utbyggingsprosjektet bidro utbygger til å utvikle relevant infrastruktur, bygge kompetanseinstitusjoner og etablere samarbeidsarenaer. Til slutt presenteres kontraktforholdene ved oppstart av drifts- og modifikasjonsfasen.

3.1 Utbyggingen og utbyggingsfasene

Snøhvitprosjektet

Utbyggingsfasen til Snøhvitprosjektet varte fra juni 2002¹⁵ – oktober 2007¹⁶. Prosjektet bestod av følgende hoveddeler:

- Utbygging på havbunnen av feltene Snøhvit, Albatross og Askeladd
- Bygging og legging av rørledninger for transport av gass og kondensat til Melkøya ved Hammerfest.
- Bygging av Europas største mottaks-, prosesserings- og utskipingssanlegg for flytende naturgass (LNG) på Melkøya utenfor Hammerfest..

Utbyggingsløsningen innebærer en bygging av havbunnsinstallasjon på 250-345 m havdyp som fjernstyres fra land. Gassen transporteres fra feltet i en 143 km lang flerfaseledning til LNG-anlegget¹⁷ på Melkøya ved Hammerfest. Utbyggingen av feltene til havs er planlagt i tre faser der det i fase 1 utvinnes gass kun fra Snøhvit, dernest suppleres om noen år (fase 2) med gass fra Askeladd og i fase tre faser gass fra Albatross inn. Realiseringen av denne planen betinger bekreftelse av antatte gassfunn utover Snøhvitfeltet.

De utvinnbare ressursene i Snøhvitfeltet er anslått til 193 mrd. m³ naturgass, noe våtgass/LPG og kondensat (lettolje). Med det planlagte LNG-anlegget på Melkøya vil det produseres 5,67 mrd. standardkubikkmeter LNG per år, og ressursene vil rekke til en

¹⁵ Veidekke/Selmer Skanska starter arbeidet med tunnell til Melkøya 12.6.2002 mens AFS-Pihl Group starter grunnarbeidene med fabrikktomta på Melkøya 17.7.2002

¹⁶ Første LNG last ble utskipt med båt fra Melkøya 20.10.2008. Det pågikk imidlertid fortsatt en del ferdigstillingsarbeider etter dette.

¹⁷ Fabrikken omgjør gassen fra Snøhvitfeltet til LNG (Liquefied Natural Gas) ved at den kjøles ned til minus 160 grader. Dermed reduseres volumet 600 ganger og muliggjør frakting over store avstander med skip, evt. med bil. Utskilt CO₂ returneres i rør og lagres i berggrunnen under feltet.

produksjonstid på 25-30 år. Produsert mengde LNG vil bli skipet ut med 70 skipslaster per år i spesialbygde LNG-skip der gassen holdes nedkjølt. I tillegg kommer 15-20 skipninger med LPG og 15-20 med kondensat i andre fartøy.

Prosjektets samlede utbyggingsinvesteringer utgjorde iht. til registreringer i mars 2008 i StatoilHydros kontraktdatabase 47,6 milliarder kroner, og omfatter feltutbygging, rørledning og landanlegg. I tillegg kommer investeringene i LNG-skip som transporterer gassen til markedene i Europa og USA. Investeringen er blitt betydelig større enn lagt til grunn i konsekvensutredningen fra 2001 og har medført betydelig høyere aktivitetsnivå enn forventet både regionalt og nasjonalt.

Driftsfasen begynte gradvis med produksjonsstart for LNG-anlegget i september 2007. Første utskipping skjedde 26. september (kondensat) og første LNG-last ble utskipt 20. oktober 2007. Fra da skiftet prosjektet karakter ved at andre aktiviteter gradvis tok over og det ble andre behov for bemanning, leveranser og tjenester.

Operatør og største eier av Snøhvitprosjektet er Statoil ASA¹⁸.

Milepæler i utbyggingen og hvor ble delprosjektene gjennomført

Utviklingen av Snøhvitfeltet omfattet dels aktiviteter som skjedde på fabrikkområdet Melkøya, dels aktiviteter offshore og dels bygging av prefabrikerte moduler hos leverandører. Selve produksjonsanlegget (varmeveksler, kuldebokser, kjølekompressor, generator mv.), lekteren som produksjonsanlegget ble fraktet til Melkøya på, væskefanger samt bunnrammene som skulle stå på havbunnen ute på feltet ble bygget eksternt og fraktet til Melkøya for montering. *Offshore aktiviteter* på feltet omfattet bl.a. reservoirutvikling, boring, undervannsarbeider/montering, legging av rørledninger og logistikk. På *Melkøya* var hovedaktivitetene planering, fundamentering, sprenging og adkomstveier. Videre ble det bygget anleggsleir, tankfarm, produktkai, rørgater og administrasjonsbygg.

I den første anleggsperioden i 2002/2003 besto utbyggingsaktivitetene lokalt på Melkøya for en stor del i bygging av tilkomstveier/tunnel, sprenging/planering av fabrikkområdet og oppstart av diverse fundamenteringsarbeid (for senere installasjoner) og glidestøping av de fire store lagertankene til tankfarmen på fabrikkområdet. Så innledet 2004 en ny fase i utbyggingen ved at de første større prefabrikerte moduler bygget andre steder som rørgater og væskefangere ankom Melkøya, og videre ble alle de seks produksjonsstrukturene på havbunnen installert ute på feltet. Administrasjonsbygget ble også fullført dette året.

2005 ble innledet med at boreriggen Polar Pioneer borte den første av flere produksjonsbrønner ute på Snøhvitfeltet. Den siste og tiende brønnen ble boret i februar 2006. I april 2005 startet en ny milepæl offshore da leggingen av den 143 km lange hovedrørledningen som skulle bringe gassen fra feltet til prosessanlegget på Melkøya startet. I mai 2005 ble kjøletårnet satt sammen av flere kuldebokser. Tårnet er kjernen i prosessen som skal kjøle ned og omdanne gass til væske/LNG. Sommeren 2005 ble også det 137 meter høye flammestårnet montert sammen og reist opp, og lekteren med selve prosessanlegget satt på plass etter å ha blitt fraktet sjøveien fra Sør-Spania.

¹⁸ Eierlisensen for Snøhvit, med eierandel i parentes, består av Statoil ASA (33,53 %), Petoro AS (30,00 %, statens direkte økonomiske engasjement - SDØE), Total E&P Norge AS (18,40 %), Gaz de France Norge AS (12,00 %), Amerada Hess Norge AS (3,26 %) og RWE Dea Norge AS (2,81 %).

Det videre arbeidet i 2006 og fram til produksjonsstart i september 2007 besto av ferdigstilling av tankfarmen og prosessanlegget og uttesting av alle systemer. I 2006 ble således første oppstart av turbiner og nitrogenfabrikken utført og LNG fraktet inn med skip for nedkjøling av tankene. Riggen Polar Pioner gjorde seg også ferdig med brønnene på feltet. Den 21. august 2007 kom den første gassen inn fra Snøhvitfeltet til Melkøya, i september ble første dråpe LNG produsert og i oktober 2007 begynte de første leveranser av LNG. Utbyggingen var i hovedsak ferdig ved utgangen av 2007. Deretter har utbygger konsentrert seg om å få til stabil drift på det planlagte nivået.

På det meste var 3.039 personer innkvartert i anleggsleiren på Melkøya. De store arbeidsoppgavene var planlagt å være ferdig sommeren 2006. Deretter forventet en vesentlig mindre folk på anleggsområdet¹⁹. Hammerfest kommune forventet at fra 2006 skulle lokale bedrifter gradvis bli "frigjort" til andre oppdrag i regionen²⁰. Uforutsett merarbeid med ferdigstillingen medførte at det høye aktivitetsnivået varte lengre enn planlagt. Den hektiske "sluttspurten" innebar at rekorden på 3.143²¹ personer inne på anlegget på én dag kom så sent som 25. august 2006. Likevel gikk en nå gradvis over i ferdigstilling fram mot produksjonsstart høsten 2007.

3.2 Kontraktsystemene i utbyggingsfasen

Hovedkontraktsystemet

Norsk nasjonal leverandørindustri var veldig engasjert i hvilken kontraktsmodell Statoil ville velge for Snøhvitutbyggingen, og var sterkt imot at lisensen ikke valgte å satse på *EPC-kontrakter*²² der designering, innkjøp og bygging er integrert. Ettersom norsk industri anses for å være dyktig på engineering, men ikke like kostnadseffektiv på produksjon, mente norsk industri det valgte kontraktregimet ville svekke norsk industris konkurransemuligheter. Vedtak om kontraktregime ble gjort av Snøhvitlisensen etter harde forhandlinger mellom medlemmene (Nilsen, 2008). Vertsregionen var ikke involvert i prosessen i forkant av vedtaket.

Hoveddelen av arbeidet og leveransene ble inndelt i store hovedkontrakter, men det er også en rekke "mindre" kontrakter med til dels store oppdragsmengder etter lokale forhold. Etter utlysning ble oppdragene tildelt på grunnlag av konkurranse mellom tilbydere, og oppdragene direkte med utbygger avtalefestes gjennom "*hovedkontrakter*"²³. Hovedsakelig var det utenlandske konsern og store nasjonale virksomheter som hadde den nødvendige kombinasjon av kapasitet og kompetanse til å vinne hovedkontrakter som omfatter de store leveransene. De mindre kontraktene med utbygger, og som det var mulig for regionalt og lokalt næringsliv å konkurrere om, utgjorde mindre andeler av utbyggingsinvesteringene. Dermed ble det viktig for det regionale næringslivet også å kvalifisere og posisjonere seg som nye underleverandører overfor de *store hovedkontraktørene*. De måtte konkurrere med underleverandører sør- og vest i landet

¹⁹ Statoil info på entreprenørmøte 23.5.06 i Hammerfest.

²⁰ Hammerfest kommune, info på entreprenørmøte i Hammerfest 23.5.06.

²¹ Da supplerte en dessuten selve anleggsleieren med to hoteller i Hammerfest by, to floteller, hurtigruteskipet Lyngen og den pensjonerte englandsbåten Jupiter.

²² EPC-kontrakter=nøkkelferdige kontrakter som inneholder både "Engineering, Procurement (anskaffelser) and Construction". Dette står i motsetning til EP/FC-kontrakter der "Engineering and Procurement" (EP) er adskilt fra Fabrication and Construction (FC). EPC benevnes ofte "integreerte kontraktpakker" med EP/FC ofte benevnes "oppsplittede kontraktpakker". Ved Ormen-Lange utbyggingen benyttet man EPC-kontrakter.

²³ "Hovedkontrakt" er her definert som alle kontrakter inngått direkte med utbygger. For nærmere drøfting av kontrakttyper viser vi til kapittel 3.2.

som allerede tidligere har opparbeidet kontakter og utført oppdrag overfor olje- og gassbransjen - se kap 10.2.

Tabell 3.1 *Store hovedkontrakter i utviklingen av Snøhvitfeltet.*

STORE HOVEDKONTRAKTER	Kontraktør	Start Juni 02	Slutt Des. 07
ARBEID PÅ MELKØYA/HAMMERFEST			
De første grunnarbeidene på Melkøya			
-Grunnarbeider Melkøya	AFS Pihl	Aug. 01	Des. 03
-Veitunnel Melkøya	SV Gruppe ²⁴	Juni 02	Nov 03
Videre grunnarbeider på Melkøya:	AFS Pihl	Febr. 03	Juni 06
-Grøfter for rør og kabler samt arbeid med sjøvannsinntak			
-Mindre frittstående betongbygg			
-Veger og landskapspleie			
-Fundamenteringsarbeider, bl.a. i dokk for lekter og for rørunderstøttelser			
Bygging av anleggsleir	Moelven Byggmodul, Rogal. planb.	Nov. 02	Des. 03
Bygging av administrasjonsbygg	Veidekke	Febr. 03	Juni 04
Bygging av produktkai (for LNG, LPG og kondensat)	AFS Pihl	Febr. 03	Juli 05
-Peling, prefabrikerte betongelementer og plasstøpt beting			
Bygging av tankfarm – 4 lagertanker og lasteanlegg (hhv. hovedkontraktør og underkontrakt betongarbeider)	Tractebel m/UE NCC	Juni 03	Des. 06
Ferdigstilling av installasjons- og konstruksjonsarbeider	Aker Stord	April 04	Juli 07
PREFABRIKERTE MODULER	Mest utland, og Aker Stord.		
-Lekter skrog, lekter overdel/prosess- og energianlegg, rørgatemoduler ²⁵ , veskefanger, renseanlegg frostveske, kjøleanlegg. Mesteparten produsert i utlandet, og viktigst er prosessanlegg og lekter.	Flere ²⁶ , bl.a. : Lekter (Izar), prosess- anlegg (Dragados),	Febr. 03 Mai 03	Aug. 05 Juni 05
-Engineering	Linde m.fl.	Juli 02	Des. 07
OFFSHOREARBEIDER OG FELTUTVIKLING	Flere ²⁷		
-Boring	Transocean	Des. 04	Juli 06
-Rørledninger og kontrollkabler	Allseas/Technip	Aug. 04	Okt. 05
-Undervannsarbeider og marine operasjoner/logistikk	Vetco Aibel	Mai 04	Juli 06

I tillegg kom en rekke støttefunksjoner det var behov for så lenge utbyggingen varte (catering, overnatting, vakthold mv.).

Nedenfor har vi vist eksempler på en del mindre hovedkontrakter inngått direkte med utbygger, som er såpass overkommelige i størrelse og kompleksitet at de er oppnåelig også for små- og mellomstore bedrifter. Vi ser at dette er kontrakter der små- og mellomstore bedrifter fra ulike regioner i landet har fått innpass og vunnet kontrakter.

²⁴ SV-Gruppen består av Selmer Skanska og Veidekke.

²⁵ PAU=Preassembled Unit og PAR=Preassembled Rack. Rørgatemoduler.

²⁶ Dragados (fabrikk), Izar (lekter), PAR/PAU (Fabricom), GE Nuovo Pignone, Siemens, Heerema, Aker Stord.

²⁷ Transocean (tjenester olje/gass, Stavanger), Vetco Aibel (tidl. ABB Offshore Systems, bygging/rep. oljeplattformer/moduler), Technip Offshore Norge (tjenester olje/gass, Akershus) og Allseas Marine Contractors. Andre større leveranser vedr. leveranser til offshoreaktiviteten er bl.a. Mitsui &co Norway (engros) og Sumitomo (engroshandel).

Tabell 3.2 Noen mindre hovedkontrakter til utviklingen av Snøhvitfeltet.

”MINDRE” HOVEDKONTRAKTER		Juni 02	Des. 07
-Vakthold og sikkerhetstjenester -Forpleiningsoperatør (kantinedrift, overnatting mv.) -Spesialavfall -Transport t/r Hammerfest-Alta -Kontrakter ellers, bl.a. Avfallshåndtering, vaskeritjenester, vedlikehold anleggsveier, vedlikehold av anleggsleir, vikarbyråttjenester, leiebiler, lokal speditør, leie og drift anleggsleger, reisebyråttjenester, trykkeritjenester, strømleveranser, ulike velferdstiltak mv.	-Synchron (Bodø) - Serveringspartner -SAR (Rogaland) -FFR (Finnmark)		

Kilde: Statoil og www.petroarctic.no

Når det gjelder underkontrakter er disse så store i antall at det blir for omfattende å belyse nærmere her. En samlet oversikt og analyse av Snøhvitleveransene vil imidlertid bli presentert i kapittel 4.

Rammeavtaler og rammekontrakter

Det er inngåelse av rammeavtaler og rammekontrakter som ofte ligger til grunn når lokale bedrifter og myndigheter hevder at det var nytteløst for lokale aktører å komme i leveranseposisjon hos de nasjonale og internasjonale hovedkontraktørene i Snøhvitprosjektet. Når lokale bedrifter i flere tilfeller mener de er konkurransedyktige, og vel så det, uttrykkes frustrasjon over at hovedkontraktørene eller utbygger uansett benytter sine ”hoffleverandører” fra tidligere utbyggingsprosjekt. Utbygger begrunnet bruk av slike avtaler med at den har flere samtidige prosjekt å forholde seg til og den inngår rammeavtaler for lengre tidsrom enn enkeltprosjekt varer. Der utbyggers vurderingsgrunnlag er kostnadseffektiviteten i selskapets samlede prosjektportefølge, vil lokale bedrifter vurdere kostnaden ved det enkelte prosjekt eller enkeltleveranser. Dessuten er det også tids- og kostnadskrevende å søke etter og kvalitetssikre leverandører for hvert innkjøp. Enkelhet i innkjøp og fakturering er momenter som har betydning. Statoil viser også til at langt fra alle innkjøp skjedde gjennom rammekontrakter, og at utbygger heller ikke er forpliktet til å bruke rammeavtale når tilgjengelighet og andre forhold kan begrunne det. Dette handler om altså om *rammeavtaler* hvor det etableres prinsipielle rammer for hvordan framtidige leveranser kan avtales og gjennomføres, men uten at det gjøres noe kjøp. Og *rammekontrakter* der pris er avtalt for de kvanta som kjøper etter hvert bestiller. Dette er også forhold som vi kommer tilbake til i 10.2.

3.3 Kontraktene i driftsfasen

Driften av Snøhvit anleggene omfatter produksjonen fra gassbrønnene i havet, LNG-fabrikken på Melkøya og utskipingsanlegget samme sted. I hovedsak betjenes dette fra StatoilHydros driftsorganisasjon på Melkøya i Hammerfest. I tillegg foregår et betydelig omfang av løpende vedlikehold og modifikasjon av anleggene, som er basert på inngåtte hovedkontrakter med leverandører eid av både internasjonale, nasjonale og regionale selskap. Flere av hovedkontraktørene har etablert seg med egne enheter i Hammerfest. En erfaring fra driften av Snøhvitfeltet, som fra offshoredrift, er at modifikasjoner av ”ferdigstilte” anlegg ofte blir mye mer omfattende og en mer vedvarende aktivitet enn planlagt – særlig for anlegg som inneholder lite utprøvd teknologi og ved drift under vanskelige forhold. Dermed vil den såkalte ”driftsfasen” oftest omfatte både ”normal” drift, vedlikehold og ikke minst modifikasjon.

Totalbudsjett som StatoilHydro i begynnelsen av 2007 la til grunn for driften av Snøhvit anleggene, inklusiv leverandørstøtte, var på 760 mill. kroner²⁸ pr år. Dette var fordelt på virksomheten ute på feltet med 260 mill. kr og på virksomheten på Melkøya med 500 mill. kr. Av budsjettet på ilandføringsanlegget var knapt halvparten (225 mill. kr) avsatt til personalkostnader i driftsorganisasjonen, og de resterende 275 mill. kr avsatt til kjøp av varer og tjenester fra leverandører. Sommeren 2006 var Statoils driftsorganisasjonen i Hammerfest etablert og mesteparten av personell ansatt. På grunn av problemer med produksjonen og påfølgende stans og utbedringer har både driftskostnader og behov for leverandørstøtte blitt klart høyere enn planlagt i første driftsfase. Hva som vil være normalt driftsbudsjett og aktivitet vil vise seg når anlegget har vært i stabil drift noe lengre tid..

Pr oktober 2008 var antall StatoilHydro ansatte i driftsorganisasjonen kommet opp i 238 personer, herav 230 med arbeidssted Hammerfest mens de resterende er 8 geologer ved selskapets kontor i Harstad. Ytterligere 30 nytilsatte etter dette innebærer 260 arbeidsplasser lokalisert ved driftsorganisasjonen i Hammerfest fra april 2009. Gjennomsnittsalderen i driftsorganisasjon per 4. kvartal 2008 var 37 år og kvinneandelen utgjorde 19 prosent. Personalet er rekruttert fra hele landet, herav 33 prosent fra Hammerfest, 13 prosent fra andre kommuner i Finnmark og 24 prosent fra Troms/Nordland – dvs. 70 prosent fra Nord-Norge. Andelen nordfra viser seg å øke ved etterrekruttering. 11 prosent av driftspersonellet tilhørte kategorien "ledelse og administrasjon", 61 prosent var operatører og 28 prosent ingeniører. StatoilHydro regner med at av de ansatte som ble rekruttert utenfra til driftsorganisasjonen på Melkøya, så hadde om lag 100 flyttet til Hammerfest ved slutten av 2008, mens 46 pendlet. Resultatet av rekrutteringsprosessen er at av de 230 ansatte i Hammerfest har 176 Hammerfest som registrert bosted, 15 kommer fra andre kommuner i Finnmark (flest fra Alta/Kvalsund), 8 fra Troms, 5 fra Nordland og 26 utenfra Nord-Norge. Dvs. at 89 prosent hadde bosted i Nord-Norge, noe som er en klart høyere andel enn i første del av rekrutteringsfasen. Erfaringen er at det synes å ha vært lettere for StatoilHydro å rekruttere fagpersonell enn for enkelte av underleverandørene.

Leverandørstøtte – sysselsetting og hovedkontrakter til vedlikehold og modifikasjoner

Med over 500 mill. kr av totalt driftsbudsjett tidligere avsatt til eksterne utgifter – dvs. offshore og kjøp av leveranser onshore, er flere leverandørkontrakter inngått. De fleste driftskontraktene ble inngått i 2006 og første del av 2007. Her er de viktigste kontraktene:

- Vedlikehold og modifikasjonskontrakten ble tildelt Vetco Aibel (nå Aibel) i 2007 og går til 2018. Aibel²⁹ har etablert selskapets distriktskontor i Nord-Norge i Hammerfest. Selskapets strategi "er å bygge opp Hammerfest som kompetansebase for selskapets virksomhet i nordområdene"³⁰ med en fast stab på 70 i løpet av 2009 og 100 personer i 2010. Ved utgangen av 2008 hadde imidlertid Aibel 250 personer med arbeidssted Melkøya, hvorav 50 var lokalt ansatte. De lokale utgjør kjernen i staben, og sammen med 80 skiftgående pendlere som flys inn i rotasjonsordning (dvs. 80 av 80x2,5=200 i rotasjon)

²⁸ Kilde: StatoilHydro, foredrag Kirkenes 1.2.2007. Eiendomsskatt til Hammerfest kommune og diverse avgifter kommer i tillegg til dette.

²⁹ Aibel er norsk eid med virksomhet i mange land, har 7000 ansatte hvorav 3500 i Norge. Aibel er et offshore-serviceselskap innen petrobransjen som satser bredt - fra engineering og prosjektering, til bygging av plattformer, vedlikehold og modifikasjonsoppdrag innen offshore.

³⁰ Finnmark Dagblad 1.9.06 og Nordlys 16.6.2008

hadde Aibel til enhver tid 130 til stede på Melkøya³¹. Etter revisjonsstansen høsten 2009 skal de ned i "normalbemanningen" som er anslått å bli ca. 100 personer. Opprinnelig kontrakt tilsa en årlig omsetning på ca. 100 mill. kr, der inntil 50 prosent ble antatt å være innkjøp fra underleverandører. Underleverandørene kan ha ulik lokalisering (se kap 10.2).

- Kontrakten for bygg- og anleggstekniske tjenester ble tildelt NCC Construction AS med virkning fra 1. mai 2007. Kontrakten hadde da en verdi på om lag 220 millioner kroner og en varighet på fem år. Avtalen innebærer blant annet vedlikehold av byggtekniske anlegg og bygningsmasse, veier, støyping av manglende fundamenter og noen utbedringer og modifikasjoner. Det var ventet at mer enn halvparten av kontraktverdien vil kunne tilfalle det lokale næringslivet. NCC hadde ved utgangen av 2008 16 personer på Melkøya, men skal ned på en fast stab på 10 lokalt ansatte når ting normaliserer seg. Kontrakten antas å gi noe høyere aktivitet de første årene av kontraktperioden (50-70 millioner kr), men forventes etter hvert å reduseres og stabilisere seg ned mot om lag 15-30 mill. kr årlig.
- Kontrakten for vedlikehold av isolasjon, stillas og overflatebehandling på Hammerfest LNG ble tildelt R & M Industrier³² (nå BIS Industrier) i juli 2006, og selskapet regnet like etter kontraktinngåelsen med å levere tjenester for minst 400 millioner kroner i løpet av 10-11 år. Kontrakten løper til 31. desember 2010 og kan forlenges tre ganger to år. Gjennomsnittlig kontraktverdi per år skulle med dette bli på over 40 mill. kr, som vil generere sysselsetting hos hovedkontraktør og underleverandører, lokalt og ellers. Uforutsette forhold tilsier at kontraktsarbeidet i første driftsfasen antas å ha vært vesentlig større enn planlagt. BIS er i ferd med å etablere lokalkontor i Hammerfest og hadde ved utgangen av 2008 totalt 180 ansatte i rotasjon, hvorav 75 på Melkøya til enhver tid. 30 av disse er lokalt ansatte. BIS vil bemanne opp til revisjonsstansen høsten 2009, men antar normalsituasjonen vil være 50 personer på Melkøya. Bedriften opplyser at de på sikt skal bli uavhengig av pendlerpersonell.
- Kontrakten for maritime tjenester og operasjoner av slepebåter ble inngått i 2004 med Bukser & Berging for 10 år. Kontrakten omfatter bl.a. innleie av tre slepebåter og to trossebåter. Selskapet har 18 ansatte i Hammerfest, og nesten alle er pendlere fra andre steder. I 2006 ble også inngått kontrakt med Polarbase om liggeplass for båtene, med tilsvarende varighet.
- Kontrakt om varemottak, lagring, reservedelslager og basetjenester er inngått med forsyningsbasen Polarbase.
- Kontrakten for mobilkrantjenester ble tildelt Stangeland Kran og har en årlig verdi på 20 millioner kroner, inkludert opsjoner. Kontrakten trådte i kraft 1. januar 2007 og varer ut 2010, med opsjoner på forlengelse på først to år og siden ett år. Stangeland Kran skal ha utstyr og personell fast stasjonert på Melkøya. Selskapet er formelt registrert i Alta, men har seks ansatte i Hammerfest.
- Kontrakt for avfallshåndtering ble tildelt SAR med underleveranser fra Finnmark Ressursselskap. Selskapet har åtte ansatte, alle bosatt lokalt.

Videre er det inngått kontrakter om forpleining/kantinedrift/renhold (ESS, noe over 100 ansatte utgangen 2008, antas 30-50 ansatte ved normal drift når forpleiningscampen reduseres etter revisjonsstans høsten 2009), intertransport (Bussring 10 ansatte, del av

³¹ Lokalt ansatte var ikke en del av rotasjonsordningen til Aibel.

³² Rheinhold & Mahla Industrier.

forpleiningskontrakt/ESS), IT-/kontortjenester (YIT bygg og IT: ca. 13 ansatte), vaktmestertjenester og vakt/sikring/administrasjon (Securitas, 60 ansatte ved utgang 2008, antas redusert til 20-25 ansatte ved normal drift). Noen av leveransekontraktene gjelder selskap som utbygger fra før hadde landsdekkende rammekontrakter med for landanlegg (ESS/forpleining, Securitas/vakttjenester og YIT (for IT, ikke bygg)).

Samlet antall ansatte i driftsorganisasjonen og de som får kontrakt med operatøren for Snøhvitutbyggingene, anslår vi ut fra dette ved "normal" drift å kunne utgjøre fast 500-550 ansatte på Melkøya. Hvis bedriftenes intensjoner oppfylles vil de fleste være bosatt lokalt i Hammerfest/Vest-Finnmark. Utover dette vil direkte innleid personale og sysselsettingsvirkninger fra underleverandører til hovedkontraktørene, konsumvirkninger fra ansatte, virkninger av skatteproveny/eiendomsskatten til kommunen gi regionale ringvirkninger.

3.4 Lokale diskusjoner om kontraktssystemene under utbyggingsfasen

Et regionalt perspektiv på kontraktregimer handler om lokale bedrifters muligheter for leveranser. Under Snøhvitutbyggingen startet de ofte med et spørsmål om hvorfor ikke fraktkostnader måtte inkluderes i tilbudene. Dvs. at utbygger dekket fraktkostnadene fra leveringssted Vestlandet til Melkøya. Dette ble et eksempel på et kontraktvilkår som var en klar ulempe for tilbydere langt nord. Lokale leverandører mener de vil være mer konkurransedyktig om fraktkostnader inkluderes i tilbudsprisen. Fra deres ståsted virker det også logisk å tenke seg at dette er den reelle kostnaden å legge til grunn i utbyggers lønnsomhetskalkyler når de skal gjøre sine innkjøp og velge leverandør. For det lokale næringslivet var derfor en av utfordringene å overbevise hvilke fortrinn innkjøper kan oppnå gjennom bedre tilgjengelighet til ilandføringsstedet fra regionale bedrifter.

Det viser seg at utbyggingsregionens bedrifter først og fremst har fått sine leveranser fra de "mindre" kontraktene utbygger har utlyst samt gjennom underkontrakter med andre større leverandører. Hvorvidt en kan si noe eksakt om sammenhengen mellom bruk/ikke-bruk av EPC-kontrakter og lokale og regionale kontrakttildelingene er usikkert. Hos Nilsen (2008) hevder nasjonale industriaktører at når utenlandske selskap får tildelt store kontrakter så bruker de sitt allerede etablerte leverandørnettverk fra utlandet, mens norske konsern allerede har gode forbindelser til norske underleverandører. Hvis det er slik at EPC-kontrakter styrker store norske industriaktørers leverandørposisjon, og at nasjonale aktører gir bedre muligheter for nordnorske bedrifter, så ville EPC-kontrakter være gunstig regional næringsutvikling i nord. Dette samsvarer imidlertid ikke alltid med uttalelser fra lokale bedrifter fra Snøhvitutbyggingen som nettopp hevder at de nære forbindelsene store norske kontraktører har fra før med sørnorske underleverandører, at de kan språket og er vant til å operere over hele landet, gjør at lokale bedrifter ofte ikke slipper til for å konkurrere hos norske hovedleverandører. Avstandene og manglende erfaringene utenlandske underleverandører har med å operere i nordområdene, og at utenlandske hovedkontraktører ikke har etablerte nettverk i Norge, gjør at det kan være lettere for nordnorske småbedrifter å få leveranser til utenlandske hovedkontraktører.

Utbygger har vært opptatt av lokale leveranser både fordi det kan være fordelaktig for utbyggingen og for å oppfylle politiske ønsker. Da Statoil på trettiårsmarkeringen for etableringen av sitt Nord-Norge-kontor i Harstad i høsten 2006 presenterte fire nye tiltak for å styrke nordnorske bedrifters konkurranseevne til oppdrag innen olje- og gassindustrien, så var pkt. (i) at: *"I forkant av konkrete anskaffelser vil Statoil tilrettelegge løsninger, kontraktspakker og anbudsvilkår som i større grad gir lokal industri*

muligheter for å vinne frem i anbud.” Dette var et innspill for å etterkomme nordnorske aktørers tidligere kritikk mot kontraktstrategiene. Riktignok var erkjennelsen for seint til utbyggingskontraktene for Snøhvitprosjektet, men enda gjensto noen kontraktingåelser for driftsfasen og dessuten antar en det vil komme nye utbyggingsprosjekt kommende år i nord. Vi ser imidlertid at mens utbygger snakker om å kvalifisere regionale bedrifter til å delta i anbudskonkurranser, er regionalt næringsliv ofte opptatt av hvilke føringer som en nasjonalt kan pålegge utbygger, og hvilke føringer utbygger kan pålegge hovedkontraktørene eller selv gjøre av tilrettelegginger for å øke de regionale virkningene av utbyggingen. Eneste krav til hovedkontraktørene når det gjelder å bidra til regionale virkninger i utbyggingsfasen, har vært at de skulle gjennomføre workshops overfor lokale bedrifter, og der informere hva oppdraget går ut på og hvilke varer og tjenester de har behov for.

Mulighetene for lokale bedrifter anses vanligvis størst for driftsfasen bla. pga. det ikke er en tidsavgrenset aktivitet. I Snøhvitprosjektet er det også for driftsfasen at utbygger har satt klare krav overfor hovedkontraktørene. Det var f.eks. utenom vanlig praksis da Statoil foran tildelingen av vedlikeholds- og modifikasjonskontrakten” (V&M-kontrakten, som Vetco Aibel fikk) offentliggjorde alle anbyderne. Det var for at mindre kjente regionale leverandørbedrifter tidlig skulle få mulighet til å presentere seg overfor mulige hovedkontraktører. En annet krav som er satt for enkelte større hovedkontrakter, er at anbyder må etablere seg i Hammerfest og samarbeide med lokale bedrifter. Dette er saklig begrunnet med at det for flere typer varer og tjenester er nødvendig å operere med leveransefrister på få timer. Videre har Statoil sett det nødvendig for driftsoperatøren å ha bedrifter og kompetanse nært for å kunne samarbeide godt i den daglige driften. Et tredje forhold er at ettersom kontraktene er gjort tidsbegrensede, og er av ulik lengde, vil lokale bedrifter som får underleveranser kunne bygge opp kompetanse og ved neste tildeling være bedre i stand til å konkurrere om hovedkontrakter. Dette er krav som samtidig antas å bidra positivt til oppnåelse av regionale effekter. For å finne leverandører bruker ofte utbygger leverandørdatabasen Achilles. Dette gir riktignok mulighet for kvalifiserte leverandører å synliggjøre seg i markedet, men stiller samtidig en del krav som kan være ressurskrevende for mindre bedrifter å oppfylle. Til slutt tar vi med at operatør krever at hovedkontraktør i utgangspunktet skal praktisere 37,5 timer/uke og at det ikke skal gis reisekompensasjon. Dette antar vi er for å bidra til flest mulig lokalt ansatte og at nyansatte fra andre fylker helst velger å bosette seg i arbeidsstedskommunen.

3.5 Utbyggers rolle i utvikling av olje- og gassrelatert næringsliv i regionen

Ved siden av å utvikle og drive Snøhvitfeltet bidrar også utbygger til å bygge lokal kapasitet gjennom leverandørutvikling, utvikling av relatert industri og gjennom utvikling av utdanningstilbud. Noe av dette er selvstendige initiativ fra utbyggers side, men mye skjer i samarbeid med andre private virksomheter eller kommunale-, regionale- og statlige myndigheter. Regionalpolitikken og vertskommunens egen selvstendige rolle og bidrag til lokal kapasitetsutvikling er belyst i kapittel 7 og 8. I omfang har disse bidragene et beskjedent omfang sammenlignet med de investeringene som gjøres i utbyggningsprosjektet.

Staten har i konsesjonsvilkårene for Snøhvitutbyggingen nesten ikke stilt utbygger overfor formelle krav om forpliktende bistand til utvikling av regionalt næringsliv. Likevel har ”utbyggingslisensen” for Snøhvit mange regionale forventninger rettet mot seg. Det mest eksplisitt uttalte kravet gjaldt tilrettelegging av infrastruktur for lokal bruk av gass og anvendelse av oppvarmet kjølevann fra produksjonsprosessen på Melkøya.

Når operatøren Statoil likevel har bidratt direkte eller indirekte i å styrke vekstpotensialene til regionens næringsliv, er dette en del av operatørens strategi for å styrke grunnlaget for sin egen virksomhet i regioner de er involvert og dels for å styrke posisjonen som ansvarsfull samfunnsbyggende aktør, og dermed oppnå politisk og lokal goodwill.

Bedriftsnettverk og møtearenaer

Et av de første og viktige tiltak Statoil støttet i forbindelse med oppstarten av Snøhvitutbyggingen var oppbyggingen av **Petro Arctic**, tidligere Snøhvit Næringsforening. Virksomheten ble etablert i 1997, men omorganiserte og skiftet navn i 2006. Petro Arctic er en interesseorganisasjon³³ for bedrifter som ønsker å posisjonere seg som leverandør til utbygging og drift av Snøhvitprosjektet samt framtidige utbyggingsprosjekt i Nord-Norge og Barentshavet. Driften av Petro Arctic finansieres av foreningens medlemmer, StatoilHydro ASA, Eni Norge AS og av spesifikke prosjektmidler. De første tre-fire årene bidro Statoil med oppstartfinansiering, men har ellers også bidratt med prosjekt- og tiltaksfinansiering av aktiviteter. Organisasjonen koordinerer informasjon og markedsføring fra lokalt næringsliv mot utbygger og hovedleverandører. Foreningen har også blitt brukt til å kvalifisere bedrifter, der en gjennom workshops har arrangert leverandørutviklingsprogram, informert om kvalitetskrav, HMS-krav og dokumentasjonskrav mv. Petro Arctic er også etablert med avdelingskontor i Kirkenes (i Kirkenes Næringshage) og Bodø (Kunnskapsparken i Bodø).

Barentshavkonferansen er et forsøk på å skape et nordnorsk ONS³⁴. Utstillingen og konferansen arrangeres i Hammerfest og fokuserer på petrorelaterte muligheter og utfordringer for Nordområdene. Statoil var stifter sammen med bl.a. Norsk Hydro, NTNU, og de regionale aktørene Hammerfest Energi og Sparebanken Nord-Norge.

Utviklingsprogram og utviklingsbedrifter

Statoil har støttet leverandørutviklingsprogrammer i flere deler av Nord-Norge der fokus har vært å kvalifisere regionalt næringsliv for leveranser til utbyggingsprosjekter eller til utvikling av nye produkter mot petroleumsnæringa. En del av dette er tilpasning av Statoils krav til systemer for kvalitetssikring, HMS (helse, miljø og sikkerhet) og dokumentasjon. Bakgrunnen er at en rekke leverandørbedrifter ikke har klart å innfri systemkrav fra utbygger eller andre oppdragsgivere. Noen ganger er arbeidet så mangelfullt utført kvalitets- eller sikkerhetsmessig at oppdragsgiver kunne vurdert å si opp leveranseavtalen. I slike tilfeller har det vært Statoils holdning at utbygger griper inn og hjelper uerfarne bedrifter ved å rettlede de med HMS-tiltak, dokumentasjon og andre nødvendige avviksreducerende tiltak. Dersom problemet gjelder en underleverandør, har hovedkontraktøren påtatt seg et slikt oppfølgingsansvar.

Leverandørutviklingsprogrammet LUP (senere også SLUP) er organisert under Statoils avdeling for industri og kommersialisering (IK), der Statoil totalt går inn med 20-30 mill. kr årlig ulike steder i landet for å støtte konkrete prosjektideer som initieres lokalt. Det gis finansiell støtte, bidras med kompetanse eller partnerskap med andre kompetente eller finansielle miljø. I tilknytning til Snøhvitutbyggingen har Statoil etablert SLUP (Snøhvit leverandørutviklings program). I tilknytning til dette har Statoil, i samarbeid med lokalt konsulentmiljø, vært involvert i tre nærings- og utviklingsprosjekt. Det ene prosjektet

³³ Petro Arctic er både reelt og formelt en forening, og er registrert i Brønnøysund-registrene som lag/forening. Styret velges av medlemsbedriftene på årsmøtet.

³⁴ ONS: Offshore Northern Seas.

gjaldt å kvalifisere Finnmark Ressursselskap AS, som eies av Hammerfest og Kvalsund kommuner, til å kunne konkurrere om oppdrag som gjelder avfallshåndtering fra arbeid i Barentshavet. Gjennom LUP fikk en veiledning og befaring til tilsvarende testanlegg andre steder, bl.a. på Shetland. Resultat ble at Finnmark Ressursselskap fikk avfallshåndteringsoppdrag fra Erik Raude-plattformens boreaktiviteter. Det *andre* prosjektet bestod av å utvikle fysiske strukturer (fiskerev) som skal plasseres på havbunnen for å gi bedre vekstforhold for tare og andre planter på havbunnen, og dermed gi bedre ynglesteder og oppvekstforhold for fisk. I juli 2006 ble de første kunstige revene senket i havet utenfor Sørøya, av i alt 24 rev som skal plasseres her og utenfor Seiland. Det *tredje* prosjektet var oppbygging en regional paraplyorganisasjon for å kvalifisere og markedsføre en gruppe bedrifter innen mekaniske fag. Prosjektet stanset etter hvert opp, og en representant fra Statoil antok det bl.a. hadde sammenheng med at bedriftene hadde så mye oppdrag at en ikke hadde kapasitet/behov for å prioritere denne type framtidsrettet utviklingsarbeid.

Leverandørutviklingsprogram for Nord-Norge (LUNN) er initiert og iverksatt av StatoilHydro og Innovasjon Norge i Nordland, Troms og Finnmark i samarbeid med industriinkubatorene i Hammerfest og Harstad, leverandørnettverkene i Nord-Norge og Norges forskningsråd. Programmet er satt sammen ut fra en behovskartlegging blant medlemmene i leverandørnettverkene, eksempelvis med tema som erfaringsutveksling leverandør/petroleumsindustrien, "slik anskaffer StatoilHydro", kvalitet, HMS, markedsføring, verktøy for prosjektutvikling.

Industriinkubator Hammerfest ³⁵ ble i juni 2007 opprettet av StatoilHydro i samarbeid med SIVA og KRD. Selskapet skal fungere som en "rugekasse" for nye bedrifter og produkter og skal være med og bygge opp en effektiv olje- og gassindustri i nord. Et tilsvarende inkubatorselskap ble samtidig etablert i Harstad.

StatoilHydros eierskap og direkte bedriftsengasjement i utbyggingsregionen

Pro Barents AS (endret til regional industriinkubator fra ca. 1.1.2008) ble etablert i mai 2002 som en sammenslutning av tre tidligere selskap (Barents Naturenergi, Næring & Energi og Effektkompaniet). Pro Barents hadde i utbyggingsperioden for Snøhvit som mål å være et ledende selskap innen utvikling og kommersialisering av nye forretningsmuligheter som følge av olje- og gassbransjens aktiviteter i Barentsregionen. Statoil bidro med flere millioner i egenkapital (to ganger), har en eierandel på 35 % i selskapet og var sammen med Hammerfest Energi med 48 % ³⁶ hovedeiere, mens andre har 17 % av aksjene (Hammerfest Næringsinvest, Polarbase, SIVA, Hammerfest kommune m.fl.)). Statoil er også representert i styret til Pro Barents.

Pro Barents har fram til 2008 jobbet med å utvikle avledet industri av gassvirksomheten, utvikling av muligheter innen miljøteknologi/krav, bidrag til kompetansehevende aktiviteter og samarbeid med miljø i nordvest Russland innen disse områdene. Selskapet har andeler i andre selskap og var medeier i bl.a. Arctic Innomar (10 %), Barents Naturgass (35 %) og hhv. Hammerfest Næringshage (37 %), Kirkenes Næringshage (10 %) og Kunnskapsparken Harstad (10 %), samt er medstifter i Barentshavkonferansen. Selskapet solgte seg ut av Barents NaturGass AS da det ble StatoilHydros industriinkubator.

³⁵ Industriinkubator Hammerfest har utgangspunkt i utviklingsselskapet Pro Barents AS (omtalt annet sted), som etter inkubatorstatusen har endret rolle og formål.

³⁶ Hammerfest Energi solgte seg ned til 14 % i begynnelsen av 2008, og etter overtakelsen av disse aksjene har Rosenberg Verft 16 % og SIVA 16 % av aksjene i Pro Barents som nå er blitt industriinkubator.

Pro Barents var involvert i bruk av kjølevann fra Snøhvit (bl.a. til oppdrett), industriell anvendelse av LNG og ikke minst gasskraftverk med CO₂ – håndtering (*Hammerfest Gasskraft*). Arbeidet med gasskraftverket skjer i regi av Hammerfest Energi AS, som ”eier” gasskraftprosjektet. *Hammerfest Energi AS* eies av de tre nabokommunene Hammerfest (80 %), Kvalsund (10 %) og Hasvik (10 %). Pro Barents var også involvert i å utvikle en forretningsidé basert på å bruke LNG-gassen for å bygge energistasjoner i lokalsamfunn langs kysten. Konkret hadde en et pilotprosjekt der en så på muligheter for å styrke energiforsyningen på Sørøya ved å etablere et varmekraftverk i kombinasjon med et settefisk-/smoltanlegg i Breivikbotn basert på resirkulering av vann. Dette skulle gi både energisikkerhet og nye arbeidsplasser.

Barents NaturGass AS (BNG) er et energibasert selskap for regional distribusjon av gass. Statoil var involvert på eiersiden da Pro Barents hadde aksjer der (solgt aksjene til Hammerfest Energi) og hadde tidligere styreledervervet. Pro Barents var den gang sammen med fire kraftselskap i hele Nord-Norge hovedeiere³⁷. Ved ferdigstillelse av Snøhvit anlegget i Hammerfest skulle naturgass i form av LNG bli tilgjengelig i Nord-Norge. Forretningsideen til BNG er å selge naturgass til brukere. I april 2006 ble den første mottaksstasjonen for LNG i Nord-Norge etablert på Burøya i Bodø. Statoil og BNG signerte 15.juni 2007 en langsiktig avtale om kjøp av flytende naturgass (LNG) til tankbil fra fyllestasjon på Melkøya utenfor Hammerfest. Stasjonen er ennå ikke bygd.

Hammerfest Strøm AS ble etablert i 1997 og har drevet med forskning og utvikling av energi basert på alternativ, fornybar naturkraft til bruk i kraftproduksjon. Statoil er største eier (46 %), har bidratt både med kapital og aktiv faglig medvirkning samt har styremedlem i selskapet. Andre hovedeiere³⁸ er regionale kraftselskap og investeringsselskapet Hammerfest Næringsinvest.

En sentral del av forretningsområdet har bestått i utvikling og bygging av undervannsinstallasjoner til kraftproduksjon for salg nasjonalt og internasjonalt. Ideen var å utnytte havstrømmene til produksjon av elektrisk strøm. Byggingen og installasjon av tidevannskraftverket i Kvalsundet startet i 2002. Installasjonen er utført og satt i drift i perioden 2002-2005. Etter dette har anlegget vært i kontinuerlig drift, og er verdens første tidevannsmølle med leveranse til forbruker over det ordinære kraftnettet. Hammerfest Strøm har benyttet egen teknologi for å produsere elektrisitet av forskjellen mellom flo og fjære, og for å få dette til har en plassert en pilotmølle med vingspenn på 15-16 meter på havbunnen. Møllen drives av tidevannsstrømmen og vingene posisjonerer seg kontinuerlig optimalt i forhold til styrken i strømmen. Møllen er utstyrt med generator og produsert elektrisitet bringes med kabel til land.

Arbeidet er drevet frem i samarbeid med ledende norske FoU miljøer med spisskompetanse innen vannkraft og undervannsteknologi, herunder ABB og Statoil. Utfordringen framover for tidevannsprosjektet ved Hammerfest Strøm er å selge kompetanse og totalkonsept til aktører som på kommersiell basis ønsker å etablere mølleparker i full skala til kraftproduksjon. Som følge av bedre støtteordninger for fornybar energi og samarbeid med skotsk energiaktør ble i 2008 etablert et 100 % eid datterselskap i Glasgow, som lisensierer teknologien fra morselskapet og skal levere nøkkelferdige tidekraftverk til det britiske energimarkedet.

³⁷ Barents Naturgass eies av: Hammerfest Energi 34,5 % (før 2008: 0 %), Pro Barents 0 % (før 2008: 34,5 %), Bodø Energi 25,5 %, Tromskraft 23,5 %, Hålogaland Kraft 15,5 % og Varanger Kraft 1 %. Tall i parentes var eierandeler før 2008.

³⁸ Hammerfest Strøm AS er eid av Statoil (46,4 %), Hammerfest Energi (28 %), Hammerfest Næringsinvest (17,4 %), Alta Kraftlag (6,7 %) og Troms Kraftlag (1,2 %).

NorInnova AS, tidligere Forskningsparken i Tromsø er et innovasjonsselskap for kommersialisering av nye teknologi- og forskningsbaserte forretningsideer med utgangspunkt i aktiviteten ved Universitetet i Tromsø og i Forskningsparken i Tromsø. Statoil er representert både som eier og i styret. Hovedeiere sammen med Statoil (10 %) er Norut Gruppen 51 % og SIVA 24 %.

Infrastruktur

Tilrettelegging for uttak og bruk av kjølevann fra Snøhvit LNG

LNG-produksjonen på Melkøya gir både nærhet til innsatsfaktoren gass og tilgang til store mengder oppvarmet kjølevann som det i *konsesjonskravene* forutsettes at utbyggingslisensen på en eller annen måte skal gjøre tilgjengelig for andre aktører lokalt. Utbyggingsvilkårene i St.prp. nr. 35 (2001-2002) og påfølgende komitébehandling i Innst.S. nr.100 (2001-2002) var noe uklare på dette punkt. Blant annet konkluderte flertallet i Energi- og miljøkomitéen følgende: ”Operatøren må i utformingen av energianlegget og LNG-anlegget legge til rette for uttak av gass og kjølvann”. Senere har det vært nærmere konsultasjoner der bl.a. lokale myndigheter, OED og utbygger har vært involvert for å komme fram til nærmere konkretiseringer og avtaler om utbyggingslisensens bidrag. Videre har Barents NaturEnergi/Pro Barents og andre lokale aktører vært i dialog med Snøhvitlisensen, myndighetene og oppdrettsaktører for å utnytte kjølevannet til landbasert settefisk/smoltproduksjon av torsk og/eller laks. Hammerfest kommune har investert om lag 40 mill. kr til opparbeiding av nødvendige arealer (foreløpig 35 mål) til formålet og til etablering av Hammerfest Oppdrettspark på Rossmølla i Hammerfest. Avtalen med utbygger er at de skal framføre varmtvannsledning over Melkøysundet til Hammerfest/Kvaløya straks det er kommersielle aktører som kan utnytte dette.

Polarbase AS ble for mange år siden etablert like utenfor Hammerfest av lokale eiere³⁹ for å ivareta forsynings- og logistikkfunksjoner til letevirksomhet og utvinning av olje-/gass. Polarbase fikk i 2005 også kontroll over hele baseområdet da de kjøpte aksjene fra Statoil og Norsk Hydro i Sørøysund Eiendomsselskap⁴⁰, som var avgjørende bidragsytere for å kunne finansiere den store utbyggingen som var nødvendig for å sikre en framtidig forsyningsbase midt på 1980-tallet. Tomtegrunnen er festet og leid fra Hammerfest kommune, men store investeringer til sprenging, fyllinger, planering, kaier og øvrig infrastruktur for å utvikle dette til et komplett industriområde har Polarbase stått for. Dette er store investeringer som i hovedsak må dekkes av leietakerne og brukerne av basens infrastruktur som kaier, kran- og logistiktjenester, bunkers mv. For kort tid siden ble eierkontrollen i Polarbase overtatt av Norsea Group AS⁴¹ som gjennom oppkjøp direkte og indirekte eier ca. 90 % av aksjene, og resten er fordelt på ulike lokale interesser.

³⁹ Polarbase ble opprinnelig etablert med Ishavsolje som hovedeier sammen med Sparebanken Nord-Norge og NorSea. Fra 1987 var eierne Ishavsolje 70 %, Hauans 20 % og NorSea 10 %. Ishavsolje var hele tiden et lokalt ”folkeselskap” med over 90 aksjonærer (enkeltpersoner, småfirma i Vest-Finnmark og noen kommuner), men dette er senere endret. I dag eies Polarbase med 90 % av Ishavsolje AS og 10 % av NorSea Group. Imidlertid overtok NorSea Group i 2004/2005 90,7 % av aksjene i Ishavsolje, mens de resterende 9,3 % der er fordelt på 11 lokale eiere der Hammerfest kommune har størst andel med 3,4 %. NorSea Group eier dermed direkte og indirekte ca. 90 % av Polarbase.

⁴⁰ Eid av Statoil og Hydro med over 80 % eierandel, mens resten var eid av kommuner i Finnmark og et lokalt investeringsselskap.

⁴¹ Eiere av Norsea Group er Aker Investment og de to vestlandsselskaper Eidesvik og Møgster. Disse eier ca. 1/3-del hver.

Langsiktig leieavtale med Statoil har lagt grunnlaget for ytterligere areal-, havne- og øvrig infrastrukturbygging i området ved Polarbase/supplybasen. Dette har etter hvert utløst nyetableringer av en rekke nye virksomheter relatert til olje-/gass på baseområdet. Før de siste arealutvidelsene, særlig perioden 2000-2002, hadde ledige arealer på baseområdet⁴² bidratt til etablering av betydelige fiskerirelaterte virksomheter. Dette har bidratt til at "baseområdet" samtidig er utviklet til at Hammerfest har fått sin betydelige **Hammerfest Maritime Næringspark** med mange lokalt og eksternt eide foretak. Sammen med helikopterbasen har dette vært vesentlig for Hammerfest sin konkurransekraft for videre maritim og petroleumsvirksomhet i Barentshavet, beredskapsfunksjoner rettet mot russisk oljetransport utenfor Finnmark samt kommende aktiviteter på nordvest-russisk sokkel.

For å bedre mulighetene for rekruttering som følge av mangel på hensiktsmessige *boliger* og høye priser, har Statoil forhåndskjøpt og finansiert inntil 50 % av nye boligbyggeprosjekt i Hammerfest. Statoil har så langt kjøpt 81 boliger, og skal bygge 10 til. Totalt vil de da eie 91 boliger, fordelt på eneboliger, rekkehus og leiligheter, og med noe overvekt av leiligheter. Mesteparten av de eide boenhetene bebos av driftspersonale. Strategien er å forsøke å selge de eide boligene fra 2008.

Samarbeid, partnerskap og bidrag til offentlige aktører

Statoil finansierer flere stillinger i Hammerfest kommune i utbyggingsfasen. I 2004-2006 gjelder dette fire stillinger for å styrke kapasiteten innenfor teknisk, plan og næringsutvikling. Dette økte fra to i 2003. I tillegg er det en stilling til utekontakt (fra 2003). Avtalene ble faset ut i løpet av 2007. Utbygger har også gått inn i enkeltprosjekt med finansiering (f.eks. nærmiljøfond, ungdomshus, friluftsmuseum) eller bidratt med gratis fyllmasse.

Innen utdanningssektoren har Statoil inngått samarbeid eller partnerskap både rettet mot videregående skole, høyskole og universitet som del av innsatsen for å styrke kompetanse, rekruttering og utviklingspotensialene for regionen. Initiativene " *Arktisk Læringssenter for Energi (ALE)* ved Hammerfest videregående skole i samarbeid med Finnmark fylkeskommune og "Energi Campus Nord" i samarbeid med flere universiteter og høyskoler behandles i kapittel 7.

⁴² Ledige arealer på baseområdet skyldtes at en i mange år ventet på at letingen etter gass- og oljeforekomster utenfor kysten ville resultere i utbygging av feltene og dermed større etableringer og *permanent* aktivitet på basen.

4 Leverandørene

Dette kapitlet omfatter leveransene til utbygging av Snøhvitprosjektet fordelt etter geografi og næring. Vi ser her på norske og nordnorske andeler av leveransene til de ulike delprosjektene i utbyggingen, den næringsmessige fordelingen av leveransene internasjonalt, nasjonalt og regionalt og på den regionale fordelingen av de norske leveransene i ulike næringer før vi avslutter med en nærmere studie av leveransene fra leverandører i utbyggingsregionen, som vi har definert til kommunene Hammerfest, Kvalsund og Alta. Datagrunnlaget for kapitlet er registreringer i StatoilHydros kontraktsdatabase for Snøhvitprosjektet, som beskrives innledningsvis i kapittel 4.1.

4.1 Datagrunnlaget

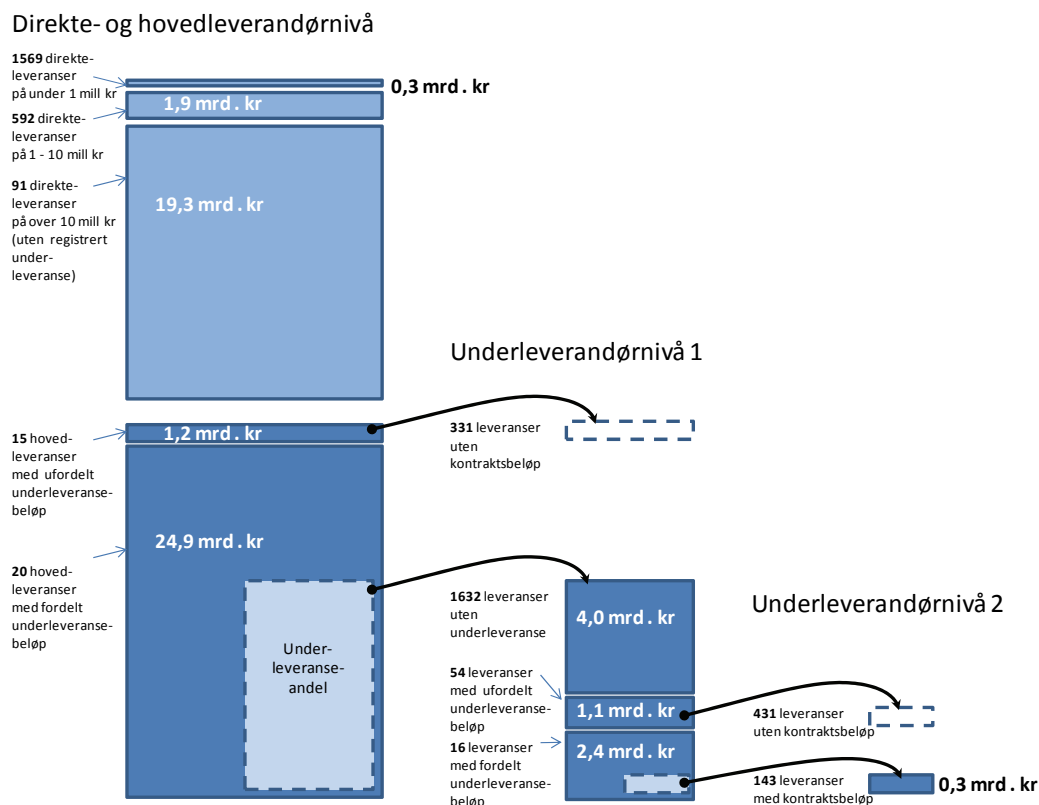
Datagrunnlaget omfatter 4899 kontrakter og underleveranser i StatoilHydros kontraktsdatabase for Snøhvitprosjektet, hvorav 856 underleveranser ikke har oppgitt leveranseverdi. Kontraktsdatabasen omfatter direkteleveranser til utbygger og hovedkontrakter i utbyggingsfasen med underkontrakter på to undernivå. Databasen omfatter bare leveranser direkte knyttet til utbyggingen på landanlegget, rørledning og undervannsinstallasjoner. Kontrakter for bygging av LNG-skip inngår ikke i datagrunnlaget. Effekter av ikke-kontraktsfestede leverandøraktiviteter som møte- og reisevirksomhet med antatte leveranser særlig fra lokal hotellsektor og varehandel inngår heller ikke i datagrunnlaget, i tillegg til ringvirkninger av de registrerte leverandørenes egen etterspørsel av varer og tjenester og konsumeffekter blant annet som følge av pendlerlekkasje til regionen. Leveranser til aktiviteter avledet av utbyggingen hos andre enn utbygger, som boligbygging og kommunale og private investeringer inngår heller ikke.

Registrering og tilmelding av underkontrakter på 1. og 2. nivå er gjennomført hos hovedkontraktørene. 1316 av leveransebeløpene er på over 1 millioner kroner. Databasen omfatter rundt 400 utenlandske leverandører på 665 kontrakter, leveranser og underleveranser og 1633 norske leverandører på 4194 kontrakter, leveranser og underleveranser.

Selv om databasen er tilrettelagt for registrering av leveranser på underleverandørnivå, er det på øverste nivå – direkteleveranse- og hovedleverandørnivået en finner de største samlede kontraktsbeløpene, registrerte underleveranser utgjør bare 7,5 milliarder kroner av et samlet kontraktsbeløp på 47,6 milliarder kroner. Dette skyldes dels en kontraktsstruktur med mange direktekontrakter til utbygger og dels sannsynligvis ulik praksis hos hovedleverandørene i å innhente data for underleverandører og underleveransebeløp. For en del av underleveransene er også som nevnt underleverandør registrert uten leveranseverdi. Særlig for det laveste underleverandørnivået er det i liten grad registrert leveransesummer, samlede registrerte leveranser fra dette nivået utgjør bare 323 millioner kroner.

Fordelingen av leveranser og leveransebeløp på direkte- og hovedleverandørnivå og på de to underleverandørnivåene i databasen er vist i figur 4.1. Her har vi definert direkteleveranser som hovednivåleveranser uten underleveranser.

Figur 4.1 *Fordeling av leveranser til utbyggingsfasen av Snøhvit på direkte-, hoved- og underleverandørnivå.*

Figuren viser at en stor andel av registrerte leveranser er direkte leveranser uten registrerte underleveranser, herav 91 direkteleveranser på over 10 millioner kroner oppsummert til 19,3 milliarder kroner og nær 600 direkteleveranser på mellom 1 og 10 millioner kroner til en samlet verdi på 1,9 milliarder kroner. I tillegg inneholder databasen et stor antall direkte innkjøp under 1 million kroner, det samlede leveransebeløpet for disse er imidlertid lavt, i overkant av 330 millioner kroner.

Databasen omfatter 182 regionale leverandører (registrert i Hammerfest, Alta og Kvalsund) på til sammen 692 leveranser/underleveranser med oppgitt kontraksverdi på til sammen 1,812 milliarder kroner. I tillegg er der registrert 124 underleveranser fra 89 regionale underleverandører som ikke har oppgitt kontraksverdi.

Dette, i tillegg til at det må antas at en del underleverandører ikke er registrert inn i databasen, betyr at våre tall for regionale leveranseandeler sannsynligvis er et lavt estimat.

Datagrunnlaget er tilrettelagt og modifisert av Norut. De utenlandske leverandørene er næringskodet ut fra leverandørenes egenpresentasjoner på internett m.v. For de norske

leverandørene er organisasjonsnummer innlagt og kommune- og næringskoder⁴³ er med noen modifikasjoner hentet fra Brønnøysundregisteret.⁴⁴

4.2 Norske og nordnorske leveranseandeler etter delprosjekt

Fram til mars 2008 var det i kontraktbasen for Snøhvit registrert samlede direkte leveranser til utbyggingen av Snøhvit anlegget til en verdi av 47,6 milliarder kroner. Norsk og internasjonal verftsindustri sto for størstedelen av leveransene med en andel av kontraktsverdien på 38 prosent.

Av totalleveransen kom 64 prosent fra norske leverandører, dvs. virksomheter som er registrert i Norge. Konsekvensutredningen fra 2001 anslo 50 prosent av et opprinnelig investeringsanslag på 20 milliarder kroner. Den norske andelen av offshoreinstallasjonene ble langt høyere enn forutsatt i konsekvensutredningen, i tillegg var en vesentlig del av de norske leveransene knyttet til mekanisk installasjon og kompletterende arbeider på Melkøya som gikk ut over opprinnelig kostnadsestimat.

Seks prosent av de samlede leveransene, det vil si ni prosent av de norske leveransene var leveranser fra virksomheter registrert i Nord-Norge. Norsk verftsindustri sto for 72 prosent av verftsleveransene, altså høyere enn den norske andelen for alle næringer. Verftsindustrien representerte 42 prosent av de nasjonale leveransene i perioden fram til mars 2008.

I begynnelsen av 2008 hadde den nasjonale leverandørindustrien oppnådd 84 prosent av offshoreleveransene (havbunnsinstallasjoner og rørledning) og 60 prosent av leveransene til utbyggingen av landanlegget på Melkøya. Leveranser til landanlegget utgjorde størsteparten av de samlede leveransene, i overkant av 40 mrd. kr.

Den nordnorske andelen av leveransene var høyest for de driftsmessige aktivitetene knyttet til anleggsdriften, med nær 40 prosent av leveransene til disse aktivitetene, og for de anleggsmessige aktivitetene i klargjøring av anleggsområdet, med nær en fjerdedel av disse leveransene jmfør tabell 4.1. Nordnorsk andel av leveransene til havbunnsinstallasjoner og rørledning var lav, men likevel godt over det som var forventet i konsekvensutredningen.

⁴³ Fem-sifret NACE-kode aggregert til 56 bransjer

⁴⁴ For kommunekodingen av leverandører har vi gjort noen modifikasjoner ut fra lokal kunnskap om bedrifter og bedriftsetableringer i utbyggingsområdet, mens vi for næringskodingen av større konsern har foretatt noen modifiseringer ut fra kontraktsbeskrivelsene.

Tabell 4.1 *Leveranser til ulike aktiviteter i Snøhvitprosjektet totalt, norsk andel og nordnorsk andel.*

Leveranser Mrd kr	Norsk andel		Nordnorsk andel av norske lev.	
	Mrd kr	%	Mrd kr	%
Landanlegg Melkøya				
Planlegging, ledelse, mannskapsdrift m.v	2,1	1,9	0,8	39
Sprenging og klargjøring, kai, tunnel m.v	4,8	4,8	1,2	24
Anskaffelser	6,2	2,0	0,01	1
Logistikk	0,8	0,6	0,04	7
Prosjektering, konstruksjon og installasjonarb.	26,3	14,9	0,5	4
Sum landanlegg	40,3	24,3	2,5	10
Havbunnsinstallasjoner og rørledning	7,4	6,2	0,2	3
Sum	47,6	30,5	2,7	9

4.3 Utenlandske, norske og nordnorske leveranseandeler etter leverandørnæring

Fordelingen av leveranser på utenlandske, norske og nordnorske leverandører til utbyggingsfasen fram til mars 2008 etter leverandørnæring er vist i figur 4.1.

Kunnskapsintensiv forretningsmessig tjenesteyting, som blant annet omfatter teknisk, byggeteknisk og annen rådgivning har stått for den vesentligste delen av de utenlandske leveransene, noe som henger sammen med Snøhvitprosjektets karakter som utviklingsprosjekt, der blant annet tyske Linde AG har hatt en sentral rolle. Samlet har utenlandske rådgivningsselskap levert varer og tjenester for over sju milliarder kroner, 42 prosent av de utenlandske leveransene, til utbyggingen. Utenlands verftsindustri utgjør også en stor andel som følge av at en del av de store hovedkontraktene gikk hit. Den tredje største utenlandske leverandørgruppen er industrigruppene kjemisk -, keramisk -, metall- og metallvare- og maskinindustri, samt elektro- og instrumentproduksjon (gruppert under benevnelsen ”tekniske industrigrener” i figur 4.2), som har levert en vesentlig del av komponentene til anlegget i hoved- og underleveranser. Bare tre prosent av leverandørene fra utlandet var fra land utenfor Europa.

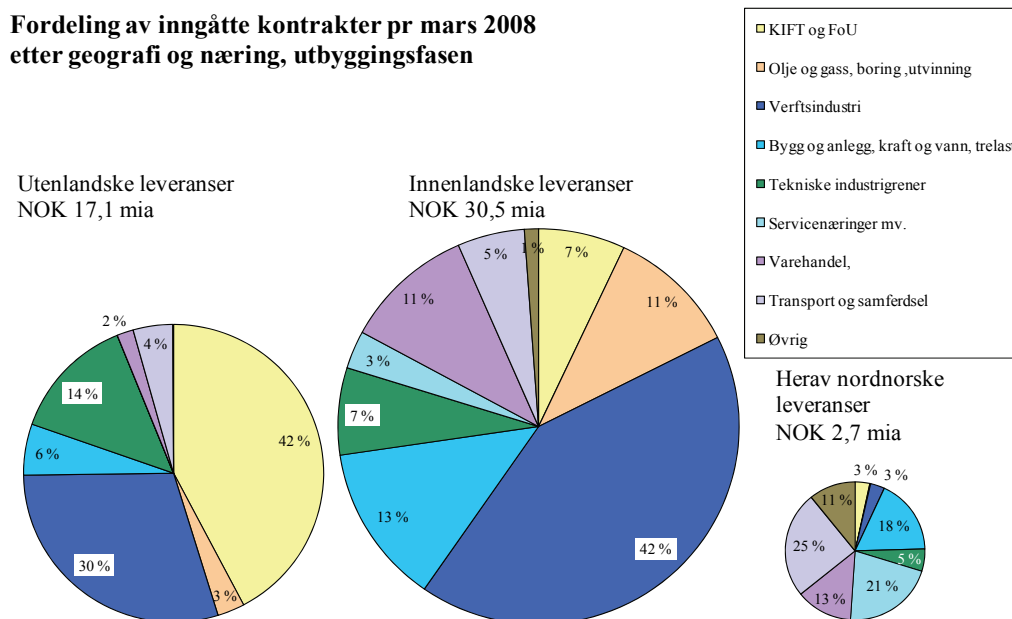
I tillegg til verftsindustrien som største nasjonale leverandørnæring, hadde også tjenestenæringene tilknyttet olje- og gassutvinning og norsk bygg- og anleggsnæring relativt store andeler av de norske leveransene til Snøhvit-utbyggingen. 11 prosent av anskaffelsene til utbyggingen ble også kanalisert gjennom norsk varehandelssektor. Norske leverandører innen kunnskapsintensiv forretningsmessig tjenesteyting (KIFT) og leverandører innen tekniske industrigrener var også to relativt store leverandørgrupper.

Av de nordnorske leverandørene utgjorde transport- og samferdselssektoren den største leverandørgruppen, med leveranser på til sammen over 670 millioner kroner, en firedel av de samlede leveransene fra foretak registrert i Nord-Norge på 2,7 milliarder kroner.

Tjenestenæringer innen vakthold, renhold, utleie av maskiner og personell, privat og offentlig tjenesteyting, catering og næringsmiddelindustri utgjorde også en stor del, over 20 prosent, av de nordnorske leveransene, etterfulgt av bygge- og anleggsnæringen med 18 prosent. I leverandørbasen var det registrert leveranser fra nord-norske foretak innen

kunnskapsintensiv forretningsmessing tjenesteyting på 84 millioner kroner, fire prosent av norske KIFT-leveranser. Dette er et relativt beskjedent beløp, men tatt i betraktning at denne næringen i Nord-Norge er sammensatt av små og spredte bedrifter, med fem prosent av KIFT-sysselsettingen i landet, ser det ut til at en del nordnorske foretak innen denne næringen også har klart å være konkurransedyktige ut fra sine forutsetninger.

Figur 4.2 *Fordeling av leveranser i inngåtte kontrakter i utbyggingsfasen pr mars 2008 etter geografi og næring.*

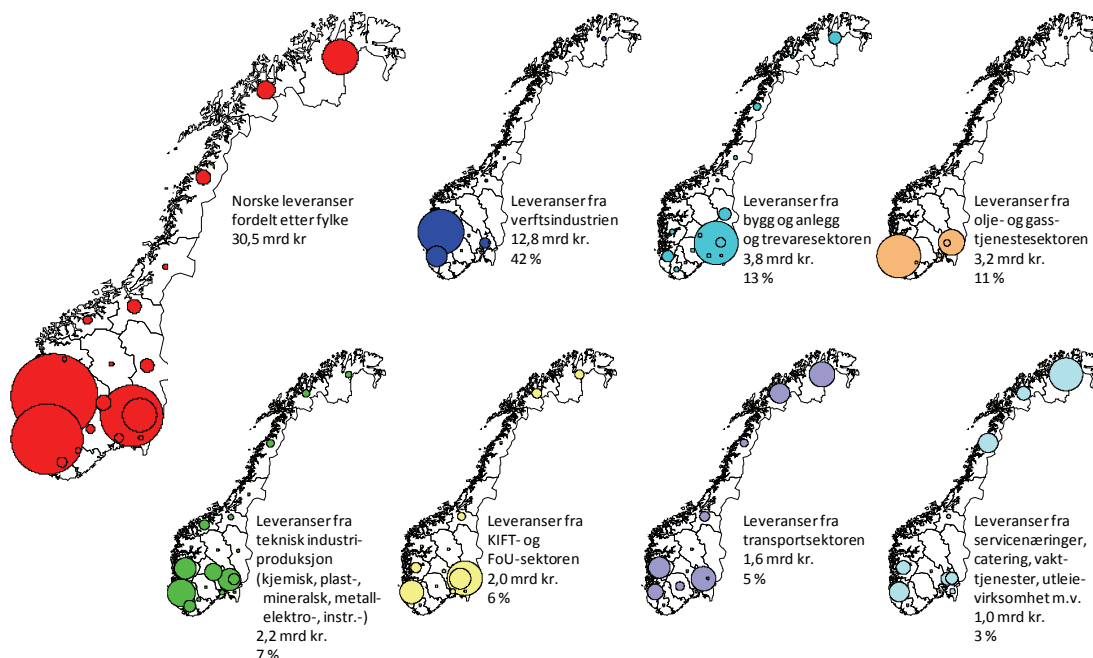
4.4 Regional fordeling av norske leveranser fra ulike næringer

Norsk verfts- og leverandørindustri og KIFT-næring er geografisk konsentrert til fylkene Rogaland, Hordaland og Oslo-Akershus-området. Dette gjenspeiles også i fordelingen av leveranser til Snøhvitutbyggingen, der 86 prosent av de samlede norske leveransene kom fra leverandører registrert i disse fylkene, representert ved røde sirkler i figur 4.3. Figuren viser også geografisk fordeling av norske leveranser fra ulike næringer. Leveransene fra verftsindustrien er geografisk konsentrert til Hordaland og til dels Rogaland, leveransene fra bygg og anlegg er konsentrert til store entreprenørforetak med Oslo som hovedkontor, leveransene fra olje- og gasstjenestesektoren er konsentrert til Rogaland og Akershus, leveranser fra teknisk industriproduksjon er konsentrert til fylker på Vest- og Østlandet og KIFT næringens leveranser har i stor grad Akershus, Rogaland og Oslo som forretningsadresse.

Foretak i Finnmark og Troms har derimot stått for en stor del av leveransene fra transportnæringene (som også omfatter terminal- og basetjenester) og de tjenestepregede leveransene innen utleie av utstyr og personell, vaktjenester, renhold, privat og offentlig tjenesteyting, catering og næringsmiddelindustri har for en vesentlig del kommet fra

foretak i Finnmark, Troms og Nordland. Disse leveransene utgjør imidlertid bare tre prosent av de samlede leveransene til utbyggingen.

Figur 4.3 Norske leveranser fordelt på næring og fylker

4.5 Regionale leveranser – leveranser fra Hammerfest, Kvalsund og Alta

Av de nordnorske leveransene på 2,7 milliarder kroner, utgjorde leveranser fra foretak lokalt i Hammerfest over halvparten, 1,4 milliarder kroner, mens leveranser fra Alta-foretak utgjorde nær 300 millioner kroner og fra Kvalsund i overkant av 100 millioner kroner. Foretak i andre kommuner i Finnmark leverte varer og tjenester til utbyggingen til en samlet verdi på under 60 millioner kroner. Leveranser fra Troms utgjorde 500 millioner kroner, mens leverandører i Nordland var kontraktsfestet til 327 millioner kroner. I konsekvensutredningen for Snøhvitutbyggingen var det forventet relativt lite leveranser fra foretak i Nord-Norge utenfor nærområdet til anlegget, der deltakelsen fra nordnorsk næringsliv utenfor nærområdet var ventet å bli beskjedent.

Leveransene fra de tre nærkommunene på 1,8 milliarder kroner tilsvarte seks prosent av leveransene fra norske foretak til utbyggingen. I konsekvensutredningen fra 2001 var det anslått regionale leveranser på 600 millioner kroner. At de regionale leveransene ble tre ganger høyere må også sees i sammenheng med at de nasjonale leveransene også ble tre ganger høyere enn forutsatt. De regionale leverandørene har følgelig vært konkurransedyktige i form av å øke sin leveransekapasitet i takt med de økte nasjonale leveransene til anlegget.

Tabell 4.2 *Leveranser fra Hammerfest, Alta og Kvalsund og fra Nord-Norge forøvrig*

Leveranser fra Hammerfest, Alta, Kvalsund, millioner kroner	
Bygg og anlegg, kraft og vann, trelast	375
Transport og samferdsel	357
Varehandel og kjøretøyrep.	292
Mineralsk, metall- og maskinvareindustri, verftsindustri	127
Annen industri, bergverk og primærnæringer	165
Vaktjenester, renhold, utlei personell og utstyr	254
Offentlig og personlig tjenesteyting	60
Hotell- og restaurantvirksomhet, catering	45
Forr.messig og finansiell tj.yt, FoU, eiendomsdrift	46
Ikke næringskodet	92
	1 812
Herav	
Hammerfest	1 412
Alta	290
Kvalsund	109
Leveranser fra Nord-Norge forøvrig, millioner kroner	
Finnmark for øvrig	57
Troms og Nordland	826
Sum leveranser fra Nord-Norge	2 696

Som det framgår av tabell 4.2 er det næringene bygg og anlegg, kraftforsyning og transport og samferdsel som har hatt de største regionale leveransene til anlegget. Men også leveranser knyttet til drift av anleggsområdet, herunder 92 millioner kroner knyttet til en samlekontrakt for forpleining som ikke er næringskodet, utgjør samlet et betydelig leveransebeløp.

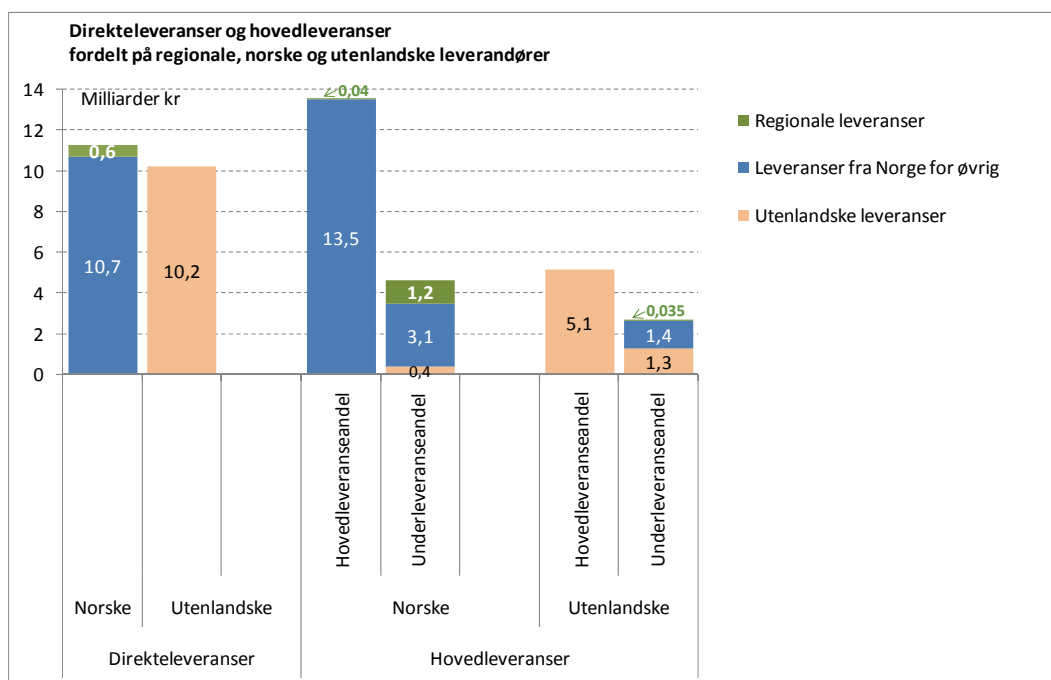
Blant de regionale næringene er det særlig transportnæringene som har fått høyere leveranseandeler enn forutsatt i konsekvensutredningen, men avvikene i forhold til opprinnelige anslåtte regionale leveranseandeler for de øvrige næringene er relativt små når en legger til grunn at samlede regionale leveranser ble tre ganger høyere enn opprinnelig forutsatt.

De regionale leveransene etter kontraktsnivå fordeler seg i hovedtrekk med 331 direkteleveranser fra 82 regionale leverandører på direkteleverandørnivået (jamfør kapittel 4.1) med kontraktssum på til sammen i overkant av 600 millioner kroner⁴⁵ og med 368 underleveranser fra 165 leverandører med samlet kontraktssum på rundt 1,2 milliarder kroner. I tillegg kommer 117 underleveranser fra 85 regionale leverandører som ikke er registrert med kontraktsbeløp. Mens norske leveranser utgjør over halvparten

⁴⁵ Av de 331 leveransene er det 13 regionale direkteleveranser på over 10 millioner kroner

av underleveransene til utenlandske hovedleveranser, er den regionale andelen av underleveransene til utenlandske hovedkontrakter svært liten, til sammen 35 millioner kroner i 67 underleveranser. Fordelingen av regionale, nasjonale og utenlandske leveranser i norske og utenlandske direkte- og hovedleveranser er vist i figur 4.4. Totalt er det registrert 224 regionale leverandører i databasen. Ti regionale leverandører har hatt leveranser til utbyggingen på mer enn 50 millioner kroner.

Figur 4.4 *Direkte- og hovedleveranser fordelt på regionale, norske og utenlandske leverandører*

5 Pendlerne

Utviklingen av Snøhvitfeltet og andre store utbygginger som Ormen Lange i årene etter 2000 ble basert på bruk av innpendlet arbeidskraft. Det var flere grunner til det: Store norske prosjekter som kraftutbygginger har ofte vært basert på pendling til anlegget. Utbyggingsprosjekter i oljeindustrien er generelt kjennetegnet av en "mismatch" mellom utbyggingens størrelse og befolkningsstrukturen i landet. I tilfellet Snøhvit var en viktig årsak til behovet for pendling manglende ledig arbeidskraft lokalt og regionalt, en annen det stramme nasjonale arbeidsmarkedet og en tredje at leverandører bringer med seg sine folk til arbeidsstedene. Det siste handlet også om kompetanse. Dette kapitlet handler om pendlernes erfaringer fra å pendle til og fra Hammerfest, om det å jobbe og ha en "fritid" borte i perioder og effekter for de samfunnene pendlere er borte fra. En del av erfaringene bygger på en analyse International Research Institute of Stavanger (IRIS) gjorde av erfaringene til ansatte ved Aker Kværner fra deres arbeid på Melkøya etter 2004 (Byrkjeland, Haga og Hansen 2006). Materialet er velvilligst stilt til disposisjon for følgeforskningen av IRIS.

5.1 Hovedtrekk ved pendlingen til Hammerfest

Fra 2002 til og med juli 2008 hadde totalt 22 783 personer utført større eller mindre arbeidsoppgaver på Melkøya. Disse representerte 1454 bedrifter. Av disse var 18 105 mennesker bosatt i Norge, av disse igjen var 4170 (23 prosent av personene bosatt i Norge) utenlandske statsborgere. Fram til juni 2008 var det bare 13 av landets 430 kommuner som ikke var representert med minst en sysselsatt under utbyggingen. De 18 105 som var bosatt i Norge representerte 1095 bedrifter. I utbyggingsperioden deltok 4678 bosatte i andre land enn i Norge.

De kommunene hvor arbeidskraften hadde vært relativt sterkest og hyppigst involvert på Melkøya (sammenlignet med kommunens totale sysselsetting) var selvsagt Hammerfest og nabokommunen Kvalsund. Men til og med juni 2008 var Stord kommune på tredje plass flere prosentpoeng foran Alta kommune. Blant de 16 norske kommunene med høyest "Melkøyafrekvens" i sitt arbeidsmarked var 4 fra sørnorske kommuner (kommunene Stord, Fitjar, Utsira og Bømlo). Mye av dette skyldes betydelige leveranser til Aker Stord.

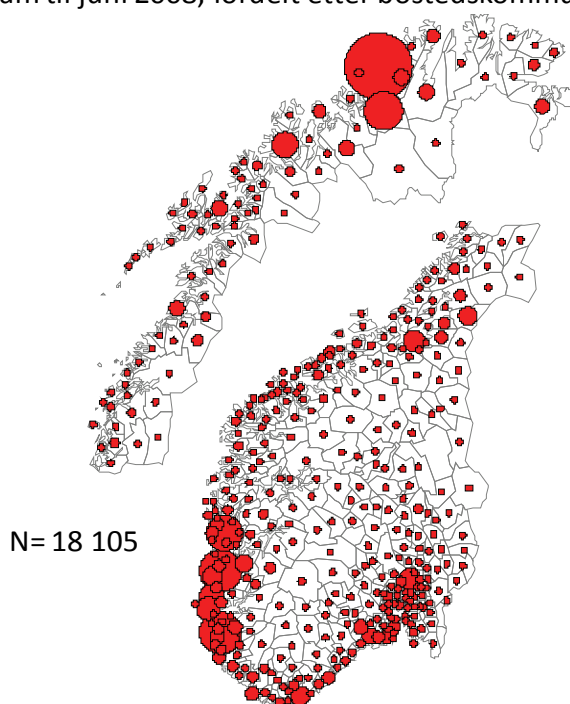
Disse tallene baseres på adgangsregistreringen til Melkøyaanlegget, og omfatter ikke personer som hadde andre ærender til anlegget enn arbeid og vareleveranser. Pendling måles imidlertid oftere ved antallet personer med bosted utenfor arbeidskommunen, dvs. personer som jobber i bedrifter som er registrert i en annen kommune enn hvor de selv er registrert bosatt. I 2007 var det 1088 personer (en nedgang fra 1155 i 2006 da innpendlingen var høyest) som pendlet til Hammerfest gitt den siste definisjonen. Selv om ulike definisjoner gir ulikt omfang av pendlingen, er det likevel uomtvistelig at utviklingen av Snøhvitfeltet vært kjennetegnet av noen pendlingsmønstre. Vi vil trekke fram de tre viktigste.

For det *første* involverte utbyggingen arbeidskraft fra mer eller mindre hele verden. Utviklingen av Snøhvitfeltet var en global operasjon. Mot slutten av anleggsperioden hadde 8848 personer bosatt utenfor Norge utført arbeid på Melkøya. 49 % av disse hadde pass fra nordiske land, 47 % fra andre europeiske land og 4 % fra land utenfor Europa.

For det *andre* deltok folk fra nesten alle norske kommuner i utbyggingen. Dette trekket ved innpendlinga til Hammerfest går fram av kartet under, som viser at det ved utgangen av anleggsperioden bare var et fåtall kommuner som ikke hatt en "representant" innenfor portene på Melkøya.

Figur 5.1 *Geografisk fordeling av personer bosatt i Norge som har hatt oppdrag på Melkøya*

Personer bosatt i Norge med oppdrag på Melkøya
fram til juni 2008, fordelt etter bostedskommune

Kilde: Adgangsbasen Hammerfest LNG

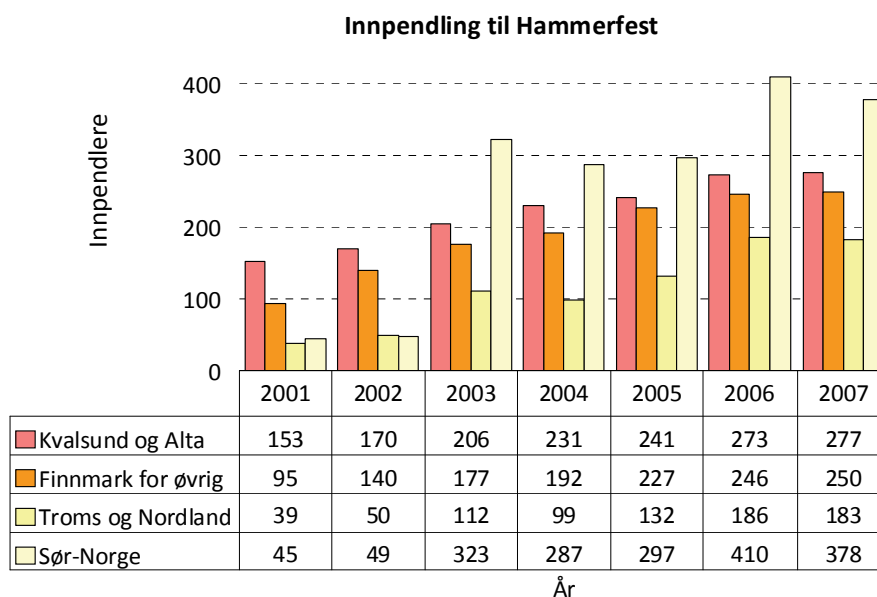
Kartet viser ikke bare at deltakelsen var spredd over hele landet, men minst like viktig var opphopningen i noen større geografiske områder. Selvsagt var involveringen sterk i områdene rundt utbyggingen, men den var også sterk i de fleste kommuner langs kysten fra Oslofjorden til grensa til Sogn - og Fjordane. Og den var også betydelig i noen kommuner fra Trondheim og innover Trondheimsfjorden. Disse mønstrene samsvarte relativt godt med leveransefordelingene som ble presentert i kapittel 4.

Med utgangspunkt i de tallene som dannet grunnlaget for kartet over ble det utviklet en indikator som målte hvor stor andel de personene som var involvert i arbeidet på Melkøya utgjorde av sysselsettingen i egen kommune. Denne såkalte "Melkøya-intensiteten" viste at av de 20 kommunene med høyest relativ deltagelse var 10 var kommuner i Vest-Finnmark og Nord-Troms og fem var kommuner i Sunnhordlandsregionen. Disse fem var Stord, Fitjar, Bømlo, Sveio og Utsira. Ut fra disse indikatorene betydde Snøhvitutbyggingen like mye for arbeidsmarkedet på Stord som i Alta. De hører hjemme innen et lite område på sørvestlandet hvor leverandørindustrien står veldig sterkt. Dette

viser også at utviklingen av Snøhvitfeltet hadde betydelige effekter for denne delen av norsk næringsliv, trolig også i forhold til å utvikle den teknologiske kompetansen i denne sektoren mot LNG-baserte utbygginger.

Det *tredje* mønsteret er at utviklingen av Snøhvitfeltet ble basert på en stor og en økende pendling fra det øvrige Finnmark. Mye tyder på at Snøhvitutbyggingen skapte et nytt pendlingsmønster i Finnmark ved at langpendlingen økte og ble "vanlig" i flere kommuner⁴⁶ Dette har trolig sin årsak både i de nye mulighetene utbyggingen skapte, men også i de sysselsettingsproblemene som var spesielt i kystkommunene.

Figur 5.2 *Innpendling, personer bosatt utenfor Hammerfest som arbeider i bedrifter registrert i Hammerfest fordelt på geografiske områder 2001-2007*⁴⁷

Figuren viser både at antallet pendlere økte etter 2001/2002 og særlig langpendlingen i Nord-Norge økte mye. I 2001 pendlet 329 personer til Hammerfest. Dette antallet var økt til 1088 i 2007. At økningen var relativt størst fra Sør-Norge skyldes arbeidskraft knyttet til større kontrakter og spesialiserte leveranser. Slike leveranser har det relativt lite av fra nordnorsk industri. Derfor kan den sterke veksten i langpendlingen i Nord-Norge forklares i at Snøhvitutbyggingen fikk arbeidskraft med mer generell kompetanse i landsdelen til å "ta løs". Vi understreker at dette er årlige tall, dvs. at samme personer kan være inkludert i flere år.

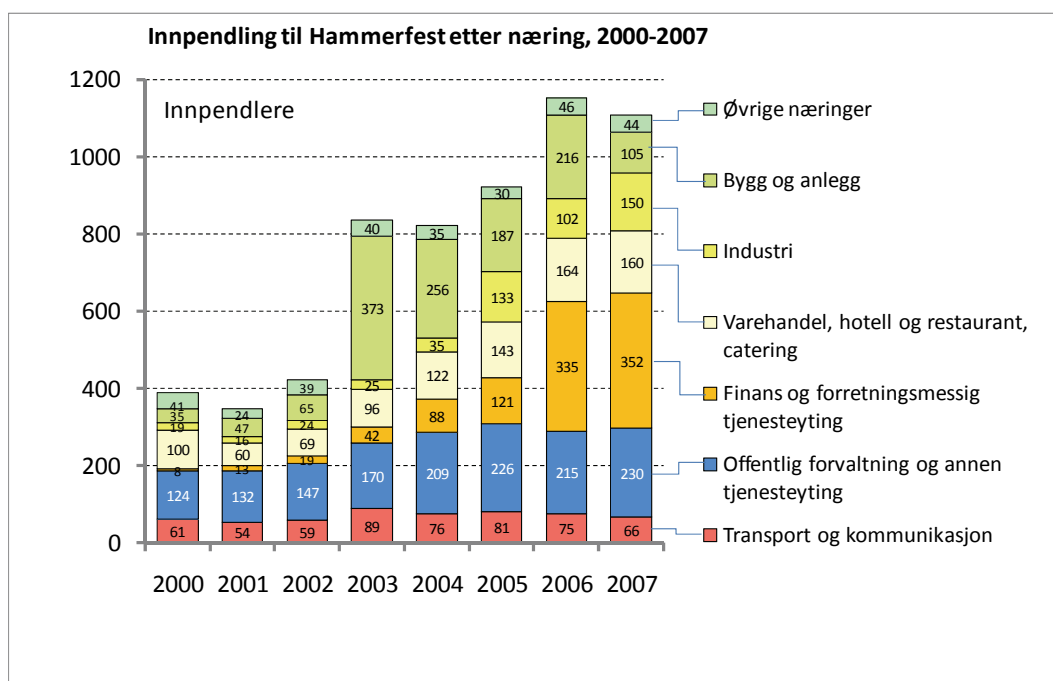
Den registrerte innpendlingen til Hammerfest-registrerte bedrifter innen bygg- og anleggsnæringen var størst ved oppstarten av anleggsperioden i 2003, ikke minst som følge av at AFS Pihl etablerte seg i Hammerfest etter å ha fått kontrakt for utsprenning

⁴⁶ Arbeidsmarkedsintegrasjonen blant kommuner i Finnmark (som i utgangspunktet er lav som følge av avstandene), målt ved utpendlingsandel og innpendlingsandel av yrkesaktive og sysselsatte, økte med 18 prosent fra 2000 til 2007, mot fem prosents økning for alle kommuner i landet og nesten ingen økning for kommunene i Troms

⁴⁷ Innpendlingen fra Alta ble fordoblet fra et nivå rundt 50 i 2002 til rundt 100 i 2005, et nivå som holdt seg stabilt ut 2007. Innpendlingen fra Kvalsund har økt jevnt i hele utbyggingsperioden, fra et nivå i underkant av 120 i 2002 til i overkant av 170 i 2007.

og planering av industritomta på Melkøya og bygging av eksportkaia. Innpendlingen i denne næringen avtok etter hvert som arbeidene på disse kontraktene og kontraktene for installasjoner i bakken, fundamentering og bygging av ulike prosessbygninger ble ferdigstilt. Etter hvert ble det også økt innpendling til Hammerfest-registrerte bedrifter innen catering og verfts- og maskinindustri, samt innen forretningsmessig tjenesteyting, som omfatter utleie av personell, maskiner og utstyr, vaktjenester, renhold og kunnskapsintensive tjenester innen rådgivning m.v. Også annen tjenesteyting har hatt noe økt innpendling, se figur 5.3.

Figur 5.3 Innpendling til Hammerfest etter næring 2000-2007

5.2 Pendlernes erfaringer

I drøftingen av figur 5.1. viste vi at Snøhvitutbyggingen hadde betydelige effekter for arbeidsmarkedene i Sunnhordlandsregionen. I det neste kapitlet skal vi oppsummere disse pendlernes sine erfaringer fra sin deltakelse. Analysen i dette kapitlet bygger på erfaringene til ansatte ved Aker Kværner Stord as. Selskapet startet arbeidet på Melkøya i 2004 og mye av arbeidet har vært relatert til etterarbeidet med montering og utvikling av selve LNG-fabrikken. Denne ble som nevnt i kapittel 3 bygget på Dragados-verftet (Dragados Offshore S.A.) i Cádiz i Spania og slept til Hammerfest sommeren 2005. I perioden 2004-2006 hadde Aker Kværner Stord as 8988 personer involvert på Melkøya. I dette tallet ligger både personer ansatt i Aker Kværner og personer ansatt hos underleverandørene til selskapet. De totale tallene steg fra 1453 i 2004 via 3197 i 2005 til 4338 i 2006. Vi har ikke tall for 2007. Den norske pendlingen var imidlertid størst med 2495 i 2005. Året etter var dette redusert til 1660, men da var firmaets pendling til Aukra og Ormen Lange økt fra 757 i 2005 til 4437 i 2006. Dette understreker viktigheten av at effektene av Snøhvitutbyggingen også sees i forhold til at det samtidig ble gjennomført et annen stort norsk utbyggingsprosjekt i samme periode.

Undersøkelsen ble gjennomført sommeren 2006 i ukene 35,36 og 37. På det tidspunktet var det 1854 personer fra Aker Kværner Stord as med arbeidskontrakt på Snøhvit utbygginga. Disse transporteres hovedsaklig inn med fly til Alta fra Stavanger, Stord og Oslo. 10. oktober 2006 havarte et av de chartrede flyene på flyplassen på Stord og transporten ble deretter flyttet til Haugesund. Fra Alta har reisen fortsatt enten med buss over fjellpartiet Sennalandet (ca 2 timer) eller hurtigbåt (1 1/2 time). Totalt tok en reise fra bolig på Stord til Hammerfest 6-8 timer. Pendlerne kom fra en tilværelse basert på normal arbeidstid. De var altså ikke "Nordsjøarbeidere" som jobbet "Nordsjøturnus" før de begynte på Melkøya, men mange av dem har jobbet 12/9 ordning tidligere

400 personer med arbeid på Melkøya besvarte spørsmål om arbeids- og reiseforhold i en survey. 95 % av de som svarte på spørsmålene var menn. Dette understreker mannsdominansen i en slik utbygging, noe vi kommer tilbake i flere av de senere kapitlene. 28 % av utvalget kom fra Stord, 43 % fra andre norske kommuner og 14 % fra Danmark eller Sverige. I tillegg gjorde forskerne ved IRIS grundigere intervjuer med et mindre utvalg pendlere, informanter fra Hammerfest og kvinner fra de stedene pendlerne kom fra.

Hovedfokus i denne undersøkelsen var erfaringen med 14/21 arbeidstid, dvs. 14 dager med 12 timers arbeidstid pr døgn på Melkøya og 21 dager fri. Denne ordningen ble satt opp mot den såkalte 12/9 turnusen, dvs. 12 dager på jobb med 10 1/2 timers daglig arbeidstid og 9 dager fri. I denne turnusen er det lagt inn friperiode på halvannet døgn. Det antas at dette fridøgnet fremmer mer uteliv enn 14/21 ordningen hvor alle dager er like. 12/9 erfaringene i Hammerfest er relatert til periodene før 21/12 ble innført.

Kort oppsummert ble arbeidstidsordningen Aker Kværner Stord as brukte under arbeidet på Melkøya vurdert som bedre enn den tidligere mye brukte 12/9 ordningen. Det ble avdekket minimale problemer knyttet til helse, sykefravær og skader, og belastningene med lange reiser blir mindre når de gjennomføres hver 21 dag enn når de gjennomføres hver niende dag. Det er den lange friperioden som er viktigste årsaken til at pendlerne er fornøyd. Eldre er mer fornøyd enn yngre, men det er usikkert om dette skyldes at yngre med for eksempel små barn synes pendling i seg selv er mer problematisk enn eldre. Å være borte 14 dager sammenlignet med 12 dager skulle ikke bety veldig mye?

De erfaringene Hammerfestpendlerne hadde var altså basert på 14/21 ordningen og de er hovedsaklig relatert til tre forhold. For det første til forhold på selve arbeidsstedet, for det andre til fritida i Hammerfest og for det tredje til effekter på bostedet.

I forhold til arbeidsstedet er det to utfordringer. Den ene er knyttet til mulighetene for å hvile og sove mellom arbeidsøktene. Pendlerne ble innlosjert på arbeidsstedet på Melkøya. Dette medførte at flere opplevde at arbeidsaktiviteten på anlegget forstyrret mulighetene for hvile. Alternativet ville vært at anleggsleiren ble plassert i lengre avstand fra arbeidsstedet. Det ville imidlertid gitt andre utfordringer, for eksempel logistikkutfordringer. Den andre utfordringen er relatert til organiseringen av arbeidet. Fravær i tre uker gir store organisatoriske utfordringer som mange ikke opplevde ble løst. Folk ble plassert i nye arbeidsgrupper, fikk nye arbeidsoppgaver og det manglet en "synkronitet" i skiftsystemet.

I forhold til bruk av fritida i Hammerfest så var utgangspunktet at 12/9 ordningen gir større slike muligheter fordi både den daglige arbeidstiden og arbeidsperioden er kortere. I Hammerfest var det likevel en del som benyttet seg av tilbudene inne i byen (dette betinger biltransport gjennom en tunnel som er stengt for gående). Derimot var det få som svarte at det å "ta seg en øl på byen" var noen utbredt aktivitet. Her er det imidlertid interessant at informanter fra Hammerfest by opplevde dette annerledes. De kunne

fortelle om store innrykk av anleggsfolk på byens utesteder hele uka. 14/21 turnusen som ikke inneholder noen frihelg la altså ikke ifølge informanter fra Hammerfest noen demper på pendlernes uteliv. Denne tilsynelatende uenigheten kan skyldes at Hammerfest er en liten by med få utesteder og at det ikke skal så mange anleggsfolk til for å fylle dem opp. Det var trolig heller ikke de samme personene som var på byen hver kveld. Det ble imidlertid også gitt uttrykk for av de samme lokale informanter at dette var "verre" tidligere i perioden hvor man i større grad brukte 12/9 ordningen.

I forhold til effekter på de stedene hvor pendlerne kommer fra, er erfaringene at pendling har konsekvenser for familiene og også for stedene. Siden det er menn som pendler, er det kvinnene som i lange perioder får totalansvaret for familien. Dette krever egen tilrettelegging, men det oppleves som lettere med en mer langvarig tilrettelegging enn hva som er tilfellet med kortere friperioder. De samme informanter sier også at pendling med 21 dager fri er mindre sosialt ekskluderende enn andre turnuser, men slike fraværperioder er et problem for organisert fritidsvirksomhet. Dette gjelder særlig for aktiviteter som krever oppmøte flere ganger i uka. Fra Stord rapporteres det en utvikling i retning av et samfunn av reisende. Pendlerfamiliene holder sammen på fritida. "Rotasjonsvenninner" er et av kjennetegnene.

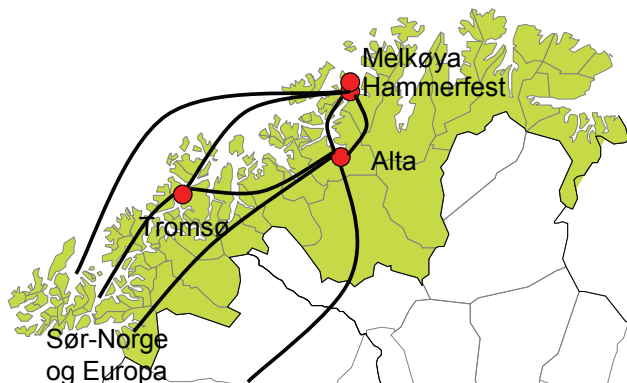
Oppsummert er det slik at det å realisere en utbygging av type Snøhvit krever massiv innpendling. I anleggsperioden ble det implementert en arbeidstidsordning som viste seg å fungere, særlig i forhold til de lange reiseavstandene. Det er avdekket noen utfordringer relatert til både organisering av arbeid og hvile. Det er også klart at en slik massiv pendling hadde effekter for det sosiale livet i Hammerfest, men trolig er de mer langsiktige endringsprosessene knyttet til det som skjer i de samfunnene hvor pendlingen skjer fra. Mye tyder på at denne arbeidsorganiseringen kan bli mer permanent på steder med hjørnesteinsbedrifter som Aker Kværner Stord.

I forhold til de lokale ringvirkningene har pendlernes bidrag to mulige effekter. Den ene er om den arbeidstidsordning og arbeidsorganisering vi har beskrevet har fått effekter for den lokale arbeidskraftens tilpasning. Den andre om pendlingene har påvirket det lokale sysselsettingsnivået. Vi har ikke undersøkt disse forholdene. Den viktigste konklusjonen med hensyn til regional utvikling er arbeidsmarkedet i olje- og gassektoren i Hammerfest har bidratt til at arbeidsmarkedet i regionen i større grad integreres. At lokale arbeidsmarkeder integreres regionalt på denne måten er et nytt trekk i denne arealstore regionen.

6 Transportørene

Snøhvit og framtidige gigantutbygginger innen petroleums-, industri- og infrastrukturutbygging i Barentshavet innebærer plutselige og store utfordringer med transport av varer og personell til anlegget. Hensikten med kapitlet er å belyse hvilke transportbehov og krav til infrastruktur Snøhvitprosjektet medførte, dvs. hvilke logistikksystemer utbyggingen gjorde bruk av og utviklet. Kapitlet vil i stor grad utnytte materiale fra Norut Alta/Hammerfest sin evaluering av transporteffekter og utfordringer av Snøhvitutbyggingen (Karlstad, Ness, Berg Nilssen, 2007), et arbeid som ble utført i tilknytning til arbeidet med kommende Norsk Transportplan 2010-2019. At denne analysen ble finansiert av Finnmark fylkeskommune, Statens vegvesen og Landsdelsutvalget illustrerer også at disse regionale aktørene var klar over at slike utbygginger krever kapasitetsbygging på dette feltet, jfr. også kapittel 7. Analysene i dette kapitlet vil belyse hvilke virkninger Snøhvitutbyggingen har hatt for transportstrømmer og transportinfrastruktur både innen luftfart, sjøtransport og veitrafikk i Hammerfest-området samt for aksene Hammerfest-Kvalsund-Alta. Analysene omhandler både omfang (volum og frekvens) av gods- og passasjertransport for næringsliv og befolkning, og videre hvordan dette fordeler seg mellom ulike transportformer. Ytterligere belyser vi hva som er de viktige innfartsruter og transportnoder for petroleumsrelaterte transportstrømmer til regionen. Og verdien av transporttjenestene estimeres. Kapitlet bygger på analysen av vareleveransene i kapittel 4 og pendlingen i kapittel 5. Utgangspunktet er altså hvilke systemer som sørger for at varer og personell fraktes i stor grad til, men også fra utbyggingsstedet på Melkøya.

Gjennomgangen tar utgangspunkt i systemets endepunkt på Melkøya og de transportveiene som førte dit. Noen var bygd opp før utbyggingen kom i gang, andre ble utviklet i utbyggingsperioden. Figur 6.1 viser for det første at transportveiene går sør-nord. For det andre at systemet i hovedsak kan deles i fire. Den *første* vises fra venstre i figuren og er den sjøveie transporten til Hammerfest. Denne går til hhv. Polarbase og Hammerfest havn, etter hvert også til kaianlegget på Melkøya. Hammerfest havn var før utbyggingen en stor bunkershavn for fiskeflåten, har daglige hurtigruteanløp og mange cruisebåtanløp i løpet av sommeren. Polarbase ble bygget ut i 1986. Basen er etter hvert betydelig videreutviklet, og er forsyningsbase for blant annet letevirsomhet i Barentshavet, har oljevernberedskap og spedisjonsselskaper. Basen eies av NorSea Group, som igjen eies av to grupperinger på sørvestlandet. Nor Sea Group er landets ledende baseselskap. Den *andre* transportlinja er forbindelsen mellom Tromsø og Hammerfest, hovedsaklig basert på Widerøes flyvninger. Den *tredje* er forbindelsen til Melkøya via Alta. Dette er den kombinerte fly-båt forbindelsen hvor folk flys inn til stamruteflyplassen Alta lufthavn og transporteres videre enten med båt (Snøhvitexpressen) eller med buss over Sennalandet. Dessuten er det godstransport langs vei fra Alta til Hammerfest. Inkludert her er også den betydelige godsmengden som ble fraktet fra Kvalsund til Melkøya, se under. Den *fjerde* er transport av gods på vei gjennom Sverige og Finland.

Figur 6.1 *Transportveiene til og fra Melkøya*

6.1 Godstransport

Konsekvensutredningens⁴⁸ behandling av infrastrukturen påpekte en stor knapphet på velegnede sjøtilknyttede arealer i og nær Hammerfest, en alt for høy trafikkbelastning gjennom byen og flere mangler ved tilgjengeligheten langs veien mellom Alta og Hammerfest. Som svar på dette ble det satt i gang store utbygninger ved forsyningsbasen Polarbase og opprustninger av veien mellom Alta og Hammerfest på flere steder. Bykjernen har vært hardt belastet av betydelig økt trafikk i hele utbygningsperioden.

Det som kom til å kjennetegne utbyggingen av Snøhvitfeltet var en midlertidig sterk økning av transport av *gods* til Melkøya fortrinnsvis i 2004 og delvis i 2003. I 2006 var nivået nesten tilbake på nivået fra før utbyggingen. En slik utbygging er altså kjennetegnet av en sterk, men kortvarig, økning i godsmengde. Det neste poenget er at mye av godset var pukk, grus og sand. I perioden 2003-2006 ble eksempelvis losset 650 000 tonn gods til utbyggingen på Melkøya, til rørledningen ut til den undersjøiske installasjonen og til underlaget for installasjonen, av dette utgjorde 450 000 tonn tørrbulk hvor det meste av dette var stein, grus og sand. I tillegg ble det utskipet 400 000 kubikkmeter stein fra et steinbrudd i Kvalsund (tidligere Repparfjord Gruver), dvs. ca 1 million tonn stein som ble dumpet over kabler og rørledninger der hvor grøfting ikke var mulig. Denne frakten gikk imidlertid ikke innom Hammerfest havn. Videre er store deler av sandbehovet dekket fra Alta, trolig opp mot 200 000 tonn. Dette betyr at store deler av behovet for vareinnsats i utbyggingen er dekket i nærområdet og har således ikke medført lang transport. Det var også sterk økning i stykkgodstransporten. Andre viktige godstyper var stålrør; vann som ble hentet i Repparfjorddalen og sendt ut i gassrørene til Snøhvitfeltet; og sement som ble fraktet fra Alta med biler til Melkøya. De to første leveransen skjedde i hovedsak i 2005, altså i ett år og den siste i 2003 og 2004. Sementtransporten sammen med transporten fra Polarbase skjedde med store biler gjennom bykjernen av Hammerfest.

⁴⁸ Barlindhaug Consult, 2001: Snøhvit LNG – Samfunnsmessige konsekvenser – infrastruktur.

6.2 Persontrafikk

Konsekvensutredningen omhandlet i liten grad spørsmålet om persontrafikk. Utredningen drøfter det maksimalt forventede antall personer ved anlegget hvor det estimeres et slikt tall på 1800 personer. Videre at p.g.a. en treskiftsordning vil 1/3 til en hver tid være borte. Dvs. at 1200 personer samtidig vil være til stede på Melkøya. Det kom til å bli høyere. På det meste var det 3039 arbeidere innlosjert på Melkøya. Omfanget av persontrafikken ble altså mye høyere enn antatt.

Antall reisende og bevegelser med fly til/fra Hammerfest og Alta fra andre deler av landet og utlandet, samt med båt og buss mellom Hammerfest og Alta økte sterkt i hele utbyggingsperioden 2002 – 2006. Flyplasstilbudet ble en viktig utfordring for utbygger, da nærmere 80 % av arbeiderne ble transportert med fly inn til regionen. Alta lufthavn hadde med sin vekst i antall passasjerer på 46 % fra 2002 – 2006, en økning som langt oversteg de øvrige statlige eide lufthavnene i Norge. Hammerfest lufthavn hadde en sterk vekst som var noe lavere enn dette, men veksten var over landsgjennomsnittet. Videre befordring fra Alta til Hammerfest har foregått med buss eller båt. Tallene vi har fått fra Finnmark fylkesrederi (FFR) for buss og båttransporten ivaretar ikke historikken lenger tilbake enn til 2004 og 2003. FFR har ikke ønsket å kommentere verken tallmaterialet eller utfordringer de har møtt i forbindelse med transportoppdrag til Snøhvit anlegget. Båttrafikken mellom Alta og Hammerfest har vi imidlertid fått gode tall for fra Havnevesenet i Alta. Veksten i den kommersielle hurtigbåtruten 007 var fra 2002 økende inntil Statoil chartret Varangerfjord på den samme strekningen. I sum har antall reisende med de to båtene steget i hele perioden. Erfaringene fra Snøhvit viser at høyt volum på personelltransport medfører at utbygger og hovedleverandører vil finne egne løsninger for å begrense denne risikoen og sørge for at den videre befordringen går som planlagt. Dette er blant annet vist gjennom atferden til Aker Stord som leide inn charterfly, busser og båt for å få transporten optimal i forhold til de effektivitetskrav de stiller i forhold til transport.

De to lufthavnene har fått merkbare økninger i flybevegelser og antall passasjerer. Innenfor eksisterende rammer har begge klart å håndtere økningen, plass – og personellmessig, men ikke helt uten problemer. Volummessig har sårbarheten vist seg å oppstå i forbindelse med forsinkelser i ankomster og avganger og påfølgende opphopning av folk i terminalbygningen. Dette har spesielt vært en utfordring i Alta, der terminalbygget er dimensjonert for kun 150 passasjerer, og flyene kan ta inntil 148 passasjerer. Hammerfest på sin side har hatt store utfordringer med hensyn på regularitet. Årsakene til dette er flere og sammensatte, en er plasseringen av flyplassen som skaper store problemer ved spesielle vindretninger. Hammerfest kommune arbeider derfor med planer for raskest mulig å etablere ny flyplass i byens nærhet, der planene for lokalisering ved Grøtnes (14 km utenfor bysentrum).

Transportselskapene har vist stor fleksibilitet i forhold til å øke antall avganger for å etterkomme etterspørselsøkningen, men ikke tilstrekkelig til å forhindre at utbygger har inngått egne charter avtaler. Utbygger har imidlertid vist ved sin atferd i transportsammenheng at de ikke er avhengige av det ordinære rutenettet. Gjennom charteravtaler har de fått til spesialtilpasninger som sørger for oppmøte til rett tid for sin arbeidsstokk.

Denne gjennomgangen har vist at utbygginger som Snøhvitprosjektet stiller flere utfordringer, noen generelle og noen mer spesifikke. De spesifikke er i stor grad relatert at Melkøya og Hammerfest før utbyggingen startet var del av en godt utbygget infrastruktur. Byen hadde to store havner, kortbaneflyplass med høy rutefrekvens og

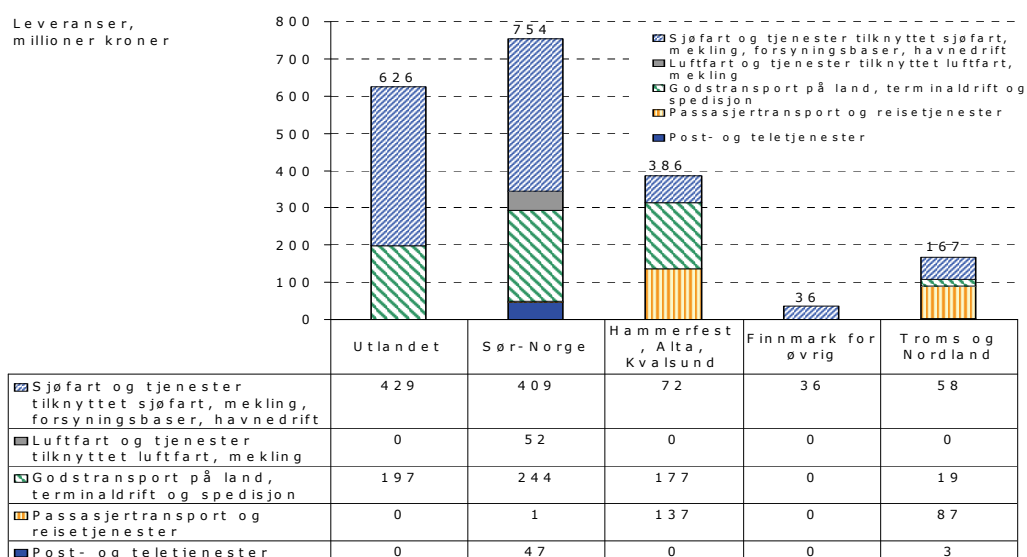
ligger i relativt kort avstand til stamruteflyplass. Videre har det vært kort avstand mellom forekomsten av viktige innsatsfaktorer som stein, pukk, grus og sand og utbyggingsstedet. Beliggenheten til disse ressursene har også medført at transporten av disse hovedsakelig har kunnet foregå sjøveis. Videre ser vi at forløp og utfordringer innen hhv. gods – og persontransport er forskjellige. Godstransporten økte sterkt i en forholdsvis kort periode, deretter gikk den nesten tilbake til ”normalt” nivå. Dette er således en midlertidig utfordring som kunne løses. Persontransporten har økt sterkt i hele perioden og har dannet utgangspunkt for mer permanente prosjekter knyttet til kapasitetsøking. Det gjelder spesielt på flyplassene, hvor Hammerfest flyplass planlegges flyttes og kapasiteten i Alta økes.

6.3 Transportleverandørene

Logistikk er en utfordring for mange, men også en inntektskilde. De registrerte transportleveransene (hovedkontraktsnivå og to underkontraktsnivåer) til Snøhvitutbyggingen utgjorde pr. mars 2007 nær 2 milliarder kroner eller 4 prosent av utbyggingen. Av dette utgjør transportleveranser til utbyggingen av prosessanlegget på Melkøya 1,25 milliarder kroner. Videre utgjør nær halvparten av de samlede leveransene sjøfart og tjenester tilknyttet sjøfart. Den nasjonale andelen er på 68 prosent, altså høyere enn den generelle nasjonale andelen.

Med leveranser på 386 millioner kroner sto leverandørbedrifter registrert i Hammerfest, Alta og Kvalsund for rundt 20 prosent av de totale transportleveransene og 29 prosent av den nasjonale delen av transportleveransene. Den lokale transportnæringen er dermed en av vinnerne fra utbyggingen med en leveranseandel godt over lokal andel av alle leveranser fra alle næringer samlet (6 prosent). De lokale leveransene er fordelt med 177 millioner kroner på godstransport på vei, terminaldrift og spedisjon, 137 millioner kroner på passasjertransport og reisetjenester og 72 millioner kroner på sjøfart, sjøfartstjenester, havnedrift og basetjenester.

Figur 6.2 Transportleveranser til Snøhvitutbyggingen fordelt på region

Transportleveransene fra Finnmark for øvrig utgjør 36 millioner kroner, mens leverandørbedrifter i Troms og Nordland samlet har levert tjenester for 167 millioner kroner.

Den trolig viktigste regionale effekten av utviklingen og bruken av transportsystemet under Snøhvitutbyggingen var at den integrerte nærregionen. Transport av personell og gods til utbyggingen har skjedd gjennom nabokommunene. Store deler av personellet ble fraktet til og fra regionen over flyplassen i Alta, med buss eller båt til og fra Hammerfest. Store mengder stein til bruk ved legging av rørledningen ble fraktet fra Kvalsund og store deler av sandbehovet ble skaffet i Alta.

7 Det regionale partnerskapet

I 2002, samtidig med at utbyggingen av Snøhvitfeltet startet, fikk fylkeskommunen et formelt regionalt utviklingsansvar. Ansvarsreformen overførte ansvaret for regional utvikling fra staten til regionale utviklingspartnerskap. I partnerskapet har fylkeskommunen en kjerneoppgave i å tilrettelegge for regional utvikling. I praksis førte dette til at fylkeskommunen fikk overført midler fra Kommunal- og regionaldepartementet og disse skulle brukes til utvikling i de ulike regionene. De regionale kontorene til Innovasjon Norge ble igjen tildelt midler fra fylkeskommunen til forskjellige utviklingstiltak.

Regionalpolitikken kan være et viktig redskap som understøtter arbeidet med å utvikle den kapasitet en region oppnår for å skape ringvirkninger av en olje- og gassutbygging. Samspillet mellom offentlig politikk en region rår over, private initiativ fra bedrifter og FoU-aktører kan i fellesskap danne kreative og vekstkraftige allianser som kan skyve regionen i en ønsket retning. I dette kapitlet skal vi analysere hva som skjer med den regionale evnen til å håndtere egen utvikling når Snøhvitutbyggingen ”lander” i Finnmark. Ved at utbyggingen starter da ansvarsreformen implementeres er denne analysen i stor grad en utprøving av den norske regionaliserte regionalpolitikken sin evne til å hjelpe regionene med å oppnå ringvirkninger av slike utbyggingssjekter.

Kapitlet gjør først rede for hvordan Finnmark fylkeskommune var i berøring med petroleum gjennom offentlige planer fra 1985 til 2005. Da ser vi at den formelle og uformelle regionalpolitikken spilte sammen da petroleumsnæringen bestemte seg for å etablere Snøhvitprosjektet. Vi analyserer videre hvilken posisjon og rolle de virkemidlene regionen rår over har i forhold til å skape regionale ringvirkninger av utbyggingssjekter. Og vi drøfter samspillet mellom den regionaliserte utviklingspolitikken og statens regionale virkemiddelaktører i regionen.

7.1 Regionens strategi og planverk

Fra et fylkeskommunalt planperspektiv kan man dele inn Finnmarks berøring med petroleum i fire faser. Den første fasen går fra 1980 til 1992. Her finner vi at Fylkeskommunen arbeidet aktivt med å framskynde petroleumsvirksomhet i nord, men at håndtering av fiskerikrisen la beslag på de fleste ressursene. Den andre fasen startet i 1992 hvor det ble satset relativt aktivt fra fylkeskommunalt hold på olje og gass ut fra planene på regionalt nivå, men da Snøhvitplanene ble lagt på is på nittitallet ble fokuset noe nedtonet. Rundt årtusenskiftet hadde petroleum som et eget tema forsvunnet fra de fylkeskommunale planene. Fra 2002 og vedtaket om utbygging av Snøhvitfeltet ble petroleumsspørsmål igjen en integrert del av planarbeidet i fylkeskommunen. Petroleumsstrategiene ble rullert i 2003 og det ble lagt opp til medvirkning fra kommuner og andre relevante aktører. Nå var det om å gjøre å utnytte en vekstimpuls. Den fjerde fasen startet i 2004 da Stortinget besluttet å utvide leiteområdene i Barentshavet. I denne fasen ble det rettet stor oppmerksomhet rundt olje og gass i nordområdene.

Oppmerksomheten rettes østover og fylkeskommunen er opptatt av hvilke konsekvenser den gryende oljevirkksomheten i Russland får for Finnmark. Først og fremst ble arbeidet med å skape ringvirkninger i fylket av framtidig petroleumsvirksomhet løftet opp i denne perioden. Dette kom sterkt fram i revideringen av petroleumsstrategiene for Finnmark 2006-2009.

Dette er den formelle delen av regionalpolitikken slik vi kjenner den fra fylkeskommunale beslutninger og gjennom planverket. En annen viktig komponent i regionalpolitikken er det arbeidet som foregår med utspring i regionen, men som ikke så lett lar seg måle i konkrete formuleringer eller nedskrevne dokumenter. Mye av dette arbeidet kan kalles for den *uformelle* regionalpolitikken. En viktig del av den uformelle regionalpolitikken finner vi gjennom fylkeskommunens disponering av en ekstern konsulent i arbeidet med politiske prosesser i forbindelse med arbeidet omkring petroleumsvirksomhet i Finnmark. Her var leverandørnettverket Petro Arctic sentral. Det har særlig vært fokus på å framskynde petroleumsaktivitet i havområdene utenfor regionen. Dette arbeidet har blant annet vært rettet mot påvirkning av beslutningstakere i strategisk viktige politiske miljøer.⁴⁹ Fylkeskommunens konsulent har særlig fokusert på å bygge nettverk mot politiske partier på regionalt og nasjonalt nivå, men også mot oljeselskapene for å oppfylle målet om petroleumsvirksomhet utenfor Finnmark.

Det er flere årsaker til at fylkeskommunen i denne perioden anvendte en ekstern konsulent. For det første var ikke kompetansen internt i organisasjonen utviklet på en slik måte at man rakk fram til de sentrale milepælene i petroleumspolitikken. For det andre handlet det om et nettverk og et kontaktregister som ble utnyttet til fordel for Finnmark Fylkeskommune. For det tredje tyder mye på at ansvaret for petroleum i fylkeskommunen ikke var forankret på en slik måte som gjorde at det lå til rette for å påvirke politiske beslutninger til fordel for Finnmark.

7.2 Fylkeskommunen etter ”ansvarsreformen”

Underveis i perioden med følgeforskningen har vi erfart at implementering av ansvarsreformen har problematiske sider ved seg. I enkelte tilfeller har fylkeskommunen opplevd reformen som et hinder for regionalpolitisk utvikling. Oppfatningen skyldes at de økonomiske midlene som fylkeskommunen får overført fra KRD, ikke står i forhold til de midlene som tidligere ble overført fra staten og heller ikke står i forhold til det ansvaret som regional utvikling innebærer. Vi ser både av intervjuer og dokumentanalyser at det er tendenser til at implementeringen av ansvarsreformen legger strukturelle rammer som fylkeskommunen får problemer med å manøvrere innenfor.

Vi ser eksempelvis at myndighetene øker sine budsjetter overfor SIVA og tilfører institusjonen innflytelse ved at de får en nøkkelposisjon i forhold til etablering av næringshager. Dette er etableringer som skaper lokal og regional dynamikk og som ansees å være viktige redskaper i utviklingsprosesser. Et annet eksempel på forskyving av innflytelse og kapasitet for å bidra til regional utvikling, ser vi i forholdet mellom innovasjon Norge og fylkeskommunen. Innovasjon Norge har fått overført midler til fordeling innenfor viktige strategiske satsingsområder (marine næringer). Dette er virkemidler og kapasitet som den regionale utviklingsaktøren, fylkeskommunen, ikke disponerer.

Fra et slikt perspektiv blir både SIVA og Innovasjon Norge statlige utviklingsinstitusjoner som faktisk konkurrerer med fylkeskommunen om å inneha

⁴⁹ Her var Nordnorsk kontaktforum for olje og gass sentral.

strategiske roller innenfor regional utviklingsarbeid. I tillegg finnes en tredje statlig utviklingsinstitusjon på denne arenaen: Den Norske Stats Husbank. Husbanken er en utviklingsaktør med betydelige midler og kapasitet som fylkeskommunen i enkelte tilfeller ikke kan matche. Husbanken har i tillegg et høyere tempo på administrasjon og saksbehandling siden institusjonen ikke må utsettes for regionalpolitiske prosesser som legger føringer for arbeidet. For fylkeskommunen har disse institusjonenes inntog på arenaen for regional utvikling vært utfordrende. Det handler om at fylkeskommunen som regionalpolitisk nivå delvis undergraves siden andre institusjoner i regionen har større muskler til å være innovatør og aktør på utviklingsarenaen. Her aner vi i tillegg demokratiske utfordringer siden de regionalstatlige institusjonene er med å forme viktige prosesser som ikke er regionalpolitisk behandlet. Samtidig opplever vertskommunen at særlig SIVA har vært en veldig handlekraftig medspiller under etableringen av Næringsshagen i Hammerfest og for etableringen av det som nå er et industriinkubatoren ProBarents. Forholdet til andre aktører i regionen legger derfor viktige føringer for hvordan den regionale utviklingsaktøren møter utviklingsprosesser i løpet av den perioden som Snøhvitprosjektet har preget regionen.

Samtidig med at myndighetene har rustet opp regionalstatlige aktører, har det blitt rettet kritikk mot fylkeskommunens evne til å håndtere situasjoner hvor regionen opplever sterk vekst. Hvorvidt fylkeskommunen er ”godt trent” eller ikke til å håndtere krisesituasjoner eller hvorvidt de er godt egnet til å planlegge for stabile utviklingsmønstre, skal ikke denne rapporten vurdere. Når dramatiske endringsprosesser inntreffer tyder imidlertid mye på at fylkeskommunens planapparatets evne til å planlegge og å tilrettelegge i takt med utviklingen, utfordres og i enkelte tilfeller reduseres. I de tilfeller hvor forvaltningen vil avveie ulike hensyn opp mot hverandre i utbyggingsspørsmål, vil kritikerne ha høyere tempo på beslutningene. Nå er det imidlertid et spørsmål i hvilken grad en slik kritikk er gyldig utover slike megaprojekter som Snøhvit, som må sies å være et unikt eksempel som etter alt å dømme ikke vil gjenta seg med høy frekvens. Kritikken bærer mer preg av å være en form for systemkritikk og er i liten grad rettet mot fylkeskommunen i seg selv. Samtidig er det tydelige forbindelser mellom den opplevelsen fylkeskommunen har av sin egen posisjon etter ansvarsreformen, og den kritikken som er lansert av fylkeskommunen som regional utviklingsaktør fra Finnmark. Dette handler om til dels samme situasjonsoppfattelse, men også om uønskede effekter av en reform som ble lansert av myndighetene som en regionalisering av utviklingsansvaret. I praksis har det vist seg å være en reform som stiller fylkeskommunen i skvis mellom ansvar på den ene siden og regionale krav på den andre. I dette spenningsfeltet står fylkeskommunen med et ansvar for å tilrettelegge for vekst og utvikling, men med begrensede ressurser.

En av disse spenningene handler om at myndighetene ikke har etablert ordninger som gjør det mulig for fylkeskommunen å utføre sin virksomhet med autoritet. Dette handler både om finansielle muskler, men kanskje mest om den strategiske kapasiteten til å drive utviklingsarbeid på bred front. Videre handler det om en manglende definering av hva rollen som regional utvikler skal dreie seg om. Fylkeskommunen har selv blitt gitt i oppgave å definere innholdet i denne rollen og da er de avhengige av legitime og sterke aktører rundt seg som i et felles partnerskap kan gi denne rollen et konkret innhold. En slik rolle er ikke gitt utenfra. Kanskje må det etableres sterkere institusjonelle betingelser for hvordan det regionale utviklingsarbeidet skal fungere med klarere mål og tydeligere forventninger til de aktørene som involveres i dette arbeidet.

7.3 Den regionale virkemiddelbruken

Hvordan virkemidlene faktisk disponeres er testen på hvordan det regionale nivået konkretiserer de regionale strategier og planer. I dette avsnittet skal vi se på bruken av økonomiske virkemidler. Gjennomgangen omfatter de økonomiske virkemidler til regional utvikling fra fylkeskommunen og Innovasjon Norge (IN). IN mottar deler av sine midler fra fylkeskommunen. Søknader over en viss størrelse behandles av IN sentralt, og også denne sentrale rammen er inkludert.

Tabell 7.1 *Viktige fylkeskommunale bevilgninger til Snøhvitrelaterte prosjekter*

	2005	2006	2007	2008
Direkte		- Norut NIBR Finnmark (Alta), Transportevaluering av Snøhvitutbygginga (100.000) - Petroleum – Handlingsplan, utnyttelse av Snøhvitmarkedet, Hammerfest kommune (200.000)		
Indirekte	Rossmolla industriområde, Hammerfest kommune (5.000.000)	- Barentshavkonferansen, Hammerfest (50.000) - Rossmolla industriområde, Hammerfest kommune (2.000.000) - Barents NaturGass Hammerfest, Interreg Nordkalotten prosjekt "NOORS" (232.000) - PetroArena Nord, Innovasjon Norge Finnmark (150.000)	- Barentshavkonferansen, Hammerfest (100.000) - SEVTEC 2007, Petroarctic (150.000)	- OTC 2008, Finnmarksdeltakelse (120.000) - Neftegaz 2008, Finnmarksdeltakelse (140.000) - Barentshavkonferansen, Hammerfest (100.000) - Barentshavkonferansen, programkomité (30.000) - Barents Sea Youth Conference, Hammerfest (40.000)
Annet	- Kommunalt næringsfond Hammerfest (750.000), Alta (850.000) - Utviklingstilskudd, Hammerfest Næringshage (250.000)	- Kommunalt næringsfond Hammerfest (750.000), Alta (850.000) - Snøhvit Næringsforening, Etablering av SNF-ressurser i Øst-Finnmark for bedriftsutvikling (150.000) - Utviklingstilskudd, Hammerfest Næringshage (200.000)	Kommunalt næringsfond Hammerfest (500.000), Alta (500.000)	- Kommunalt næringsfond Hammerfest (500.000), Alta (500.000) - Utviklingstilskudd, Hammerfest Næringshage (200.000) - Sherpa Konsult, Prosjekt: "Oljearbeidsplasser i Finnmark (180.000)

Figuren viser i hovedsak tre hovedtendenser. For det første er det økonomisk støtte til kunnskapsutvikling. Det andre handler om støtte til møteplasser eller arenaer hvor regionale bedrifter, andre regionale aktører og viktige globale og nasjonale aktører i olje- og gassnæringen kan møtes. Tabellen har inkludert et utvalg av arrangementer, men en hver konferanse i regionen om olje – og gass og ringvirkninger er egentlig slike møteplasser. Det tredje handler om støtte til kommunale næringsfond. Det er relativt små andeler av virkemidler som rettes direkte og indirekte fra fylkeskommunen til

Snøhvitrelaterte prosjekter i Hammerfest og Alta. Bildet kan nyanseres noe dersom vi sammenholder det direkte bidraget fra fylkeskommunen, med de midlene Innovasjon Norge retter til kommunene. Når det gjelder bedriftsstøtte, understrekes i Kommunal – og regionaldepartementets tilsagn om RUP-bevilgninger at fylkeskommunene ikke skal gi direkte bedriftsstøtte.

Virkemidlene fra Innovasjon Norge er i relativ stor grad innrettet mot primærnæringer. Årsakene til dette er i stor grad at tidligere spesialbanker for disse næringene er integrert i Innovasjon Norges virksomhet. Mye av midlene går for eksempel til fiskeflåte og landbruksrelatert virksomhet. Dette forteller noe om aktørskapet i regionen sin mulighet til å komme i inngrep med en form for utvikling og næring som petroleumsprosjekter innebærer. I Finnmark får dette den territorielle effekt at mens ca 60 prosent av sysselsetningen er i de fire bykommunene Hammerfest, Alta, Vadsø og Sør-Varanger, går om lag 25 prosent av virkemidlene hvert år til næringsutøvere i disse kommunene. Det er derfor innenfor en slik fordelingsramme fordelingen av tilskuddene i tabell 7.2 må sees.

Tabell 7.2 *Totale tilskudd fra SND/Innovasjon Norge til kommunene Alta, Hammerfest, Vadsø og Sør-Varanger. Ordinære og særskilte virkemidler i Finnmark. Millioner kr.*

Kommune	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Hammerfest	6	5	5	7	26	6	5
Alta	14	15	10	25	25	15	19
Vadsø	4	5	5	8	5	5	7
Sør-Varanger	6	8	5	19	13	25	9

Det er andelen risikolån fra Innovasjon Norge som gjør at 2006-tallet for Hammerfest skiller seg betydelig fra de andre årene. Dersom vi sammenholder hovedtendensen fra 2002 til 2008 ser vi at andelen tilskudd til Hammerfest er relativt stabil dersom vi ser bort fra 2006. Midlene er hovedsakelig knyttet til risikolån, investerings- og bedriftsutviklingstilskudd og etablererstipend. Dette er midler som fordeles fra fylkeskommunen til Innovasjon Norge.

Tabell 7.3 *Totale lån fra Innovasjon Norge til kommunene Alta, Hammerfest, Vadsø og Sør-Varanger. Landsdekkende og/sentrale virkemidler. Millioner kr.*

Kommune	2006	2007	2008
Hammerfest	12	8	12
Alta	19	14	20
Vadsø	2	1	5
Sør-Varanger	1	14	2

Tilskuddene var på sitt høyeste i 2005. Dette skyldes særlig den spesielle krisepakken som ble kalt ”Erna-millionene”⁵⁰ og øremerkede tilskudd til landbruk og fiskeri. Disse midlene er i liten grad frie midler. Fordelingen til Snøhvitrelatert aktivitet og/eller Hammerfest ser likevel ikke ut for å ha endret seg nevneverdig i løpet av 2005, et unntak er fylkeskommunens bidrag til området Rossmolla. I tillegg har fylkeskommunen gitt tilskudd til drift og prosjekter for Næringsshagen, inkludert Inkubator Nord.

⁵⁰ Se ”Pakkeløsning for kystkrisen” Evaluering av ekstraordinære midler til 11 Finnmarkskommuner i 2004, rapport 2008/10, Norut Alta - Áltá

Vi ser at enkelte prosjekter som har vært initiert fra lokalt hold gis finansiering (Hammerfest og Alta) der også kommunene og/eller andre har bidratt i finansieringen. Av de midlene som er gått til Hammerfest er en betydelig andel gått til fiskeri/oppdrett, og dette har på mange måter vært "vinnernæringen" i virkemiddelsammenheng. Dette er likevel ikke tilstrekkelig til å konkludere annerledes enn at det har vært en begrenset satsing på Snøhvitrelaterte næringsaktiviteter med de tradisjonelle økonomiske virkemidlene fra regionalt nivå (fylkeskommunen og Innovasjon Norge). Virkemidlene fra regionalt nivå er i liten grad tilpasset de vekstutfordringene et slikt prosjekt som Snøhvit stiller regionen overfor.

7.4 Videregående utdanning

Videregående skole er en fylkeskommunal oppgave og Finnmark fylkeskommune har besluttet at også de videregående skolene skal legge sterkere vekt på regional utvikling. Skolene som regionale utviklere er et av to hovedpunkt i "*Handlingsprogrammet for videregående opplæring 2004-2007, kompetent region*". Denne planen åpner også for at skoler i større grad selv kan avgjøre hvilke fagtilbud som skal tilbys, f.eks. ut fra næringslivets behov og ønsker. Skoleåret 2004-2005 ble det åpnet for at den enkelte skole, innenfor egne budsjetter kunne endre fagtilbudene. Dette har flere skoler gjort, bl.a. Hammerfest.

Utdanningen i fylket er bred og er preget av et mangfoldig tilbud. Det er imidlertid utfordringer knyttet til å holde på et undervisningstilbud i en region hvor det bor relativt få mennesker. Spørsmålet er om utdanningsinstitusjonene burde spisse tilbudet ytterligere. Dette handler om å kunne rette utdanning mot de komparative fortrinnene som regionen Finnmark er i besittelse av. Man kan spørre om en eventuell spissing av for eksempel næringsrettet utdanning på videregående nivå, vil gå på bekostning av den generelle kompetansen som man forventer at elevene på dette nivået skal ha. Her vil det være avgjørende for en eventuell spissing at det ikke går utover elevene som ønsker å velge mer tradisjonelle studieretninger. Dersom dette skjer vil elevene måtte dra tidligere ut av sitt hjemsted og flytte til et nytt sted. En slik avveining kan være vanskelig for en ungdom i denne aldersgruppen.

Hammerfest videregående skole har over tid ønsket å profilere seg som "Snøhvit skolen" eller "gasskolen". Flere av skolens satsingsområder har vært innenfor "Snøhvitfagene". Dette er en av de store skolene i fylket og skolen også mange andre studieretninger. En ekstra utfordring for Hammerfest er at befolkningsframskrivingen (Nilssen 2005) viser en stor vekst i aldersgruppen 16-19 år, og at denne veksten er sterkere enn både for lands- og fylkesgjennomsnittet, men at den også vil være mer kortvarig. Dette er viktig for dimensjoneringen av videregående utdanning i kommunen.

Figur 7.1 Undervisningstilbud ved Hammerfest videregående skole 2007-2008

Grunnkurs	VG2	VG3
Studieforberedende utdanningsprogram	Videregående trinn 2	Videregående trinn 3
Bygg- og anleggsteknikk	Videregående trinn 2	To år i bedrift + fagprøve
Elektrofag	Videregående trinn 2	To år i bedrift + fagprøve
Design og håndverk	Videregående trinn 2	To år i bedrift + fagprøve
Helse og sosialfag	Videregående trinn 2	To år i bedrift + fagprøve
Restaurant og matfag	Videregående trinn 2	To år i bedrift + fagprøve
Teknikk og industriell produksjon	Videregående trinn 2	To år i bedrift + fagprøve
Service og samferdsel	Videregående trinn 2	To år i bedrift + fagprøve

Hammerfest videregående skole samarbeider med næringslivet. I over 20 år har det vært samarbeid mellom Hammerfest videregående skole og Statoil. Statoil også bidratt med å finansiere utstyr til skolen særlig innenfor Snøhvitrelaterte studietilbud, ved å tilrettelegge for lærlingplasser for elever og ved at lærere har hospitert hos Statoil. Statoil har også bidratt i finansieringen av en årlig yrkesorienteringsmesse. Det er videre etablert en samarbeidsavtale mellom Statoil og skolen. I det siste har skolen merket konkurranse med Snøhvitprosjektet om personell i enkelte nøkkelstillinger og fagfolk med særskilt spisskompetanse. De siste to til tre årene har skolen ønsket å utvide profileringen til å favne bredere enn Snøhvit og de har vært opptatt av hvilke behov bredden av det lokale næringslivet har. Nettopp dette var årsaken til oppstart av nye tilbud i 2004/05. Den nye fleksibiliteten som skolene nå har fått bidrar til at behovene for lokalt næringsliv lettere kan imøtekommes. Skolen har et godt samarbeid også med restaurantnæringen og Hammerfest strøm. Fiskeindustrien har etterlyst fagarbeiderutdanning. Det har tidligere vært forsøkt på det, men dette har vært lite attraktive fag for elevene, og har oppnådd lav søkning.

I januar 2005 ble *Arktisk Læringscenter for Energi (ALE)* etablert ved Hammerfest videregående skole. Gjennom dette arbeidet ønsker skolen å jobbe tettere opp mot næringslivet og næringslivets behov. Det har en tredelt funksjon; tilby fagarbeiderutdanning innen "gassfag" (kjemi- og prosess, elektrofag, automatisering, maskin og mekaniske fag og gassarbeider), være et ressurscenter for naturgass samt tilby etter og videreutdanning for fagarbeidere som skal arbeide med gass. ALE er en sentral del av Finnmark fylkeskommunes og Hammerfest videregående skoles strategi for å skaffe relevant fagarbeiderkompetanse til petroleumsrelatert næringsliv i fylket. Senteret har tunge samarbeidspartnere slik som Hammerfest Energi og det er etablert (september 2005) en samarbeidsavtale med Statoil, her inngår det bl.a. avtaler om lærlingplasser og praksisplasser. Det er også aktuelt å arrangere spesielt tilpassede høykvalitetskurs for Statoil innenfor bestemte tema. Arktisk miljø og forståelse samt HMS skal være et fundament i ALE. I arbeidet med de nye læreplanene fra og med skoleåret 2006/07 jobbes det med et undervisningsopplegg innen energi på VG1-nivå (tidligere grunnkurs). Det skal inneholde tema inne tidevann, vindkraft, gass og i noen grad vannkraft. Det legges videre opp til å utvikle spesialisering først på VG II-nivå (tidligere VK 1) og deretter en lærlingperiode.

7.5 Energi Campus Nord

Det viste seg raskt at de regionale forventningene til kompetansestrategier og – tiltak i kjølvannet av utviklingen og drift av Snøhvitfeltet oversteg fylkeskommunens ansvar og

muligheter. Fylkeskommunen har ansvar for videregående utdanning, men ikke høyere utdanning. En satsing på regionale utdanningsinstitusjoner som var spesifikk rettet mot petroleumsindustrien ligger heller ikke under SIVA, Innovasjon Norge eller Husbankens ansvarsområde. De regionale FoU-institusjonene er bygd opp rundt en logikk som gjør tiltak rettet mot høyere utdanning vanskelig å få til. Derfor oppsto det et vakuum i regionen. Ingen aktører hadde en strategi for å igangsette et høyere utdanningstilbud rettet mot industrien.

På sentralt hold var man meget skeptisk til å opprette en ny institusjon for høgre utdanning i Hammerfest. Det var antagelig for mange slike institusjoner allerede. I tillegg var det stor skepsis til at en enkelt ilandføring skulle utløse slike tiltak og slike institusjonsbygginger. Det var således behov for å skape slike tilbud gjennom å organisere de etablerte institusjonene innen høgre utdanning på nye måter. Resultatet av denne strategien er oppstarten av Energicampus Nord. Den ble foreløpig opprettet høsten 2008, men ble del av statsbudsjettet fra 2009. EnergiCampus Nord er et samarbeid mellom NTNU og universitetene i Tromsø og Stavanger og Høgskolene i Finnmark, Narvik og Tromsø om å skape et forskningsbasert utdanningstilbud innen energi- og ingeniørfag i Hammerfest. I første omgang arrangeres et forkurs for ingeniørfag høsten 2008. Det vil bli arrangert kurs i videreutdanning for lærere innenfor energirelaterte problemstillinger i løpet av 2008. ENC brukes også som en arena for studenter fra NTNU og Høgskolen i Tromsø som arbeider med gassprosessering. Her vil nærheten til LNG-anlegget på Melkøya være et fortrinn for ENC innenfor disse studieretningene. Det jobbes også med planer for implementering av teknologisk forskning i det energirelaterte regionale næringslivet. Energicampus Nord støttes av Finnmark fylkeskommune, Hammerfest kommune og Landsdelsutvalget.

7.6 Oppsummering

Kapitlet har vist at ansvarsreformen har innbakt motsetninger mellom ansvar og ressurstilgang når det er snakk om megautbygginger som Snøhvit. Det er også tendenser som tyder på at det foreligger en del uavklarte roller mellom statlig, regional og kommunal virkemiddelbruk som kan svekke mulighetene for lokal vekst. Eksempelvis har fylkeskommunen fått sterk konkurranse fra regionalstatlige institusjoner i kampen om å være regional utvikler. Dette kan sees på som en opplagt utfordring for fylkeskommunen, men også som et mer prinsipielt demokratisk problem. At statlige institusjoner i regionene opptrer lojalt mot myndighetene, mens det politiske nivået i de enkelte fylkene har problemer i å følge tempoet og kapasiteten til disse institusjonene, er et interessant utviklingstrekk. I Finnmark er situasjonen at det er store forskjeller mellom de regionale sentra og den øvrige delen av regionen. Langs kysten har det nærmest pågått en kontinuerlig nedgangsperiode i fiskerinæringen og dette har bidratt til at Finnmark fylkeskommune har bred erfaring i krisehåndtering. På den andre siden har de liten tradisjon for å arbeide med vekstutfordringer, både organisatorisk og finansielt. Dette kan utfordre organisasjonens oppbygging og virkemåte, men er samtidig en form for avveining i forhold til grad av forventninger om andre typer vekstprosjekt i framtiden. Hovedutfordringen når det gjelder å etablere tilbud innen høgre utdanning og forskning er institusjonenes muligheter og vilje til å bruke sin grunnfinansiering utenfor egen etablert lokalisering. Derfor krever de fleste initiativer ekstern finansiering, dvs. at utbygger, kommune og regionale aktører utfordres. Spørsmålet er også om oppbygging av høgre utdanning og forskning knyttet til utbygginger i Barentshavet så entydig kan knyttes opp mot høgskolene og universitetenes eksterne virksomhet og markedsfinansieres på denne måten, men Energi Campus Nord ser foreløpig ut til å ha fått en finansiering som gjør at regionale forventninger om slik kapasitetsoppbygging kan realiseres.

8 Vertskommunen

Da Snøhvitprosjektet ble vedtatt av Stortinget i 2002 hadde flere representanter fra Hammerfest kommune vært svært delaktige i å påvirke grunnlaget for denne beslutningen. Når vi nå seks år senere skal analysere hvilken rolle kommunen har hatt i kapasitetsoppbyggingen rundt prosjektet, må vi slå fast at det var meget god grunn til å legge ned et omfattende påvirkningsarbeid i forkant av beslutningen. Snøhvitprosjektet har vært et svært viktig bidrag for vekst og utvikling internt i Hammerfest kommune, men også i forhold til de tjenestene kommunen tilbyr til sine innbyggere. I dette kapitlet skal vi først se nærmere på hvilken rolle kommunen har hatt i å bygge kapasitet "rundt" utbyggingsprosjektet rettet mot næringsutvikling. Deretter går vi over til å vise utviklingen i kommunens investeringsportefølje. Vi skal blant annet se nærmere på hvilke områder de største investeringene har kommet innenfor. Deretter viser vi utviklingen i den kommunale eiendomsskatten og hvordan den påvirker de kommunale investeringene. Til sist diskuterer vi hva den "egentlige" Snøhviteffekten har vært for Hammerfest kommune.

8.1 Bruk av næringsrettede virkemidler

En kommunes direkte virkemidler for å bygge lokal næringskapasitet er kommunens næringsrettede virkemidler. Hammerfest kommune har et kommunalt næringsfond som de tildeler midler fra til bedrifter og andre utviklingsprosjekt. Det kan også anvendes til tiltaksarbeid, investeringer og kommunale grunnlagsinvesteringer. En andel av disse midlene kommer etter innføring av ansvarsreformen i 2003 fra Finnmark fylkeskommune. Midlene har blitt fordelt etter følgende mønster: I 2006 ble det gitt 886.000,- fra næringsfondet. Dette tallet økte betydelig i 2007 hvor 1.7 millioner ble fordelt over næringsfondet. Hittil i 2008 har 675.000,- blitt tildelt fra fondet. Sammenholdt med tildelingen over næringsfondet fra 2002 fram til i dag, ser vi at tendensen ligger rundt en million kroner i tildelinger pr år. Fra 2002-2006 har hovedandelen av tildelingene kommet innenfor fiskeri og reiselivsnæringen. Denne tendensen forsterker seg etter gjennomgang av tallene fra 2007-2008.

I tillegg har Hammerfest kommune et strategisk næringsfond som forvaltes av formannskapet etter innstilling fra rådmannen. Det innvilges en million kroner hvert år til dette formålet. Fondet er beregnet å kunne brukes i større strategiske satsinger eller tiltak som faller utenfor retningslinjene til næringsfondet. Eksempler på dette er innenfor reiseliv hvor det er etablert et cruiseprosjekt (samarbeidsprosjekt for å øke cruistrafikken til Hammerfest). Et annet eksempel er støtte til planene om å etablere det såkalte "Arctic Business Center" hvor man arbeider for et senter for petroleumsrelatert virksomhet med fasiliteter for integrerte operasjoner.

Hammerfest kommune har også avsatt midler til et kommunalt fiskerifond. Tildelingen av midler fra dette fondet varierer noe i totalsum, men ligger mellom 900.000 og 1.5 millioner kroner årlig. Det innvilges midler til mellom fem og ni søknader årlig.

8.2 Hammerfest kommune sitt eierskap i næringslivet

Hammerfest kommune har over mange år hatt eierposter i fiskeindustrien for å sikre sysselsetting og levering av råvarer til Hammerfest. I dag videreføres denne praksisen gjennom at flere av de lokale profilerte bedriftene har Hammerfest kommune som eier. At kommunen eier deler av utvalgte bedrifter må sees på som et av flere bidrag kommunen gjør for å skape et konkurransedyktig næringsliv. Kommunen har ingen overordnet strategi på dette, men uttaler at de vil være med å støtte bedrifter/selskaper som har infrastrukturell betydning for Hammerfest og som kan ha strategisk betydning i forhold til å styrke områder som kommunen ønsker å satse innenfor. Dette kan for eksempel være kompetansebygging for å styrke oppbyggingen av kapasitet i næringslivet. Det er ingen kommersiell investeringsstrategi når det gjelder disse bedriftene fra kommunens side. Det betyr at kommunen ikke forventer å ta ut avkastning gjennom eierskapet⁵¹. Disse bedriftene har (eller har hatt) et lokalt utgangspunkt. Bortsett fra Hammerfest Strøm har bedriftene blitt tuftet på ideer om å utnytte de mulighetene som olje og gassnæringen i Finnmark har brakt med seg. Under vil vi vise til de mest sentrale bedriftene innenfor denne sektoren, jfr også kapittel 3.3.

Hammerfest Næringshage er en samling av 32 bedrifter som er lokalisert sammen i Hammerfest. Hammerfest kommune eier under 10 prosent av aksjene i bedriften. Den regionale industrikoordinatoren *Pro Barents* hvor Hammerfest kommune har en eierandel på fire prosent. Målsettingen til Pro Barents er å arbeide for utvikling av en konkurransedyktig leverandørindustri rettet mot olje og gass i Finnmark. StatoilHydro eier 35 prosent av selskapet. Ellers er det interessant å se at PolarBase eier deler av Pro Barents. Polarbase har vestlandseiere. En annen vestlandsgruppering, Bergen Group, har også en eierandel på 16 prosent i Pro Barents. *Hammerfest Energi* er 80 prosent eid av Hammerfest kommune. Dette energiselskapet er en meget viktig lokal aktør. Deres finansielle tyngde medfører at de kan gå inn i større prosjekter med betydelig satsinger. Hammerfest Energi har vist vilje til å satse på nye næringsaktiviteter. *Barents Naturgass* er eid av kraftselskaper i Nord-Norge med Hammerfest Energi som den største eieren med 34 prosent av aksjene. Selskapets tar mål av seg til å være det ledende selskapet i Barentsregionen for forsyningsløsninger, distribusjon og salg av naturgass. *Stiftelsen Barentshavkonferansen* har kommunen som en av de mindre stifterne. Stiftelsen arrangerer blant annet en konferanse i april hvert år som samler en stor andel av bedriftene innenfor olje og gassbransjen. *Hammerfest Strøm* er et teknologiselskap som utvikler tidevannskraftverk og som ble etablert i 1997. Selskapet installerte i 2003 en prototyp av et fremtidig tidevannskraftverk. Prototypen har levert energi inn til det kommersielle energinettet i fire år og produksjonsdelen er nå under utvikling. Det ble i 2008 etablert et 100 prosent eid datterselskap i Storbritannia, som lisensierer teknologien fra morselskapet og skal levere tidevannskraftverk til det globale energimarkedet.⁵² Hammerfest Energi DA er inne på eiersiden i Hammerfest Strøm. Hvis vi holder lista over vertskommunens engasjement opp mot utbyggers liste slik den ble presentert i kapittel 3, ser vi engasjementene handler om de samme bedriftene. Disse engasjementene er derfor uttrykk for partnerskapslignende felles initiativer mellom utbygger og vertskommune.

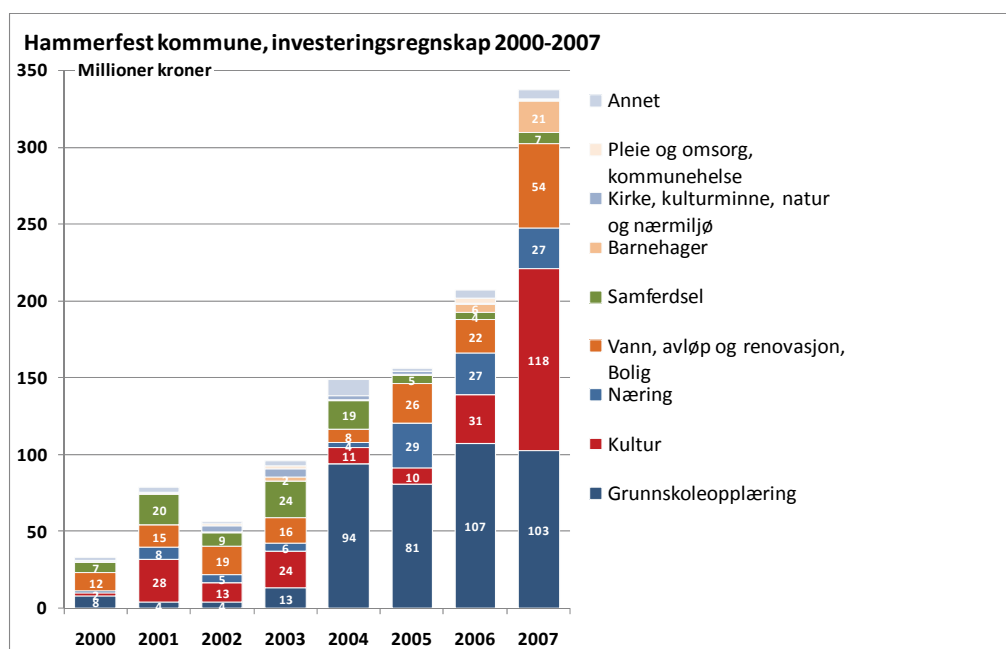
⁵¹ Hammerfest kommune eier større aksjeposter i andre bedrifter som ikke framkommer i dette kapitlet. Det er for eksempel Marinor, Hammerfest Industrifiske, Finnmark Ressursselskap, Hammerfest Turist, Halldrift, Skaidi Utvikling, Arctic Company, Stiftelsen Isbjørnklubben.

⁵² www.hammerfeststrom.com

8.3 Store investeringer og realiserte prosjekter

Kommunen har foretatt større og viktige investeringer siden Snøhvitprosjektet ble realisert. Hammerfest kommune gikk inn i utbyggingsperioden med et regnskapsmessig underskudd som førte dem inn i registeret over kommuner som må ha godkjenning fra fylkesmannen for å kunne foreta gyldige vedtak om låneopptak eller langsiktige leieavtaler (ROBEK), der kommunen var registrert fram til 2005 da underskuddet var dekket inn. I utbyggingsperioden fra 2003 og fram til ut 2007 har kommunen gjennomført investeringer på nær 1 milliard kr⁵³, med årlige investeringsbeløp fra 2004 vesentlig høyere enn før utbyggingsperioden. Hoveddelen av investeringene har gått til opprusting av skolesektoren, men det har også blitt investert større årlige beløp i boligformål, særlig i slutten av utbyggingsperioden. Slutten av perioden er også preget av bygging av nytt kulturbygg.

Figur 8.1 *Investeringsregnskap for sektorer i Hammerfest kommune 2000-2007*

Investeringene i 2007 omfattet et utvalg av skoler, barnehager, industritiltak samt investeringer i kulturhus som de største investeringene, totalt 337 millioner kroner. I perioden 2002-2008 er det brukt 110 millioner kroner på opparbeidelse av næringsarealer og 30 millioner kroner på opparbeidelse av boligområder.

8.4 Kommunal eiendomsskatt

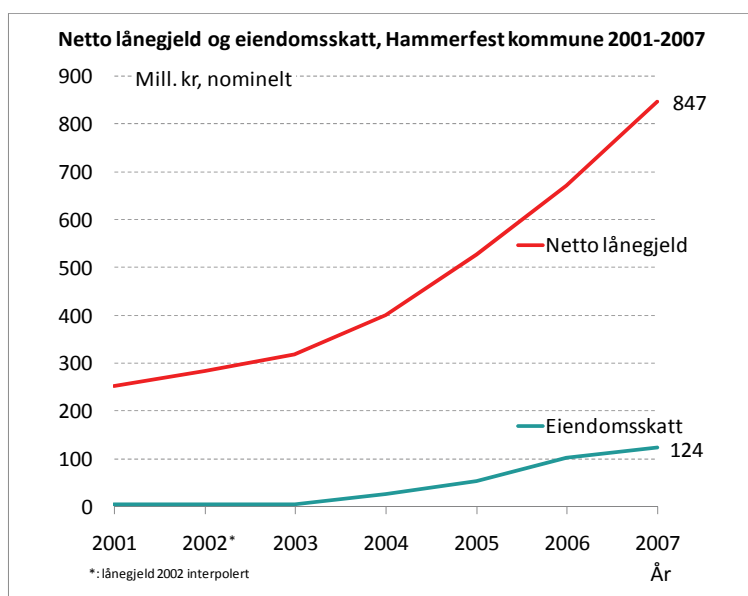
Hammerfest kommune har de siste årene hatt en markant økning i inntektene fra eiendomsskatt på grunn av utbyggingen på Melkøya. I perioden fra 2003 til 2005 lå eiendomsskatten fra Melkøya på 18 millioner til ca 35 millioner.

⁵³ 944 mill. kr, Kostra-tall

Eiendomsskatteinntektene fra Snøhvitutbyggingen vokste siden til 88 millioner kroner i 2006 og 100,5 mill. kr i 2007. For 2008 er budsjettanslaget 140 mill.kr.. I tillegg kommer den generelle eiendomsskatten fra kommunens innbyggere som er forventet og nå et nivå på 6-7 millioner kroner. Samlet eiendomsskatt fra verker og bruk i 2007 var på 116,7 mill. 16 mill kr. kommer fra næringslivet som ikke eies av StatoilHydro.

De kommunale investeringene i utbyggingsperioden er for en vesentlig del lånefinansiert, og kommunens lånegjeld har økt relativt mye siden 2003. Ved utgangen av 2007 var netto lånegjeld kommet opp i nær 850 millioner kroner. I følge Finnmark Dagblad⁵⁴ er lånegjelden ved utgangen av 2008 kommet opp i 1,25 milliarder kroner, og vil øke ytterligere før den stabiliserer seg på i underkant av 1,4 milliarder kroner i 2010. Samtidig har inntektene fra eiendomsskatten bidratt til at kommunen har kunnet betjene et såpass høyt lånenivå. Men med et så høyt gjeldsnivå vil handlefriheten framover svekkes, og det er lagt opp til kostnadskutt på driftssiden framover i kommunens økonomiplan.

Figur 8.2 *Netto lånegjeld og eiendomsskatt Hammerfest kommune 2001-2007*

8.5 Framtidige investeringer

I følge økonomiplan for 2008-2011 planlegges det store investeringer innenfor flere sektorer i Hammerfest kommune. Både skole og oppvekst, barnehage, kultur og teknisk drift vil i årene som kommer få et betydelig økonomisk løft. Det planlegges investeringer for å utbedre skoler, barnehager, bygging av ny fotballhall samt opprusting av kommunens tekniske drift. Kommunen legger med økonomiplanen fram en svært ekspansiv investerings- og driftstrategi fram mot 2011. I hovedsak er det opprusting av eksisterende og bygging av nye fasiliteter for kommunens tjenesteyting som utgjør de største utgiftspostene i planen framover. Blant annet har Strandparken blitt kjøpt av

⁵⁴ Finnmark Dagblad 28.10.2008, <http://www.finnmarkdagblad.no/nyheter/article3883857.ece>

kommunen etter en vurdering hvorvidt å eie eller å leie var mest hensiktsmessig.⁵⁵ Selv om investeringene er svært høye vil eiendomsskatten dekke disse kostnadene. For Hammerfest kommune betyr dette at man kan tilby et svært høyt tjenestenivå sammenliknet med de fleste andre kommuner. Dette betyr også at kommunen må drifte en relativt dyr infrastruktur og særlig i form av bygg. Rådmannens anbefaling for behandling av neste års kommuneplan er å ta ned driftsutgiftene noen hakk. Det vil også bli anbefalt å redusere investeringstakten i tråd med dagens budsjettsituasjon og kommunens låneopptak.⁵⁶ Dette kan føre til at dagens investeringsnivå og driftsnivå ikke nødvendigvis vil fortsette i samme takt som tidligere. Selv om det framtidige investeringsnivået tas noe ned som en følge av rådmannens anbefaling, er det mye som tyder på at Hammerfest kommune vil ha mulighet til å tilby tjenester på et relativt høyt nivå også i tiden som kommer.

8.6 Bygging av ekstrakapasitet i lokalsamfunnet

I Hammerfest har utdannings- og barnehagesektoren fått et markant ansiktsløft som en følge av økte skatteinntekter fra Snøhvitprosjektet. De aller fleste barne- og ungdomskolene er pusset opp, det er bygd nye barnehager og nærområdene rundt skolene er forskjønnert. Men også innholdet på skolene er blitt fornyet og i enkelte tilfeller har skolene i Hammerfest landets mest moderne tilbud innenfor informasjons- og kommunikasjonsteknologi. Den omfattende satsingen på opprusting av sektoriell infrastruktur i kommunen vært et nødvendig satsingsområde. Det er lite trolig at skole- og barnehagesektoren ville opplevd et slikt tempo på de økonomiske løftene dersom inntektene fra Snøhvit ikke hadde tilfalt kommunen. Skoler og barnehager ville ikke blitt rustet opp i et omfang som vi kan identifisere i slutten av 2008 uten Snøhvitprosjektet. Fra vårt ståsted er kanskje dette den aller viktigste effekten Snøhvitprosjektet har skapt i lokalsamfunnet. Her har kommunen utført investeringer som trolig vil gi svært positive effekter for lokalsamfunnet på kort og lengre sikt.

Et annet viktig prosjekt for Hammerfest kommune har vært muligheten skatteinntektene har gitt til å realisere Arktisk kultursenter. Kulturhuset er med dets beliggenhet og lyssetting blitt et spektakulært innslag i lokalsamfunnet. Viktigere er det at bygget fyller et tydelig behov i lokalsamfunnet som en arena for kulturell opplevelse. Kulturhuset er tilrettelagt for tre forskjellige scener hvorav en er utendørs. De to andre scenene skal brukes til større forestillinger samt kino. I forbindelse med bygging av kulturhuset ble det rettet delvis sterk kritikk mot kostnadsoverskridelsene i prosjektet. Denne kritikken er stilnet i slutten av 2008. Årsaken er trolig at folk i Hammerfest nå kan oppleve kulturhuset fra innsiden via åpningen av den nye kinoen, men også at slik kritikk oppleves sterkest når kostnadsoverskridelsene offentliggjøres. Åpningen av kulturhuset var i januar 2009.

Det planlegges i tillegg en strandpromenade som skal strekke seg fra inngangen til Hammerfest sentrum (ved Storelva) langs det gamle FINDUS kvartalet med avslutning på torget i sentrum. I følge investeringsplanen for 2003-2008 er det avsatt 8 millioner kroner til prosjektet. I tillegg utføres en betydelig renovering og opprusting av veinettet i og omkring Hammerfest sentrum. Dette har vært et sterkt behov siden slitasjen på veinettet har lidd under svært mye tungtransport gjennom gatene i Hammerfest i forbindelse med utbyggingen av Snøhvitfeltet. Som et resultat av denne erfaringen foreligger det planer

⁵⁵ Strandparken er et nyoppført nærings- og boligprosjekt hvor kommunens helsetjeneste har en sentral plass.

⁵⁶ I økonomiplan for 2008-2011 ligger det an til et låneopptak på 1,5 mrd kroner i 2011.

om å utvikle en alternativ adkomst til Hammerfest gjennom tunnel. Planene er foreløpig ikke konkretisert gjennom politiske beslutninger. I sum vil realisering av disse bidragene skape et mer levende sentrum med flere møteplasser og et forhåpentlig inkluderende sentrumsmiljø. Det er opplagt vanskelig å vurdere om enkelte av disse tiltakene fra kommunens side er direkte et resultat av Snøhvitprosjektet. I sum vil vi imidlertid fastslå at disse prosjektene bare delvis, og i et helt annet tempo, ville blitt realisert uten Snøhvitprosjektets realisering. Det er derfor god grunn til å tro at Snøhvitprosjektet har bidratt til å realisere mange tiltak i kommunen som har kommet kommunens innbyggere til gode, men som også vil bidra til å gjøre det attraktivt for nyetablerere å etablere seg i Hammerfest kommune. Her er likevel utfordringene store og det er foreløpig uklart hvordan en nedtaking av utbyggingsaktiviteten på Melkøya og overgang til driftsfasen over tid, vil slå ut i forhold til den generelle samfunnsutviklingen i kommunen.

Samlet viser kapittel 7 og 8 utgangspunktet for de diskusjonene som har vært på regionalt og kommunalt nivå om fordeling av virkemidler og inntekter til og fra Snøhvitutbyggingen. Det regionale utviklingspartnerskapet med fylkeskommunen i spissen har gjennom det regionale utviklingsprogrammet alt for lite ressurser til å ”matche” en utbygging av de dimensjoner Snøhvit hadde, men disse aktørene har heller ikke maktet å dreie virkemiddelbruken til slike formål. Samtidig peker andre kommuner enn Hammerfest kommune på at vertskommunen gjennom eiendomsskatten mottar høyere ressurser enn den samlede RUP-bevilgningen til regionen. Hvorfor skal man da prioritere olje- og gass relaterte tiltak gjennom RUP’et?

DEL III: Effekter

9 Effekter for lokal sysselsettingsutvikling

Dette kapitlet presenterer effekter av Snøhvitprosjektet og oppbygging av kapasitet regionalt i tilknytning til prosjektet blant bosatte i Hammerfest. Inkludert er lokale og regionale sysselsettingseffekter som følge av økt kommunal handlefrihet og økt boligbygging. Denne analysen skilles fra effektene for bedrifts – og næringsutviklingen slik den presenteres i det neste kapitlet.

9.1 Lokal sysselsettings- og arbeidsmarkedsutvikling

Sysselsettingen i Hammerfest i utbyggingsperioden er naturlig nok påvirket av høy aktivitet under utbyggingen. Fra utgangen av 2002 økte den registrerte sysselsettingen i kommunen med 1300 sysselsatte fram til utgangen av 2007, da det var 5900 personer sysselsatt i kommunen⁵⁷. Registertallene i sysselsettingsstatistikken omfatter bare sysselsatte som er registrert bosatte i Norge⁵⁸. Et vesentlig trekk ved utbyggingen av LNG-anlegget på Melkøya er at etterspørselen etter arbeidskraft er midlertidig, stor i volum og i stor grad forutsetter spesielle kvalifikasjoner, og det vesentlige av sysselsettingsøkningen i perioden inndeckt ved innpendling, se kapittel 6. Kapasiteten i brakkebyen (inkludert innleide skip og andre hybler) på Melkøya økte i 2005 fra 1500 til 2500 personer. Videre har flere bedrifter hatt oppdrag på Melkøya uten at virksomhetene blir formelt registrert, der personer fra Hammerfest som har jobbet i disse bedriftene formelt har blitt registrert som utpendlere. Den viktigste feilkilden i pendletallene i slike utbyggingsfaser er virksomheter som ikke har bedriftsregistrert sin aktivitet i utbyggingskommunen. Dette gjelder særlig innen bygg og anlegg, noe som gir for lave

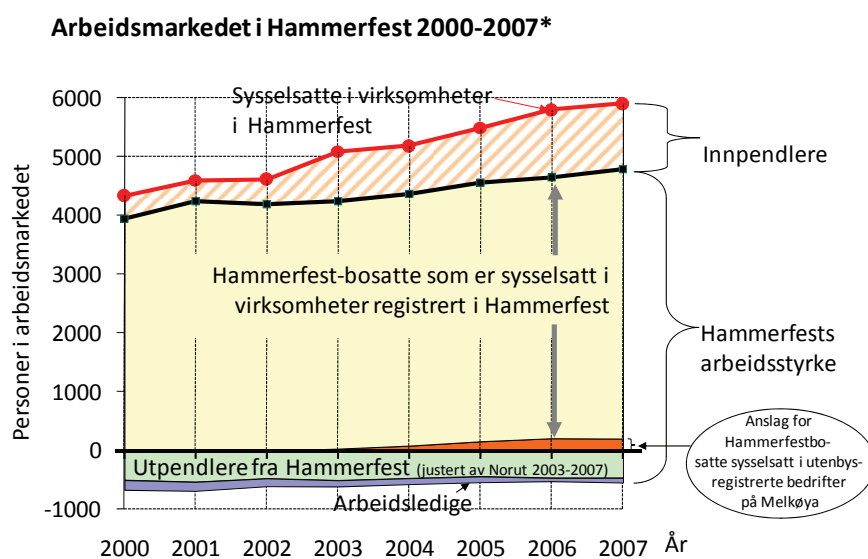
⁵⁷ Inklusive et estimert antall på 205 sysselsatte i bedrifter registrert i andre kommuner, i hovedsak i Rogaland og Hordaland, blant annet LNG Hammerfest, som i sysselsettingsstatistikken er registrert som utpendlere.

⁵⁸ I bedriftsstatistikken som også omfatter utenlandske arbeidstakere med arbeidsforhold ut over seks måneder nådde antallet arbeidstakere og enkeltpersonsbedrifter uten ansatte rundt 3800 ved utgangen av 2004, i løpet av 2005 gikk tallet på arbeidstakere og bedrifter uten ansatte ned med rundt 250 ved utgangen av året, i takt med nedtrappingen blant annet på Civil II-kontrakten. Fram til utgangen av 2007 økte igjen arbeidstaker-tallet inklusive bedrifter uten ansatte til i overkant av 4100, herav 400 bedrifter uten ansatte, til sammen om lag 200 over korrigert sysselsettingstall (3912) for privat sektor i sysselsettingsstatistikken.

innpendlingstall og for høye utpendlingstall for lokalt ansatte på utbyggingsstedet⁵⁹ Dette har vi til en viss grad korrigert for her.⁶⁰

Arbeidsstyrken bosatt i Hammerfest økte med rundt 540 personer fra utgangen av 2002 til utgangen av 2007, mens tilbudet av arbeidskraft som både var bosatt og sysselsatt i kommunen økte med i overkant av 600, den overskytende delen i hovedsak inndeckt ved reduksjon i antallet arbeidsledige, men også ved en liten reduksjon i utpendlingen fra kommunen. Utviklingen i arbeidsmarkedet i Hammerfest fra 2001 og ut utbyggingsperioden ved utgangen av 2007 framgår av figur 9.1 og tabell 9.1.

Figur 9.1 *Arbeidsmarkedet i Hammerfest 2000-2007*

*: Justert for utpendling fra 2003, korrigerte sysselsettingstall for kommunal sektor i perioden 2002-2004

⁵⁹ Andre feilkilder kan være utenbysboende studenter med bijobber på studiestedet, som også kan gi kunstig høye utpendletall.

⁶⁰ De registerbaserte tallene for utpendling viser en tilsynelatende økning i utpendlingen fra Hammerfest fra 2002 til 2006. Vi antar at deler av den registrerte utpendlingen har sin årsak i hammerfestinger som er sysselsatte i utenbysregistrerte bedrifter på Melkøya. Registrert utpendling fordelt på region viser at utpendlingen til Alta og Kvalsund, resten av Nord-Norge utenom Bodø og Tromsø og Oslo går ned i takt med økt arbeidsplassstilbud i Hammerfest, mens registrert utpendling til bedrifter registrert i Rogaland og Hordaland, i hovedsak i Stavanger og Bergen, øker. Vi har grunn til å anta at den registrerte økningen for disse fylkene i hovedsak skyldes at driftsorganisasjonen Hammerfest LNG og øvrige vestlandsregistrerte bedrifter på Melkøya ikke er kommet inn i registrene som Hammerfest-bedrifter, og har holdt utpendlingstallet til disse fylkene konstant fra 2002. Vi får da et justert utpendlingstall som vist i Tabell 9.1. En tilsvarende kortvarig topp i utpendlingen til Tromsø og Bodø i 2003 har vi ikke funnet forklaring på.

Tabell 9.1 Arbeidsmarkedet i Hammerfest, utpendling justert fra 2003

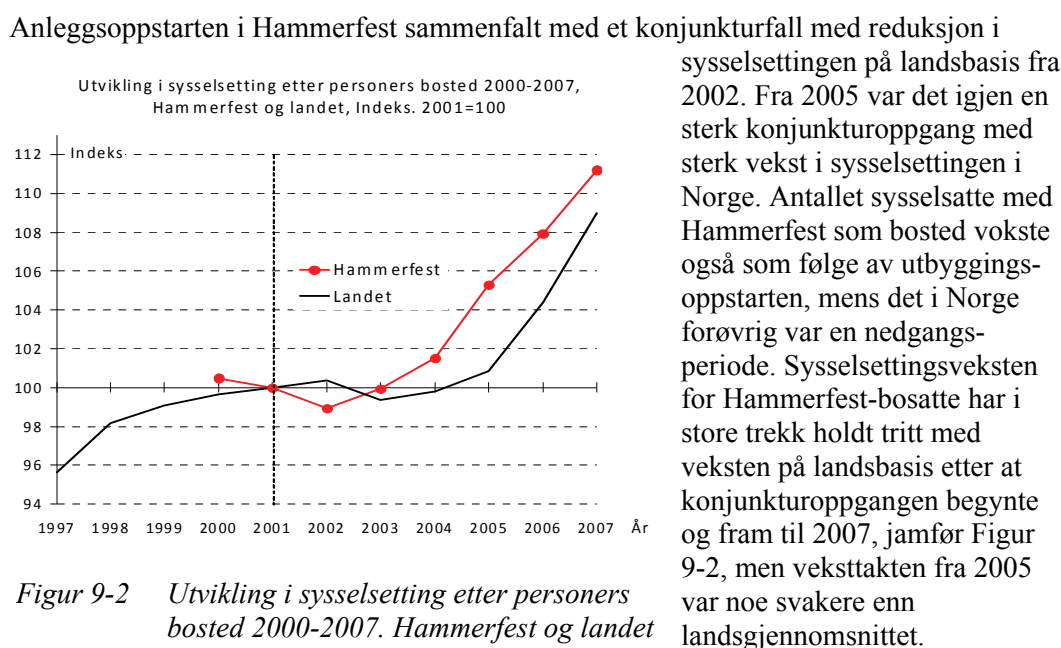
Arbeidsmarkedet i Hammerfest, utpendling justert fra 2003							
	2001	2002*	2003*	2004*	2005	2006	2007
Sysselsatte i virksomheter i Hammerfest*	4590	4612	5084	5187	5489	5804	5904
Registrerte innpendlere til Hammerfest	-346	-422	-835	-821	-921	-1153	-1108
Etterspørsel etter arbeidskraft fra Hammerfest	4244	4190	4249	4366	4568	4651	4796
Arbeidsstyrke i Hammerfest	4936	4799	4863	4939	5107	5171	5340
Utpendlere fra Hammerfest, korrigert fra 2002	-532	-471	-505	-468	-436	-462	-462
Arbeidsledige	-160	-138	-109	-105	-103	-58	-82
Tilbud av arbeidskraft fra Hammerfest	4244	4190	4249	4366	4568	4651	4796
Bosatte i Hammerfest sysselsatt i og utenfor kommunen	4776	4661	4754	4834	5004	5113	5258

*: Norut-estimat for sysselsetting i kommunal sektor i perioden 2002-04, helse og omsorg, undervisning

*: Inkl. Norut-estimat for sysselsetting i virksomheter lokalisert i Hammerfest, men registrert i andre kommuner

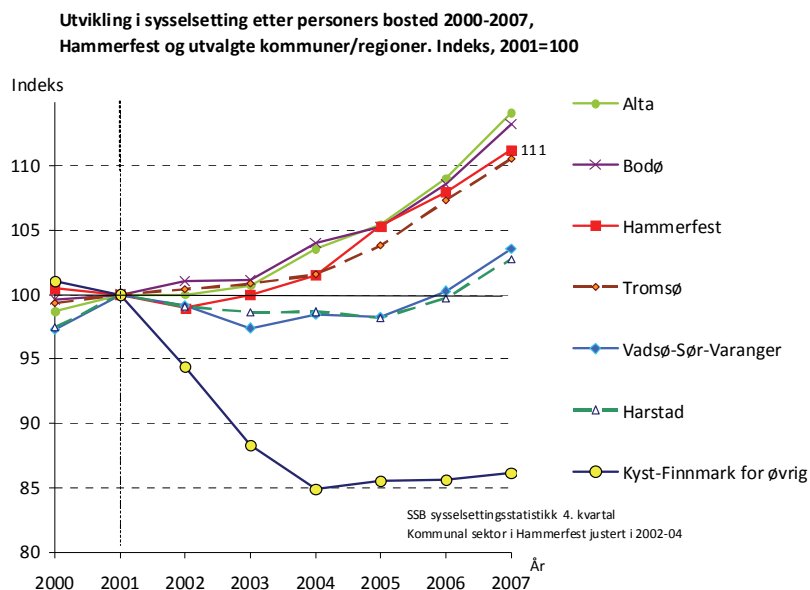
9.2 Sysselsatte bosatt i Hammerfest

Økningen fra utgangen av 2002 til utgangen av 2007 i antall sysselsatte bosatt i Hammerfest tilsvarer 12 prosent over fem år (gjennomsnittlig 2,4 prosent pr år). Før utbyggingsperioden var det nedgang i antallet sysselsatte bosatt i Hammerfest fra i 2002 i forhold til året før, en forlengelse av trenden fra tidligere år.

Figur 9-2 Utvikling i sysselsetting etter personers bosted 2000-2007. Hammerfest og landet

Sammenlignet med andre regionale sentra i Nord-Norge, har sysselsettingsveksten for personer bosatt i Hammerfest i store trekk vært relativt like sterk som Bodø og Alta etter 2002, og noe sterkere enn Tromsø. Tidlig i perioden hadde Harstad og Øst-Finnmark-sentrene Vadsø/Sør-Varanger en svak nedgang i sysselsettingen, etterfulgt av vekst i den nasjonale konjunkturoppgangen fra 2005. I de øvrige kommunene i Kyst-Finnmark fortsatte den sterke sysselsettingsnedgangen fra før århundreskiftet fram til 2004, og sysselsettingsutviklingen også der snudde til utflating og svak vekst i de påfølgende årene fram til utgangen av 2007.

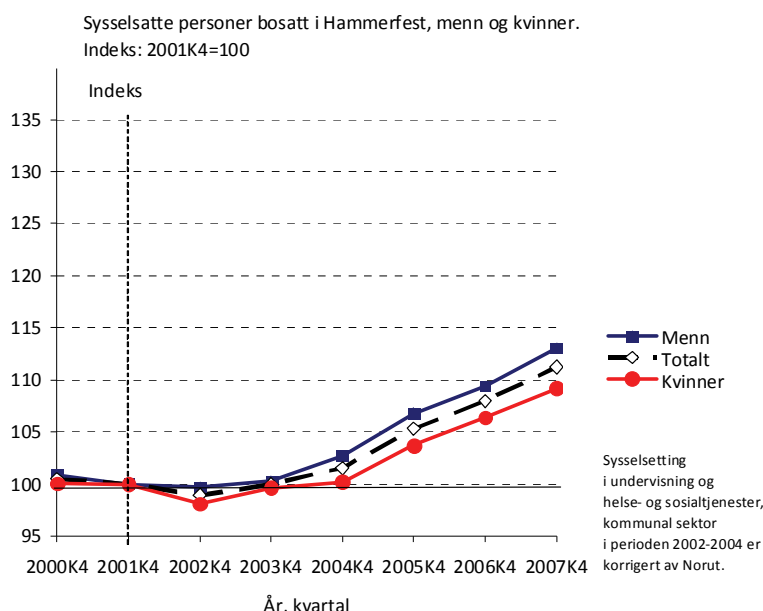

Figur 9-3 Utvikling i sysselsetting etter personers bosted 2000-2007. Hammerfest og utvalgte kommuner/regioner i Nord-Norge

En annen analyse ble utført for perioden 2003-2006 i (Eikeland og Lie, 2007) viser at mens sysselsetningsveksten i gjennomsnitt for perioden 2003-2006 på landsbasis (og også for Osloregionen) var 5 prosent, steg sysselsettingen blant bosatte i Hammerfest med 9 prosent denne perioden. Det var i denne perioden kun 5 kommuner i Finnmark med sysselsetningsvekst, hvorav 4 av dem (Hammerfest, Kvalsund, Alta og Kautokeino) hadde en sterkere vekst enn landet. Bak veksten i Hammerfest er en økning over landssnittet i de sentrale sektorene (rangert etter absolutt vekst): Forretningsmessig tjenesteyting, olje – og gassutvinning, undervisning (inkl SFO), offentlig administrasjon, bygging av skip og moduler, bygg – og anlegg, hotell – og restaurant, omsetning av fast eiendom og produksjon av metallvarer. Veksten i alle sektorene har sterk direkte eller indirekte tilknytning til utbyggingen av Snøhvitfeltet.

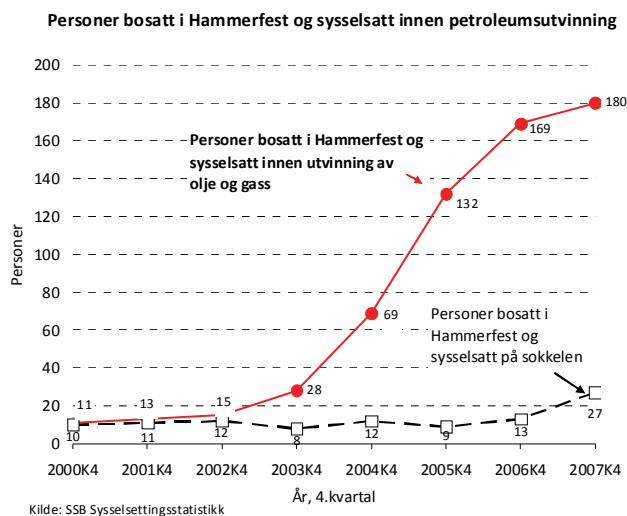
Syssestetingsutviklingen fordelt mellom menn og kvinner bosatt i Hammerfest, viser et langt mer balansert forløp enn den kjønnsmessige fordelingen i *arbeidsplassutviklingen* i kommunen i utbyggingsperioden, se kapittel 10.1. Utviklingsforløpet er vist i figur 9.4.

Figur 9.4 *Syssestetingsutvikling for kvinner og menn*

Hovedresultatet er at syssestetningen for menn bosatt i Hammerfest har relativt sett økt noe mer enn for kvinner, dette skyldes at det var syssestetningsnedgang for kvinner bosatt i Hammerfest i samferdselssektoren, næringsmiddelindustrien, hotell- og restaurantnæringen og varehandelen tidlig i perioden, slik at veksten totalt sett kom et år senere for kvinner. Veksten i antallet syssestettede kvinner bosatt i Hammerfest i perioden har vært sterkest innenfor forretningsmessig tjenesteyting, med offentlig tjenesteyting på andreplass og den nye petroleumsnæringen som nummer tre. Samtidig har det i hele perioden 2001-2007 vært nedgang i antallet bosatte syssestettede kvinner innen næringsmiddelindustrien og samferdselssektoren. Også for menn bosatt i Hammerfest har antallet nye syssestettede vært høyest i forretningsmessig tjenesteyting⁶¹, fulgt av utvinning av olje og gass som nummer to og andre industrinæringer som nummer tre. I perioden har syssestetningen blant menn også gått tilbake i noen næringer, sterkest i næringsmiddelindustrien og fiskerinæringen, etterfulgt av syssestetning innen sjøtransport.

⁶¹ Forretningsmessig tjenesteyting omfatter utleie av maskiner og materiell, vaktjenester, renhold og arbeidskraftutleie, samt kunnskapsintensive bransjer som teknisk konsulentvirksomhet, databehandling, rådgivning, m.m)

Figur 9-5 viser utviklingen i personer bosatt i Hammerfest som er sysselsatt innen utvinning av olje – og gass. Av de 180 personene i kommunen som i 2007 var sysselsatt innen denne sektoren var 36 (20 prosent) kvinner. Hammerfest LNG er ikke registrert som bedrift i Hammerfest. Med fratrekk av de 27 som var sysselsatt på sokkelen i 2007, må en kunne anta at dette i hovedsak omfatter Hammerfestbosatte personer med arbeidssted i bedrifter på Melkøya.

Figur 9-5 Lokal sysselsettingsvekst innen utvinning av olje og gass.

Veksten i sysselsetting for personer bosatt i Hammerfest var altså gjennomsnittlig 2,4 prosent pr. år fra 2002 til 2007, der veksten har vært sterkest de siste årene i perioden, i 2005 var den på hele 4 prosent. Det kan skyldes at kapasitetsbehovet i den første perioden av utbyggingen ble dekket av innpendling. Sysselsettingsveksten for menn er gjennomgående noe høyere enn for kvinner, men avviket er relativt lite. Det betyr at det i utbyggingsperioden har vært et relativt balansert vekst i tilbudet også av arbeidsplasser som rekrutterer kvinnelige arbeidstakere med ønske om å være bosatt i kommunen.

10 Effekter for næringsutvikling

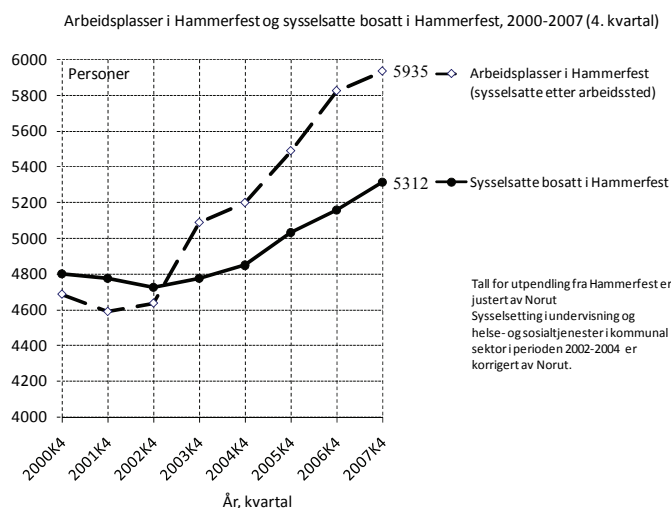
Dette kapitlet tar opp effekter for lokal og regional bedrifts – og næringsutvikling. Det som inkluderes er sysselsetningsutviklingen i lokale og regionale bedrifter, andre endringsprosesser i bedrifter og tendenser til nytt samarbeid og klyngedannelser.

10.1 Sysselsetningsutvikling i lokale og regionale bedrifter

Dette underkapitlet omfatter sysselsetting i bedrifter registrert i Hammerfest, det vil si både sysselsatte bosatt i Hammerfest og innpendlere med arbeidssted Hammerfest, der sysselsetningsvekst er et uttrykk for vekst i bedrifter.

Som beskrevet i kapittel 9.1 økte antall sysselsatte i bedrifter i Hammerfest med rundt 1300 fra utgangen av 2002 til i nærheten av 6000 sysselsatte ved utgangen av 2007, som følge av den høye aktiviteten i utbyggingsperioden. Av den økte sysselsettingen på 1300 utgjorde nær 700 økt registrert innpendling, og av de 5935 sysselsatte utgjorde innpendlere til sammen rundt 1100 personer (19 prosent av sysselsettingen). Av de rundt 5300 sysselsatte bosatt i Hammerfest ved utgangen av 2007 var rundt 500 utpendlere til andre kommuner⁶² (se tabell 9.1).

Figur 10.1 *Arbeidsplasser i Hammerfest og sysselsatte bosatte i Hammerfest*

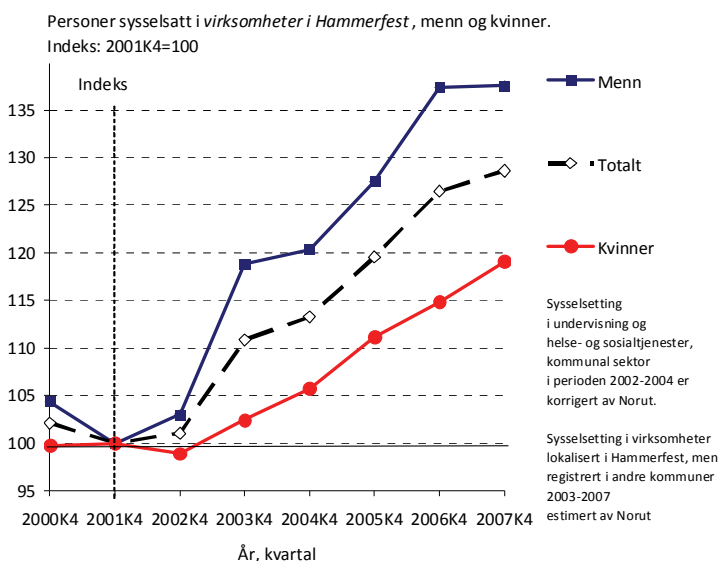

Av figur 10.1 ser vi at veksten i sysselsettingen i bedriftene i Hammerfest etter utbyggingen startet er sterkere enn sysselsetningsveksten blant bosatte, og sterkest i

⁶² I forhold til registertallene til SSB har vi trukket fra et estimert antall på 205 sysselsatte i bedrifter registrert i andre kommuner, i hovedsak i Rogaland og Hordaland, blant annet LNG Hammerfest, som i sysselsetningsstatistikken er registrert som utpendlere

oppstarten av utbyggingsperioden fra 2002 til 2003 og i perioden 2004-2006, da utbyggingsaktivitetene var på sitt høyeste. Vi ser også at veksten i sysselsettingen for bosatte i Hammerfest først skyter fart fra 2004, og at sysselsettingen fortsetter med samme veksttakt også når veksten i totalt antall arbeidsplasser avtar ved utgangen av utbyggingsperioden. Før utbyggingsperioden fram til 2002 var det netto utpendling fra kommunen.

Figur 10.2 *Vekst i sysselsettingen i virksomheter i Hammerfest, kvinner og menn 2000-2007*

Utviklingen i arbeidsplassene i Hammerfest i utbyggingsperioden er karakterisert av sterk vekst i arbeidsplasser for mannlige arbeidstakere i de mest aktive delene av utbyggingsperioden i 2003 og i perioden 2005-2006, slik øverste kurve i figur 10-2 illustrerer. Dette reflekterer at den største delen av innpendlerne har vært menn. Men samme figur viser også sterk og jevn vekst i arbeidsplasser for kvinnelige arbeidstakere over hele utbyggingsperioden fra utgangen av 2002. Den samlede sysselsetningsveksten for kvinner sysselsatt i Hammerfestregistrerte bedrifter er også langt sterkere enn veksten for kvinner bosatt i kommunen, slik at i den samlede innpendlingen har det også vært et betydelig antall kvinner.

Veksten i arbeidsplasser for menn i Hammerfest skyldes i første rekke vekst i forretningsmessig tjenesteyting, som omfatter utleie av arbeidskraft, renhold og vaktjenester, utleie av maskiner og utstyr og kunnskapsintensive konsulenttenester, og vekst i bygg og anlegg og i maskin-, verfts- og installasjonsindustri.

I slutten av 2003 var det sterk vekst i bygg- og anleggsnæringen, og sysselsettingen i denne næringen avtok etter hvert som kontraktene som omfattet bygge- og konstruksjonsoppgaver (Civil I og Civil I og administrasjonsbygg) ble ferdigstilte. I 2004 og 2005 var det særlig sysselsettingen innen forretningsmessig tjenesteyting og verfts- og maskinindustri som hadde vekst. I 2007 ble sysselsettingen i næringene direkte knyttet til konstruksjonsarbeidene igjen trappet ned.

Mens sysselsettingsveksten for menn i store trekk følger de ulike fasene i utbyggingen har det derimot vært en jevn vekst i arbeidsplasser som sysselsetter kvinner. Også for kvinnelige arbeidstakere utgjør veksten i foretningmessig tjenesteytende næringer den største arbeidsplassveksten, fulgt av vekst i offentlige tjenester og hotell-, restaurant og cateringvirksomhet. Servicefunksjonene i anleggsperioden har slik sett bidratt til en balansering av veksten i mannsdominerte næringer. Petroleumsnæringen som ny næring i kommunen har også bidratt til sysselsettingsveksten både for menn og kvinner, i hovedsak som følge av oppbyggingen av driftsorganisasjonen.⁶³

I utbyggingsperioden har det samtidig vært en tilbakegang i tradisjonelle næringer i Hammerfest, både for mannlige og kvinnelige arbeidstakere, sterkest i næringsmiddelindustrien og sjøfart, med nedgang i sysselsettingen i fiske og fangst på tredje plass for menn og post- og telekommunikasjoner på tredje plass for kvinner.

Tabell 10.1 *Sysselsetting i virksomheter i Hammerfest, vekst i ulike perioder og antall i 2007*

Sysselsatte i virksomheter i Hammerfest						
SSB Sysselsettingsstatistikk/Panda 4. kvartal						
	Gjennomsnittlig årlig endring				Antall 4. kvartal 2007	
	Periode					
	1992-1997	1997-2002	2002-2005	2005-2007	2002-2007	
Utbyggingsrelaterte næringer						
Verktedprod./skipsbygg.	-3 %	-2 %	51 %	0 %	28 %	182
Bygg og anlegg	8 %	6 %	15 %	-7 %	5 %	392
Hotell og restaurant/catering	2 %	-2 %	16 %	8 %	13 %	324
Forretningmessig tjen.yt.	1 %	8 %	30 %	28 %	29 %	746
Øvrige næringer med vekst fra 2002 til 2007						
Varehandel	0 %	-5 %	2 %	5 %	4 %	725
Bank og forsikring	-8 %	-4 %	4 %	1 %	3 %	72
Kraft og vannforsyning	1 %	5 %	7 %	-5 %	2 %	59
Off tjenesteyting	1 %	0 %	2 %	1 %	2 %	1997
Privat tjenesteyting	2 %	-9 %	-4 %	9 %	1 %	285
Annen industri					10 %	18
Øvrige næringer med reduksjon fra 2002 til 2007						
Næringsmiddelindustri	-2 %	-6 %	-7 %	-4 %	-6 %	200
Grafisk produksjon	10 %	-3 %	-6 %	1 %	-3 %	74
Post- og telekomm.	-11 %	-6 %	6 %	-15 %	-3 %	70
Fiske og fiskeoppdrett	1 %	0 %	-7 %	5 %	-2 %	216
Transport	-5 %	-1 %	0 %	-2 %	-1 %	358
Landbruk, reindrift					0 %	12
I Sum sysselsetting Hammerfest	0,9 %	-1,3 %	4,8 %	3,7 %	4,3 %	5 731
II Hammerfest-bosatte sysselsatt i utenbys-registrerte bedrifter i kommunen (estimert)					42,3 %	204
Sum I og II	0,9 %	-1,3 %	5,8 %	4,0 %	5,1 %	5 935

I løpet av 2002-2007 har sysselsettingsveksten i virksomheter registrert i Hammerfest økt med gjennomsnittlig 4,3 prosent pr. år, og dersom vi regner med det estimerte antallet Hammerfestboende sysselsatt i utenbysregistrerte bedrifter i kommunen, blir gjennomsnittlig årlig vekst 5,1 prosent. Veksten er sterkest i perioden og i 2005-2006, jamfør også figur 10.1. Det er de utbyggingsrelaterte næringene som har hatt sterkest

⁶³ For denne næringen har vi beregnet estimert sysselsetting fordi blant annen sysselsettingen i Hammerfest LNG er registrert med arbeidssted Stavanger.

vekst, med unntak av bygg og anlegg, som har hatt vekst tidlig i perioden og deretter tilbakegang. De høye gjennomsnittlige vekstratene for verkstedproduksjon og skipsbygging og forretningmessig tjenesteyting må også sees i sammenheng med at dette var relativt små næringer ved oppstarten av utbyggingen, men begge har vokst til å bli betydelige næringer i 2007. Det har altså klart vært en aktivitetsøkning i sentrale utbyggingsnæringer lokalt. Samtidig har det skjedd en strukturendring ved at sysselsettingen i fiske og fiskeindustrien har en hatt en samlet tilbakegang, særlig fiskeindustrien (næringsmiddelindustri i tabell 10.1), der tidligere perioders tilbakegang i sysselsetting har fortsatt i utbyggingsperioden.

Sysselsettingsveksten i de utbyggingsrelaterte næringene må sees i sammenheng med leveranseandelene de lokale bedriftene har hatt, bedrifter innen verfts- og verkstedproduksjonsnæringen med leveranser på 95 millioner kroner, forretningmessig tjenesteyting med leveranser på 278 millioner kroner og bygg og anlegg med leveranser på 105 millioner kroner. En del av veksten for lokale bedrifter innen bygg og anlegg som var etablerte før utbyggingen begynte, kan nok også tilskrives investeringer innen bolig og kommunal byggeaktivitet.

En mer detaljert beskrivelse av sysselsettingsforløpet i utbyggingsperioden for noen av de viktigste enkeltnæringene er gjengitt i figurer i vedlegg.

Næringen *forretningmessig tjenesteyting* er en sekkebetegnelse for en sammensatt gruppe av enkeltbransjer med ulike karakteristika. Den omfatter utleie av personell, maskiner og utstyr, vaktjenester og renhold og rådgivningstjenester m.v. som gjerne defineres som kunnskapsintensiv forretningmessig tjenesteyting (KIFT). Samlet har sysselsettingen innen denne næringen økt med nær 500 personer fra 2002 til 2007. Sysselsettingsutviklingen i enkeltbransjene innefor næringen er vist i tabell 10.2

Tabell 10.2 *Sysselsatte innen forretningmessig tjenesteyting fordelt på bransje*

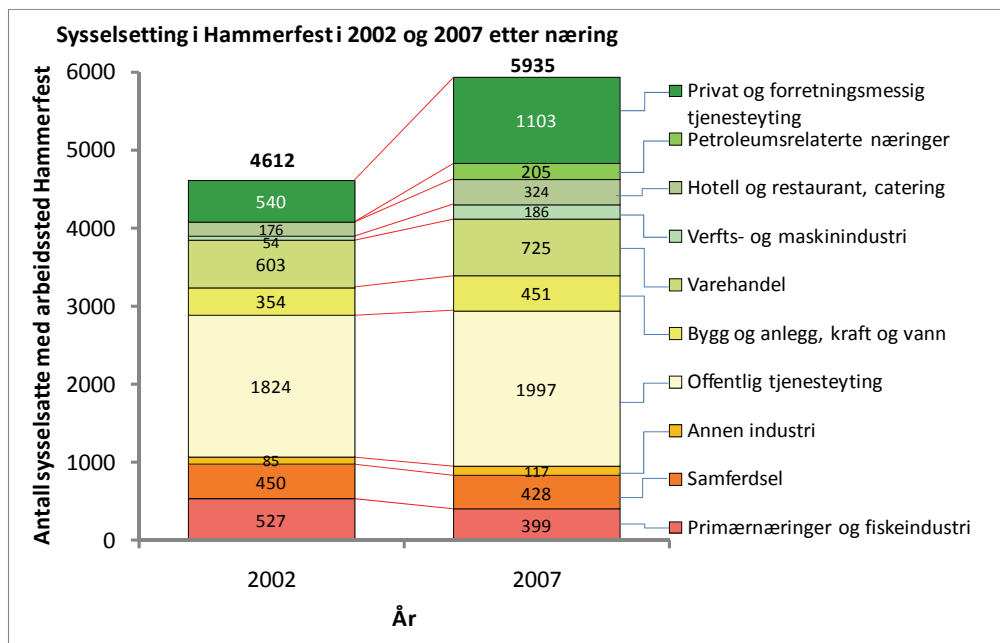
Forretningmessig tjenesteyting -sysselsatte	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	vekst 2002-07
Utleie maskiner og materiell	3	3	6	15	25	25	55	52
Vakttjeneste og rengjøringsvirksomhet	10	34	39	101	165	202	148	114
Utleie og formidling av arbeidskraft	35	34	33	89	74	170	214	180
Kunnskapsintensiv forr.m. tjenesteyting								
Regnskap og revisjon	48	48	44	39	59	71	75	27
Rådgivning, konsulentvirks. mv.	59	61	72	71	84	207	187	126
Sum forretningmessig tjenesteyting	155	180	194	315	407	675	679	499

Som tabellen viser er det vekst i alle enkeltbransjene innenfor denne næringen, både for de mer servicerettede bransjene og for de mer kunnskapsintensive. Den registrerte sysselsettingen i bedrifter innenfor utleie og formidling av arbeidskraft er den som øker mest. Dette omfatter utleie av arbeidskraft til bedrifter i ulike næringer, slik at veksten her egentlig reflekterer vekst i andre næringer som ikke synliggjøres i næringsstatistikken.

Oppsummert har det vært en sysselsettingsvekst i bedrifter i Hammerfest på i overkant av 1300 sysselsatte fra 2002 til 2007. Veksten har dels kommet direkte i petroleumsrelaterte næringer, dels i leverandørnæringer som verfts- og maskinindustri, dels i tjenestenæringer som forretningmessig tjenesteyting, hotell- og restaurant med catering og varehandel. Det har også vært en jevn vekst i offentlig sysselsetting i perioden, tilsvarende rundt 2 prosent pr. år. Samtidig har det vært en videreført tilbakegang i tradisjonelle næringer i kommunen i fiskerinæringen og fiskeindustrien. Dette har ført til en endring i strukturen i næringslivet i kommunen i retning av spesialiserte tjenestenæringer, samtidig som nye industrinæringer vokser fram mens de

tradisjonelle stagnerer. Endringene i næringsstrukturen i Hammerfest fra 2002 ved inngangen til utbyggingsperioden til utgangen av 2007, ved slutten av utbyggingsperioden er illustrert i figur 10-3.

Figur 10.3 Sysselsetting i Hammerfest i 2002 og 2007 etter næring

Nå vil dette neppe bli en varig næringsstruktur etter hvert som driftsfasen på Snøhvit stabiliseres. Ved utgangen av 2007 var det fortsatt mye konstruksjonsaktivitet som følge av de forholdsvis store oppstartsproblemene ved Snøhvitprosjektet, og andelen pendlere sysselsatt i Hammerfest var fortsatt høyt, innen forretningsmessig tjenesteyting utgjorde innpendlerne over 350 personer, innen industrien var det over 120 innpendlere og innen hotell og restaurant var innpendlerantallet over 90 personer, mens antallet innpendlere innen annen offentlig og privat tjenesteyting var 80 personer over nivået i 2002. Hvor mange av de 1300 nye arbeidsplassene i Hammerfestbedriftene som vil bli varige etter hvert som man fortsetter inn i driftsfasen med modifikasjons- og vedlikeholdsarbeider gjenstår å se. Det ligger imidlertid utenfor rammen av denne rapporten.

10.2 Nettverk, arenaer og klyngedannelser

Kapitlet har så langt dreid seg om effekter for lokal og regional bedrifts- og næringsutvikling. Nå skal vi gå nærmere inn på de aktuelle bedriftene som har hatt leveranser til Snøhvitprosjektet, og analysere hvilke endringsprosesser som er igangsatt i lokale bedrifter som en følge av utbyggingen. Vi skal videre undersøke om det finnes tendenser til nytt samarbeid mellom lokale bedrifter samt mellom lokale og eksterne bedrifter.

Rammen for nordnorske bedrifters deltakelse i industrien er global konkurranse. Oljeselskapene er notert på børs og ratifisering av internasjonale konkurranseregler hindrer diskriminering på nasjonalt eller regionalt grunnlag. Litteraturen om styring av

aksjeselskap vektlegger videre at selskapene styres etter "shareholder value".⁶⁴ Det innebærer at selskapene handler med utgangspunkt i eierne i selskapene og deres forventninger om avkastning, istedenfor "stakeholder value" hvor interessenter utenfor selskapene har en viss innflytelse over selskapenes strategier.

Videre har myndighetene i Norge forlatt det styringsvillige oljeregimet fra tidlig 1980-tall, og ansvaret for regional utvikling er overdratt fra KRD og over til regionale partnerskap. Altså er det de regionale kapabiliteter som avgjør en regions posisjon i oljeøkonomien i nord. Regionale kapabiliteter handler om regional evne til å gjøre nytte av en viss ressurs. Den formelle regionalpolitikken er sterkt inspirert av moderne regionalteori hvor læring, innovasjonsutvikling og dynamiske klynger av bedrifter driver økonomien framover. Konkurransen og samarbeid kan skaffe "til veie" en form for produksjonskultur i regioner som legger til rette for global konkurransekraft.

De nordnorske og sørnorske leverandørene hadde altså forskjellige forutsetninger da Snøhvit ble realisert. Et sørnorsk næringsliv med tyngde på vestlandet og erfaring i næringen sto mot et nordnorsk næringsliv som var ukjent med prosesser i bransjen. Til tross for de regionale forskjellene i antall sysselsatte i næringen og erfaring fra tidligere utbyggingsprosjekt⁶⁵, oppsto det en rekke leveranser fra Nord-Norge da leveransene ble talt opp. I tillegg til den lave sysselsettingen i den leverandørvirksomheter i den nordnorske landsdelen er det svært lange avstander til sentrum av nasjonal petroleumssektor både i forhold til historie og geografi. Bedrifter på Vestlandet har arbeidet i sektoren siden 1970-tallet og det innebærer 40 år historisk forsprang i forhold til det tidspunktet aktiviteten på nordnorsk sokkel tiltar.

Bedriftene som sto for de nordnorske leveransene ble koplet på utbyggingen gjennom tre delvis ulike prosesser. I det følgende skal vi skissere hovedtrekkene i disse prosessene, hva som kjennetegner koplingene samt hvilke bransjer disse bedriftene arbeider innenfor.

Hvordan har vi undersøkt dette?

Vi baserer bedriftsundersøkelsen på analyser av vare og tjenesteleveranser fra lokalt, regionalt og nasjonalt nivå. Vi har videre utført en kvantitativ og kvalitativ analyse av kontraktssystemene i utbyggingsprosjektet. Bedriftene som er plukket ut sto for de mest markante leveransene til prosjektet. Dette førte oss fram til 60 bedrifter som er registrert i Nord-Norge. Disse bedriftene representerer hovedgrunnen til at nordnorske firma er registrert med 9,3 prosent av de totale leveransene til tross for den lave sysselsettingen i regionen. Av de 60 bedriftene har vi videre plukket ut 16 bedrifter med adresse i umiddelbar nærhet av Melkøya og utført kvalitative dybdeintervjuer av bedriftene.

⁶⁴ Hall, P. og D. Soskice, *Varities of Capitalism. The institutional foundations of comparative advantage*. Oxford: Oxford University Press, 2001

⁶⁵ 1,7 prosent av den totale sysselsettingen i næringen finnes i Nord-Norge, jfr kapittel 1.

Tabell 10.3 *Bransjefordeling av leverandørbedrifter i Nord-Norge til Snøhvitutbyggingen*

Bransjer	Nordnorske leverandører Snøhvit - % (totalt antall)	Bedrifter i nordnorsk næringsliv. % av totalandel
Olje-gass utvinning, tjenester, bergverk	3	0,4
Industri	23	7
Kraft og vannforsyning	3	1
Bygg- og anlegg	27	12
Engros/varehandel	10	25
Transport/logistikk	7	10
Forretningsmessig tjenesteyting	17	12
Annen privat tjenesteyting	3	15
Totalt antall bedrifter	(60)	

Av tabellen ser vi at det er tre sektorer som er klart overrepresentert blant de nordnorske leverandørene. Det er industrien, bygg – og anleggssektoren og forretningsmessig tjenesteyting. Engros - /varehandel og privat tjenesteyting er klart underrepresentert.

Kooptering⁶⁶ av lokal arbeidskraft

Den første prosessen preges av at etablerte aktører som allerede har vært i bransjen over tid, nå etablerer seg i Finnmark. Dette er aktører som innehar kjerneposisjoner i utbyggingsprosjekter og som fyller helt nødvendige funksjoner for å realisere prosjektene. Disse bedriftene var før Snøhvitutbyggingen tungt inne på områder som elektroinstallasjoner i offshore og på landanlegg, drift og bygging av store bygninger, avfallshåndtering, slepebåttjenester, isolering av rør, mekanisk sveis og platearbeid på rørledninger. Alle bruker etablering av funksjoner i nærhet til utbyggingsprosjektene som strategi for å øke sine markedsandeler. Selskapene har imidlertid bare en liten prosentandel av de ansatte lokalisert i Hammerfest.

Et felles trekk ved disse bedriftenes involvering og inntak til Snøhvit bygger på langtidsavtaler med utbygger som gjelder hele Norden, anbud som ble bestilt av utbygger fordi de hadde en relasjon til StatoilHydro fra før eller tidligere relasjoner til hovedleverandører som Tractebel, Aibel, Aker, Af Pihl, Linde og Fabricom. Vi ser altså

⁶⁶ Kooptering betyr å ”melde overgang fra en organisasjon til en annen” i tilfeller hvor organisasjonene har forskjellige og ofte motstridende målsetninger og posisjoner, og hvor man etter overgangen ”overtar” den ny organisasjonens mål, arbeidsmåter og kulturer. I dette tilfellet er det snakk om en overgang fra lokale bedrifter til globale selskaper, hvor arbeidstaker går fra en posisjon hvor hun/han ønsker at sin lokale bedrift skal bli brukt av etablerte inntogende bedrifter, til at samme person argumenterer for at den etablerte bedriften ikke kan basere sine operasjoner på samarbeid med lokale bedrifter – men må ”bemanne” opp prosjektene selv.

mønster hvor disse bedriftene i stor grad har erfaringer fra samarbeid med utbygger og hovedleverandører.

Det viktige for det lokale og regionale perspektivet er at disse bedriftene til en viss grad rekrutterer lokale arbeidstakere. Dette fører med seg at de lokale arbeiderne får erfaring og kompetanse innenfor et område som ikke bare har stor etterspørsel i øyeblikket, men som har et langsiktig potensial og kan bli viktig framover dersom olje og gassutviklingen i Finnmark akselererer. Det kan altså foregå det vi har kalt for kooperering av arbeidstakere fra et lokalt arbeidsmarked til nasjonale industriselskaper. I denne prosessen kan vi i hovedsak identifisere horisontale koplinger mellom lokalt nivå og de etablerte bedriftene som har kontrakter i Snøhvitprosjektet. Vi tror prosessen er viktig i et langsiktig perspektiv gjennom muligheten for lokale arbeidere å komme innenfor miljøer som kan spille sentrale roller i den framtidige utviklingen av Barentshavet som olje- og gassområde. Videre vil en kompetanseheving av eksisterende arbeidsstyrke på lokalt nivå virke positivt samlet sett, og kanskje bidra til større overføringsverdi og forflytting av arbeidskraft mellom ulike sektorer med høyt kompetansekrav.

Dette betyr igjen at viktigere enn det den lokale arena i på og rundt Melkøya blir for næringsutviklingen blir de mobile nettverkene mellom bedrifter i den globale olje – og gassektoren. Disse nettverkene kjennetegnes av formelle anbudsprosesser. Dette betyr at det i liten grad oppstår uformelle koplingsprosesser siden anbudskonkurransene er regulert gjennom anskaffelsesprosedyrer. På den måten vil etablerte formelle kriterier avgjøre i hvilken grad det oppstår koplinger mellom lokale bedrifter og selskaper med erfaring fra andre utbyggingsprosjekter på nye utbyggningssteder som Hammerfest. Mest trolig er anskaffelsesprosedyrene en av de viktigste årsakene til at det i liten grad oppstår slike koplinger. Nettverkene er mobile og forflytter seg til nye regioner, men hvor de etablerte nettverkene opererer uten særlig samhandling med lokale bedrifter.

Ekstern overtakelse av lokale innovasjonsarenaer

Den andre prosessen kjennetegnes av at lokale bedrifter får innpass i etablerte nettverk hvor erfarne bedrifter eksporterer produkter og teknologi. Dette skjer gjennom at de lokale bedriftene i en eller annen forstand har lyktes i å bli leverandører til Snøhvitprosjektet, før de kjøpes opp av bedrifter som etablerer seg i Hammerfest. Disse bedriftene driver med salg av verktøy og spesialutstyr, en annen driver med basetjenester og en tredje bedrift har i oppgave å drive kompetanseheving rettet mot sektoren. De lokale bedriftene integreres i nettverkene gjennom oppkjøpene. Bedriftene er i utgangspunktet velfungerende med solide resultater over flere år. Påkoplingen mellom bedriftene som i utgangspunktet er lokale og leverandørselskapene er vertikale i den forstand at lokale bedrifter ”tas opp” i etablerte konserner.

I og med at disse bedriftene i utgangspunktet er velfungerende lokale bedrifter så bidrar oppkjøpet til at det lokale bedriftsmiljøet svekkes, og til at maktrelasjonene endres i regionen. Lokale bedrifter tas over av eksterne aktører og de styres av bedrifter og selskaper utenfor regionen. Dette kan opplagt få konsekvenser for de lokale bedriftene dersom selskapene ikke lenger følger den strategien som ble tegnet opp på det tidspunktet oppkjøpet ble foretatt. Det er rimelig å spørre hvorvidt alternativet – å stå alene – ville vært en bedre opsjon for de lokale bedriftene. Det er høyst usikkert i og med at de lokale bedriftene trolig ikke hadde fått mulighet til å tilegne seg liknende erfaring eller kompetanse.

En annen viktig side ved denne prosessen er på hvilket sted og på hvilken måte kontraktene inngås. Flere av bedriftene mener de i for liten grad kommer i berøring med

de store leverandørene i en tidlig fase. Dette handler om at de ikke når fram til der hvor beslutningene om de store kontraktene tas, men også om at den geografiske avstanden til *beslutningsmarkedet* hindrer nærhet til hovedkontraktørene på et tidlig tidspunkt. Her ser vi forskjeller mellom bedriftene i prosess 1 og prosess 2. Vi har identifisert at oppkjøp endrer konkurranseposisjonen for bedrifter. Tyngdepunktet for de lokale bedriftene ble på mange måter overført fra konserner som etablerte seg i Hammerfest, og over til nettverkene med kjernepunkter i Stavanger og Bergen. Det var på disse stedene hvor kontraktene ble tilbudt, forhandlet og signert. I følge arbeidstakere med erfaring fra lokale bedrifters overgang til konsern er forskjellen at de nå blir sentrale i tidlige kontraktfaser. *"Før du kommer med i en større kjede kommer du for seint inn i kontraktene, disse inngås i Stavanger. Vi har ikke vært med i storkontrakter før vi ble kjøpt opp"*, uttalte eksempelvis den ene bedriften.

Dette illustrerer hvordan oljeøkonomien i nord utvikles gjennom forbindelser som strekker seg inn mot nord, men også ut av regionen. Sør-Vestlandet ble i en tidligere fase involvert i næringen og har lagt føringer og rammer for de hittil uerfarne regionene som nå er i ferd med å involveres i petroleumsbransjen. Bedrifter i disse regionene vil møte utfordringer som etablerte regioner for lengst har passert. Oljeøkonomien i nord formes derfor ikke bare av prosesser i nord, men i høyeste grad av prosesser og bedrifter i andre regioner.

Lokale bedrifter i det tradisjonelle markedet

Den tredje prosessen består av samhandling mellom lokale bedrifter og utbyggingsprosjektet. Bedriftene er "lokale" gjennom hele prosessen. Bedriftene driver med reparasjon av båter, sveising, betongsaging og ulike typer installasjonsarbeid av anleggsbelysning.

Et markant trekk ved denne prosessen munner ut i at koplingene mellom de lokale bedriftene og utbyggerne skyldes tilfeldigheter. Koplingene oppstår som et resultat av sammentreff og kontakten mot bransjen er i liten grad et resultat av utarbeidede strategier fra de lokale bedriftene. Eksempelvis ble en lokal bedrift koplet på som et resultat av bedriftens tilstedeværelse på øya som skyldes et annet oppdrag. Et annet eksempel er en bedrifts oppdrag innenfor en annen bransje, reparering av båter, som igjen førte til kontakt med etablerte aktører i petroleumsnæringen. Denne kontakten resulterte i kontakt med bransjen og bedriften har hatt mange oppdrag på Melkøya.

Et annet kjennetegn ved denne prosessen er at bedriftene i liten grad forblir, eller ønsker å satse på, permanent tilstedeværelse i næringen. Bedriftene har ikke ambisjon om å etablere seg som faste leverandører i olje og gassbransjen, men bedriftene bruker aktiviteten på Melkøya som et supplement til det tradisjonelle markedet. Det er aktivitetssøkningen innen for eksempel offentlig sektor og veksten som følger økning i de kommunale investeringene som er de viktigste drivkreftene for disse bedriftene. Det er også innenfor dette segmentet bedriftene ser sine største markedsområder. Denne prosessen skjer i skyggen av de to andre prosessene.

Avstand håndteres, men nærhet er viktig

Målet med dette kapitlet var å undersøke om Snøhvitutbygningen satte i gang vekstprosesser som skapte klyngelignende utviklingsprosesser med utgangspunkt møtene på den nye arenaen i nord. En klynge representerer en dynamikk som er selvforsterkende på den måten at den skaper utvikling som ikke genereres kun av eksterne vedtak og trender. Hovedkonklusjonen fra Snøhvitutbygningen er at slike prosesser foreløpig ikke

har startet, men at lokale og regionale bedrifter har blitt koplet til etablerte nettverk som kan gi dem muligheter ved andre utbygninger i nord.

Det er flere årsaker til at selvforsterkende klyngeprosesser ikke har oppstått. Først og fremst er det fordi geografisk avstand håndteres så godt av oljeselskap, hovedleverandører og underleverandører i næringen, at det ikke oppstår horisontale koplinger mellom lokale bedrifter og etablerte aktører. Dette bunner i at oljeindustrien er godt trent med å operere på lang avstand og at de har utviklet systemer for å kompensere for den lange avstanden gjennom transportsystemer for frakt av varer og tjenester, og ikke minst gjennom utvikling av kontraktssystemer som muliggjør bygging av moduler i andre regioner og andre land. Men, til tross for systemer som er utviklet for å håndtere geografisk avstand, viser det seg at nærhet i geografisk rom likevel er en viktig faktor for å forklare viktige sider ved koplingene mellom lokale og bedrifter utenfra. Særlig ser vi dette i prosess 1 hvor det oppstår etableringer av hovedleverandører i nærhet av utbyggingsprosjektet. Her ser vi at bedrifter bruker nærhet som en strategi for å øke sine markedsandeler. Geografisk nærhet er viktig for å forklare koplinger som oppstår mellom lokal arbeidskraft og etablerte leverandører. Her kan det opplagt skapes kunnskapsoverføring og læring som kommer aktørene i nord til gode.

11 Befolkningsutviklingen

Snøhvitutbyggingen skapte sysselsetningsvekst i Hammerfestregionen. Vi har sett at Snøhvitprosjektet økte sysselsetningen blant folk som var bosatt i Hammerfest. Det kan redusere utflyttingen. Vi har også sett at utbyggingen skapte vekst i sysselsettingen i bedrifter som var registrert i utbyggingsområdet, samt i pendlingen til Hammerfest. En slik vekst kan medføre at flere havner i en situasjon der de vurderer om at de skal flytte til utbygningsstedet eller fortsette som pendlere. Vi har videre sett at utbygningsperioden var en nasjonal vekstperiode, dvs. det var et stramt nasjonalt arbeidsmarked med periodevis hard konkurranse om arbeidskraft. Olje- og gassnæringen er i denne periode en vekstnæring som gjennom gode arbeidsbetingelser klarer å vinne konkurransene om arbeidskraften. Samtidig er denne næringen en global næring ved at den i stor grad er basert på å håndtere operasjoner over store avstander. Pendling blir dermed en sentral del av arbeidsvilkårene, hvor den enkelte i løpet av relativt korte perioder kan pendle til flere utbygningsprosjekter. I perioden skjedde både utbygningene av Ormen Lange feltet på Nordvestlandet og utviklingen av Snøhvitfeltet. Mange var involvert på begge steder.

I et perspektiv med et nasjonal stramt arbeidsmarked og en global vekstnærings inntog vil vi i dette kapitlet belyse hvordan ett utbygningssted i nord med en årelang flytteubalanse kommer ut mht. til befolkningsutvikling i utbygningsperioden. Den viktigste befolkningsmessige endringene i Hammerfest i perioden er vekstprosesser i viktige yngre aldersgrupper. I perioden 1995 til 2001 tapte Hammerfest et betydelig antall mennesker i sentrale aldersgrupper hvert år p.g.a. høy utflytting og lav innflytting. Mest dramatisk var det i gruppa 30-39 år hvor byen perioden 1995-2001 årlig hadde et nettoflyttetap i snitt på 33 personer eller til sammen 231 personer. Gruppa 20-29 år tapte i Hammerfest i snitt i samme i periode 26 personer eller totalt 182. Etter 2002 er disse tallene gjort om til flytteoverskudd på hhv. 6 årlig (30-39 år) og 37 årlig (20-29 år). Totalt for perioden 2002-2007 blir dette en økning på hhv 36 (30-39 år) og 222 (20-29 år) personer som følge av nettoinnflytting. Særlig den siste gruppa har derfor en sterk vekst i Hammerfest under utbyggingen. Denne er også stor i 2007 med en nettoinnflytting på 59 personer, mens 30-39 åringene for første gang siden utbyggingen startet hadde en liten negativ flyttebalanse i 2007 (-7 personer). Det viktigste spørsmålet i kapitlet og det neste ungdomskapitlet er derfor hvorfor det akkurat er i forhold til disse yngre aldersgruppene at utbygningsstedet vinner kampen om befolkningen. Før vi eksplisitt behandler disse gruppen vil vi analysere befolkningsutviklingen i og rundt utbygningsstedet.

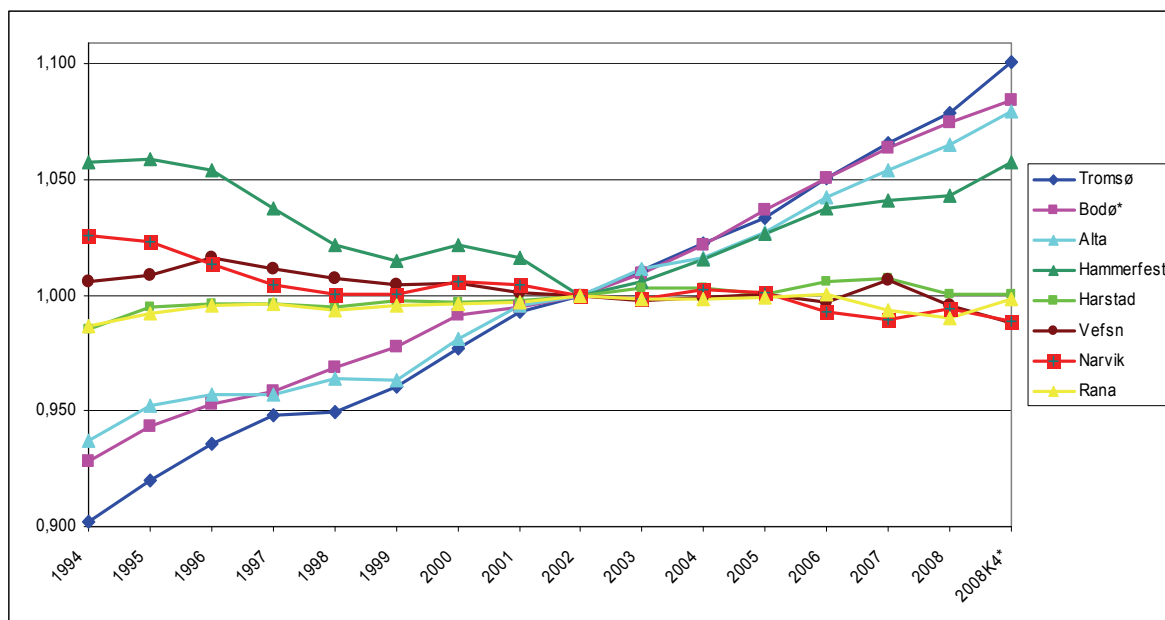
11.1 Samlet befolkningsutvikling

Befolkningsveksten i Hammerfest har vart sammenhengende hele perioden siden Snøhvitutbyggingen startet medio 2002 til 1.1.2008, og har fortsatt de tre første kvartalene i 2008. Det har medført en befolkningsøkning på om lag 500 personer, eller ca.

0,85 % gjennomsnittlig årlig vekst de siste seks-syv årene fram til 1.10.2008⁶⁷. Det er omtrent like stor økning som nedgangen var i femårsperioden 1997-2002, før Snøhvit. Veksten var sterkest i opptrappingsårene 2002/2003-2005 da folketallet økte med 1 % årlig (ca. 100 personer). Veksten avtok markert fra 2006 med en økning tilsvarende gjennomsnittlig årsvekst på 0,3 % eller ca. 25 personer årlig i perioden 2006 – 2008, men økte igjen utover i 2008 til 1,1 % fram til 1.10.2008 (dvs. for 3 kvartal, tilsvarende estimert årsvekst på ca. 1,4 %) ⁶⁸. Om en også inkluderer nabokommunen Kvalsund kommune, som inngår i det felles arbeidsmarkedet Hammerfest/ Kvalsund, så har folketallet i Kvalsund vært stabilt og økt litt (1 %) i perioden 2002-2008. Dette i motsetning til 10-årsperioden før da kommunen hadde en kraftig vedvarende befolkningsnedgang på nærmere 20 %.

Sammenlignet med andre sentra i Nord-Norge har tendensendringen etter oppstarten av Snøhvitutbyggingen vært såpass markert at folketallet de senere år har vokst omtrent like raskt i Hammerfest som i Tromsø, Bodø og Alta – byer som har hatt langvarig og betydelig befolkningsvekst. Dette endret seg noe i 2006 og 2007 da veksten i Hammerfest ble redusert, samtidig som veksten i Tromsø, Bodø og Alta ble opprettholdt (men utover i 2008 har altså veksten tiltatt igjen i Hammerfest). De tre sistnevnte byene har bl.a. den fordel at de over lengre tid har opparbeidet en yngre befolkningsstruktur. Dette vil i flere år gi stabile høye fødselsoverskudd med betydelige bidrag til folketallet, uavhengig av svingninger i flyttetallene. Andre større bykommuner i Nord-Norge som Rana, Narvik, Harstad og Vefsn/Mosjøen har hatt omtrent uendret eller noe redusert folketall de senere årene (2002-2008).

Figur 11.1 *Befolkningsutvikling største nordnorske bykommuner 1994-2008 (tall pr. 1. januar) og 2008K4*er estimert folketall pr. utgangen av 4. kvartal på grunnlag av data for første tre kvartal. Indeks, med år 2002=1,00.*

⁶⁷ Økningen fram til 1.1.2008 var på 400 personer, tilsvarende 0,75 % gjennomsnittlig vekst pr. år.

⁶⁸ 1.10.2008 var siste tilgjengelige registreringstidspunkt for befolkningsdata da rapporten ble skrevet.

I de øvrige kommuneregionene i Finnmark, utenfor aksene Hammerfest-Kvalsund-Alta, har alle kommuner noe eller betydelig nedgang i folketallet. Det er kommunene Vadsø, Sør-Varanger og Indre-Finnmark innland (Kautokeino/Karasjok) som likevel omtrent har opprettholdt folketallet med "bare" 1-1,5 % nedgang samlet for perioden 2002-2008. I 10-årsperioden før dette hadde Indre Finnmark innland noe vekst, Vadsø uendret befolkning og Sør-Varanger noe nedgang.

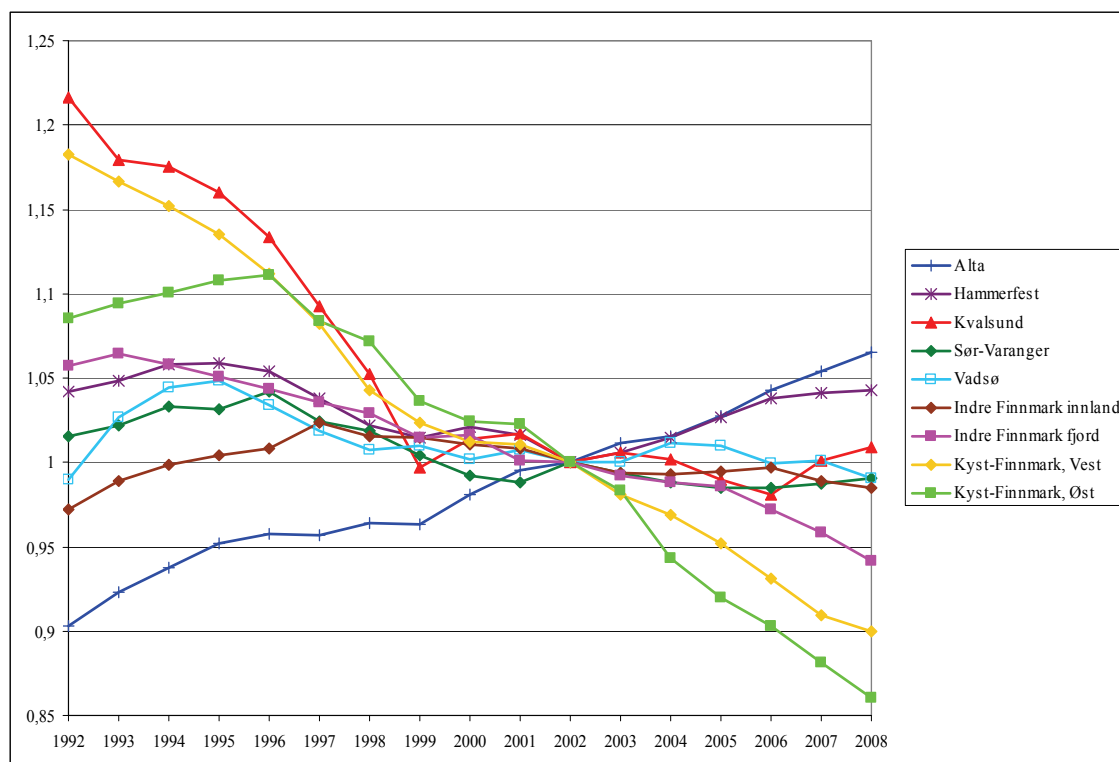
Ellers i Finnmark fortsatte befolkningsnedgangen i de små kyst- og fjordkommunene etter 2002. Dette forlenget således bare den negative utviklingen som hadde vedvart siden begynnelsen av 1990-tallet. Nedgangen i perioden 2002-2008 var riktignok vesentlig mindre i fjordkommunene (5 %) enn på kysten der folketallet de siste 5-6 årene er redusert med hele 10-15 %.

Tabell 11.1 *Befolkningsutvikling i regioner i Finnmark 1992-2008. Tall per 1. januar.*

Region	1992	1995	1997	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Sør-Varanger	9758	9913	9843	9646	9532	9498	9608	9547	9495	9463	9464	9490	9518
Vadsø	6055	6415	6234	6182	6130	6167	6120	6122	6190	6181	6114	6124	6062
Hammerfest	9397	9553	9360	9151	9213	9166	9020	9076	9155	9261	9361	9391	9407
Alta	15492	16338	16417	16526	16837	17079	17159	17359	17428	17628	17889	18090	18272
Kyst-Finnmark, Øst	9709	9914	9699	9271	9162	9150	8948	8798	8443	8228	8080	7888	7701
Kyst-Finnmark, Vest	10192	9786	9325	8819	8726	8709	8619	8455	8348	8203	8022	7840	7757
Indre Finnmark fjord	8835	8781	8654	8474	8490	8365	8354	8291	8254	8237	8120	8004	7869
Indre Finnmark innland	5737	5929	6043	5992	5969	5953	5904	5866	5861	5873	5887	5838	5813
FINNMARK	75175	76629	75575	74061	74059	74087	73732	73514	73174	73074	72937	72665	72399
2017 Kvalsund	1327	1266	1192	1088	1106	1110	1091	1097	1093	1080	1070	1092	1101

Kilde: SSB

Figur 11.2 *Befolkningsutvikling regioner i Finnmark 1992-2008. Tall per 1.jan. Indeks, med år 2002=1,00.*

Lenger bak kan vi se i hvilken grad fødselsoverskudd og flyttinger er årsaken til den observerte befolkningsutviklingen, og hva en kan forvente av utviklingen framover?

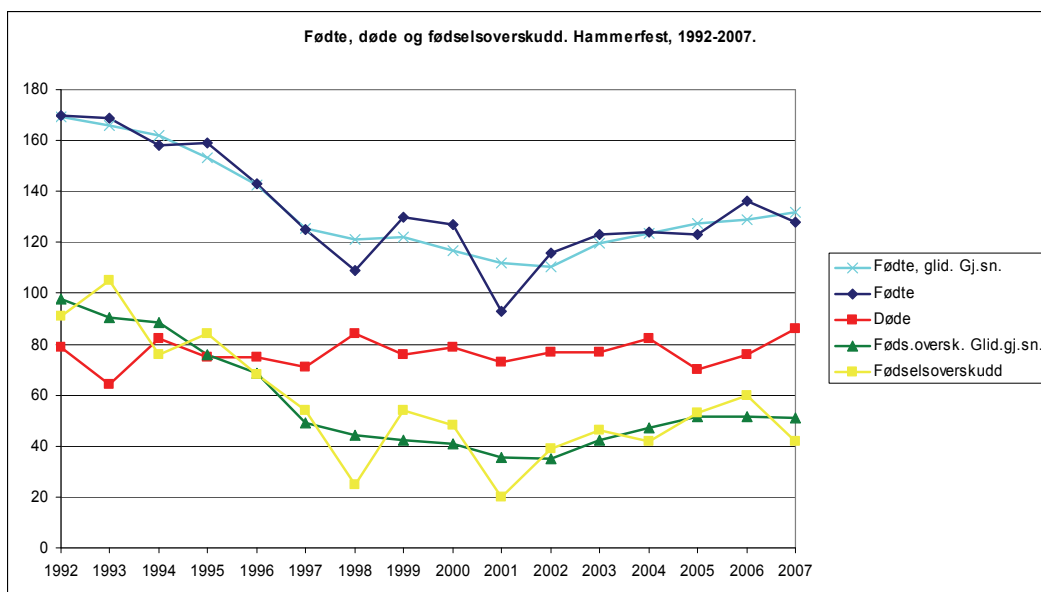
Utviklingen av fødselsoverskuddene Hammerfest

I regioner der folketallet minker, er det ofte nedgang i de fødedyktige aldersgruppene. Fødselstallet i Hammerfest viste en jevnt synkende utvikling fra 170 i 1992 til 93 i 2001, men økte årene 2002-2007 til hhv. 116, 123, 124, 123, 136 og 128. Antall fødsler ser ut til å øke ytterligere i 2008 iflg. registreringer pr. 1.10.2008.

Antall døde har ligget omkring 70-80 de siste 10-15 årene. Det innebærer at fødselsoverskuddet ble gradvis redusert perioden 1994 – 2001, for så å øke noe i perioden 2002-2007. Fødselsnivået er likevel ikke like høyt som i første halvdel av 1990-tallet, noe som skyldes at de fertile årskullene var større da.

Som bykommune i Vest-Finnmark er Alta en naturlig referansekommune for å belyse befolkningsutviklingen i Hammerfest. Alta har i forhold til folketallet et betydelig større fødselsoverskudd enn både Hammerfest og fylket ellers. Det skyldes *både* høyere fødselstall og færre døde. En viktig årsak er Altas unge befolkningsstruktur (også i landssammenheng). I tillegg er det slik at kvinner i Alta, i sammenlignbare alderskohorter, i gjennomsnitt føder klart flere barn enn i mange andre kommuner i Finnmark - herunder Hammerfest. Høye fødselstall synes derfor også å være knyttet til tradisjoner blant enkelte befolkningsgrupper som noen kommuner kan ha større innslag av enn andre.

Figur 11.3 *Fødselsoverskudd, fødte og døde i Hammerfest 1992-2007. Antall og glidende gjennomsnitt.*

Ettersom tallene for fødselsoverskudd ofte er heftet med tilfeldige svingninger de enkelte årene pga. større variasjoner i antall fødsler, har vi beregnet et *glidende gjennomsnitt* av fødselsoverskuddet i figuren over. Der fremkommer at fødselsoverskuddet for Hammerfest i 1993 var på ca. 100, 76 i 1995 og ble gradvis redusert til ca. 35 i 2001 og 2002, og har deretter økt gradvis de fire påfølgende årene 2003-2005/2006 til hhv. 42, 47, 52, men med en utflating i 2006 og 2007 til ca. 50. Foreliggende tall for tre første kvartal i 2008 tilsier en klar økning i fødselsoverskuddet for 2008 dersom siste kvartal utvikler seg som de foregående kvartalene.

Tabell 11.2 *Fødte, døde og fødselsoverskudd i Hammerfest kommune 1992-2007 og pr. 3. kvartal 2008. Tall for 2008K3 er ikke helårstall, kun for første trekvartal. Måleenhet er antall.*

Hammerfest	1992	1993	1995	1996	1997	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008K3
Fødte	170	169	159	143	125	130	127	93	116	123	124	123	136	128	111
Døde	79	64	75	75	71	76	79	73	77	77	82	70	76	86	56
Fødselsoverskudd	91	105	84	68	54	54	48	20	39	46	42	53	60	42	55
Føds.oversk., glid.gj.sn.	98	91	76	69	49	42	41	36	35	42	47	52	47	51	
Født, glid.Gj.sn.	170	166	153	142	126	122	117	112	111	120	123	128	122	132	

Kilde: SSB

I tabellen over og figuren nedenfor er vist både reelle tall og glidende gjennomsnitt av fødte, døde og fødselsoverskuddet i perioden 1992 – 2007.

Selv om mye kan tyde på at økningen i fødselsoverskudd 2002-2007 og 2008 er uttrykk for en viss tendensendring med fem-seks påfølgende år med økning f.o.m. 2002-2008, vil vi i neste kapittel forsøke å se om dette kan underbygges ytterligere basert på data for endringer i aldersfordelt flytting og data for aldersstruktur. Det viser seg ofte at det er avgjørende for mindre kommuner, selv mindre bykommuner, å ha fødselsoverskudd for å

unngå en negativ befolkningsutvikling. Det har sammenheng med at flyttekreftene synes å trekke veldig sterkt i retning større senterregioner.

Flytteutvikling i Hammerfest

Forventninger om økt tilflytting og redusert utflytting var en av de positive regionale konsekvensene man antok Snøhvitutbyggingen skulle bidra til. Situasjonen før Snøhvit/2002 var at Hammerfest hadde vært inne i en periode med årlig nettoutflytting på 100-200 personer de fleste årene siden midten av 90-tallet⁶⁹. I ettertid kan en slå fast at flyttebalansen ble markert styrket etter oppstarten av Snøhvitutbyggingen i 2002.

Det var de første 3-4 utbyggingsårene (2002-2005) at nettoinnflyttingen (inkl. inn-/utvandring) utviklet seg mest gunstig med et årlig netto flytteoverskudd på 40-50 personer. De siste to utbyggingsårene 2006-2007 var det igjen flytteunderskudd på 20-30 personer, men fortsatt var situasjonen bedre enn før utbyggingen. Utvikling de tre første kvartalene i 2008 viser igjen positiv nettoinnflytting (+44 pr. 1. oktober) tilsvarende ca. +60 om utviklingen blir den samme resten av året.. Hovedforklaringen på veksten i 2008 er økt nettoinnvandring, samtidig som den store negative innlands nettoutflyttingen ble klart lavere enn i 2007 og enn i årene før Snøhvit. Utviklingen i siste del av utbyggingsperioden, dvs. 2006-2007, kan muligens tolkes som et signal om at de sterkest vekstkraftene hadde avtatt – i alle fall inntil videre. Betrakter en imidlertid arbeidsmarkedsregionen Kvalsund/Hammerfest under ett, så var det imidlertid fortsatt omtrent balanse i flyttetallene ettersom positiv årlig nettoinnflytting til Kvalsund på ca. 20 i 2006/2007 omtrent oppveide tallene for Hammerfest. Sett i lys av det ekstremt stramme arbeidsmarkedet nasjonalt betraktes det som bra. At noe av den økte innflyttingen til regionen gikk til nabokommunen Kvalsund skyldes muligens det stramme boligmarkedet som da var i Hammerfest.

I flytteanalyser skiller en ofte mellom innlands inn-/utflytting og inn-/utvandring ettersom disse er ulik både i omfang og betydning. En vanlig tendens er at mens mange kommuner i landet har positiv nettoinnvandring, er det langt færre – særlig distriktskommuner og småbykommuner, der innlands nettoinnflytting er positiv.

Netto innenlands innflytting til Hammerfest viste en klar positiv tendens allerede i 2002 og 2003 med reduksjon sammenlignet med de 5 foregående årenes negative nettoinnflytting på 150-200 personer årlig til underskudd på – 54 i 2002 og – 12 i 2003. I 2004 og 2005 ble en milepæl nådd da innlands nettoinnflytting viste positive tall, riktignok bare så vidt. Enda i 2006 var det fortsatt igjen noe av de positive tendensene sammenlignet med tidligere til tross for en negativ innlands flyttebalanse -63, men i 2007 var den negative innlands nettoinnflyttingen igjen betydelig og oppe på tidligere tiders nivå (-184).

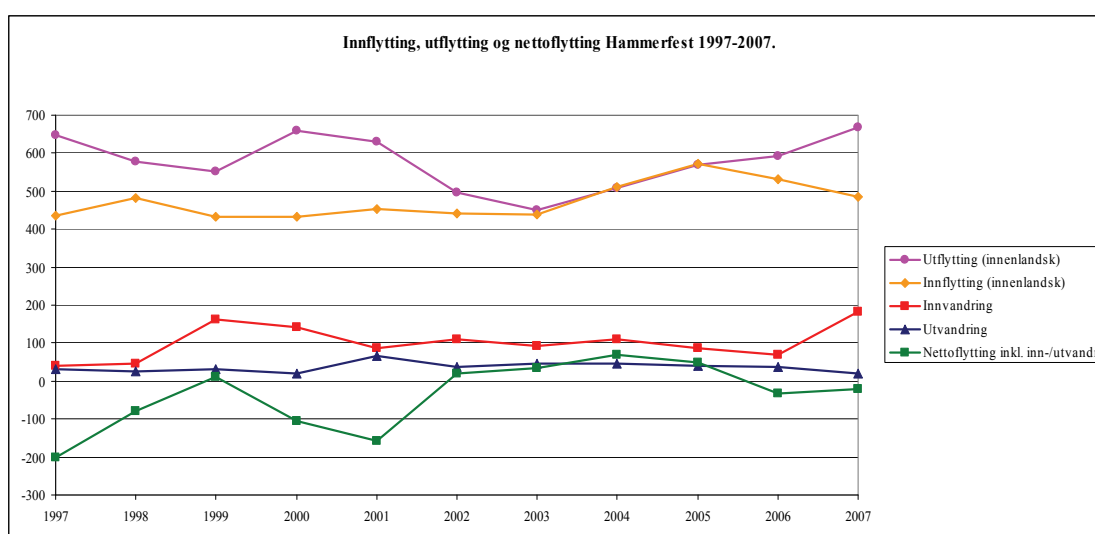
Årsaken til forbedret innlands flyttebalanse i perioden 2002-2004 var merkbart redusert innlands utflytting. I 2004 og 2005 var det innenlands innflytting som bidro positivt, og ble større enn utflyttingen, som også hadde begynt å øke etter å ha vært uendret tidligere i Snøhvitperioden. Den gradvise svekkingen av flyttebalansen i 2006 og 2007 skyldes at utflyttingen økte til tidligere års nivå samtidig med at innflyttingen gikk noe ned fra toppåret 2005. Selv om det ikke var tilstrekkelig til å oppveie utflyttingen, var imidlertid fortsatt innlands innflytting på et høyt nivå i 2006 og 2007 (vel 500 årlig) sammenlignet med foregående 10-års periode, der bare 2005 var høyere. Oppsummert, sammenlignet

⁶⁹ Etter 1975 opplevde Hammerfest bare tre år med positiv nettoinnflytting. Folketallet økte imidlertid i langt flere år enn dette – til dels pga. flere år med større fødselsoverskudd.

med før Snøhvit, er det den reduserte innlands utflyttingen midtveis i utbyggingsperioden 2002-2007 og den vedvarende høyere innlands innflyttingen etter 2003 til i dag som har bidratt i positiv retning.

Årsaken til at innlands utflytting etter hvert økte utover i utbyggingsperioden, til nivået før Snøhvit, kan være nedtrapping av deler av utbyggingsaktivitetene (samtidig som andre typer aktiviteter trappet opp), mulig etterslep fra folk som i første utbyggingsfase kan ha utsatt utflyttingen mv. En mulig datamessig årsak pga. at de som er innflyttere fra utlandet defineres som innvandrere, men når de videreflytter innen Norge registreres som innlands utflytter, kan også ha bidratt. Når det gjelder øvrige mulige årsaksforklaringer til innlands flytteutvikling som arbeids- og boligmarked regionalt og nasjonalt mv., kommer vi tilbake til det.

Figur 11.4 *Innflytting, utflytting, innvandring, utvandring og nettflytting inkl. inn-/utvandring. Hammerfest 1997-2007. Antall.*

Kilde: SSB

Tabell 11.3 *Innvandring, utvandring, innflytting, utflytting og nettflytting (inkl. inn-/utvandring). Hammerfest 1997-2007. 2008K3 omfatter kun 3 kvartal i 2008 til 1. okt. 2008. Antall.*

Hammerfest	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008K3
Innvandring	41	45	161	143	86	110	92	110	88	68	183	160
Utvandring	30	27	30	21	67	37	47	45	40	37	21	45
Innflytting (innenlandsk)	435	481	434	433	454	442	438	511	572	530	484	382
Utflytting (innenlandsk)	648	577	553	660	630	496	450	508	570	593	668	453
Nettoinnflytting inkl. inn-/utvandr.	-202	-78	12	-105	-157	19	33	68	50	-32	-22	44
Nettoinnflytting innlands	-213	-96	-119	-227	-176	-54	-12	3	2	-63	-184	-71
Nettoinnvandring (utland)	11	18	131	122	19	73	45	65	48	31	162	115

Kilde: SSB

Når det gjelder netto innvandring⁷⁰ til Hammerfest, har den vært positiv hele perioden 1997-2007, og i 2008 ser det ut til, og bidratt til befolkningsutviklingen i varierende grad. Spesielt i 1999 og 2000 var nettoinnvandringen stor (ca. 125), mens den ellers var moderat årene før 2002. Fra 2002-2005 var det en positiv nettoinnvandringen på 50-70 personer årlig, og i 2006 ble dette redusert til 30. I 2007 økte nettoinnvandringen betydelig, og var høyere enn i de tidligere toppårene 1999/2000. Men i 2007 var dette likevel ikke nok til å motvirke at samlet nettoinnflytting inkl. inn-/utvandring ble negativ det året. I 2008 ser det imidlertid ut til at en fortsatt høy nettoinnvandring vil sikre samlet nettoinnflytting i 2008. Samlet for utbyggingsperioden er det altså først og fremst et visst fødselsoverskudd sammen med positiv nettoinnvandring som har gitt befolkningsvekst i Hammerfest. Men hadde ikke også den innlands flytteubalansen bedret seg, hadde det ikke vært tilstrekkelig til vekst.

At nettoinnvandringen økte spesielt mye i 2007, og synes å bli relativt høy også i 2008, skyldes noe av den samme tendensen som oppleves ellers i landet, nemlig at en må rekruttere utenlands arbeidskraft i hele landet fordi det er prekær mangel på innlands faglært arbeidskraft. Dette har bl.a. gitt seg utslag i rekruttering av faglært arbeidskraft fra nye EU-land i Øst-Europa som Polen og Litauen, men også fra f.eks. Tyskland og Danmark. Dette understøttes av endringer i registrerte bosatte i Hammerfest, fordelt på statsborgerskap, særlig de siste to-tre årene. Oppblomstringen av nye rekrutterings-/arbeidskraftutleiefirma er en indikasjon på det. Dessuten kan det ha vært en viss innvandringseffekt blant de mange utlendinger som har jobbet på Snøhvitalegget, men som har valgt å ta seg fast jobb og melde flytting til Hammerfest etter hvert som utbyggingsfasen har nærmet seg fullføring. Vi har altså i større grad fått arbeidsinnvandring, også utover det store hovedkontraktører brakte med seg til utbyggingen på selve Melkøya, mens innvandringen tidligere hovedsakelig var dominert av asylsøkere/flyktninger o.l. For 2008 har vi ikke fått sjekket bakgrunnsdataene om dette like grundig, men vi kjenner ikke til at tendensen er endret i det siste.

Siden nabokommunen *Kvalsund* har hatt en klart gunstigere befolkningsutvikling enn andre små kystkommuner i Finnmark fram til 2008, har vi sett på årsakene til dette. Det viser seg at det er en gunstig utvikling på flyttebalansen de senere årene som er hovedforklaringen. Dette er illustrert i figurvedlegg med data for flytteutviklingen i perioden 1997-2007, jfr. særlig den oransje kurven som viser glidende gjennomsnitt av nettoinnflyttingen til Kvalsund. I 2008 ser det imidlertid ut til at også Kvalsund får merkbart nedgang i folketallet.

Vi har også sett på en del flytteindikatorer for vekstkommunen Alta perioden 1997-2007, jfr. figurvedlegg. Dataene viser at selv i vekstkommunen Alta er det få år med positiv nettoinnflytting av betydning etter år 2000, først og fremst i 2005, delvis i 2004 og litt i 2006/2007. Om en holder nettoinnvandringen utenfor, er det omtrent bare i 2005 at det har vært innlands nettoinnflytting til Alta perioden 2000-2007. Det innebærer at det i hovedsak er de høye fødselsoverskuddene, og nettoinnvandring fra utlandet, som driver fram befolkningsveksten i kommunen. Når det gjelder innlands flytting er det altså flere som har flyttet fra enn til Alta nesten alle de ti siste årene. Heller ikke vekstkommunen Alta klarer altså å konkurrere med storbyene og sentral-østlandet om den mobile delen av landets befolkning.

⁷⁰ Netto innvandring = antall personer som flytter fra utlandet til Norge minus antall som flytter fra Norge til utlandet.

11.2 Utviklingen i spesifikke aldersgrupper

Flytting

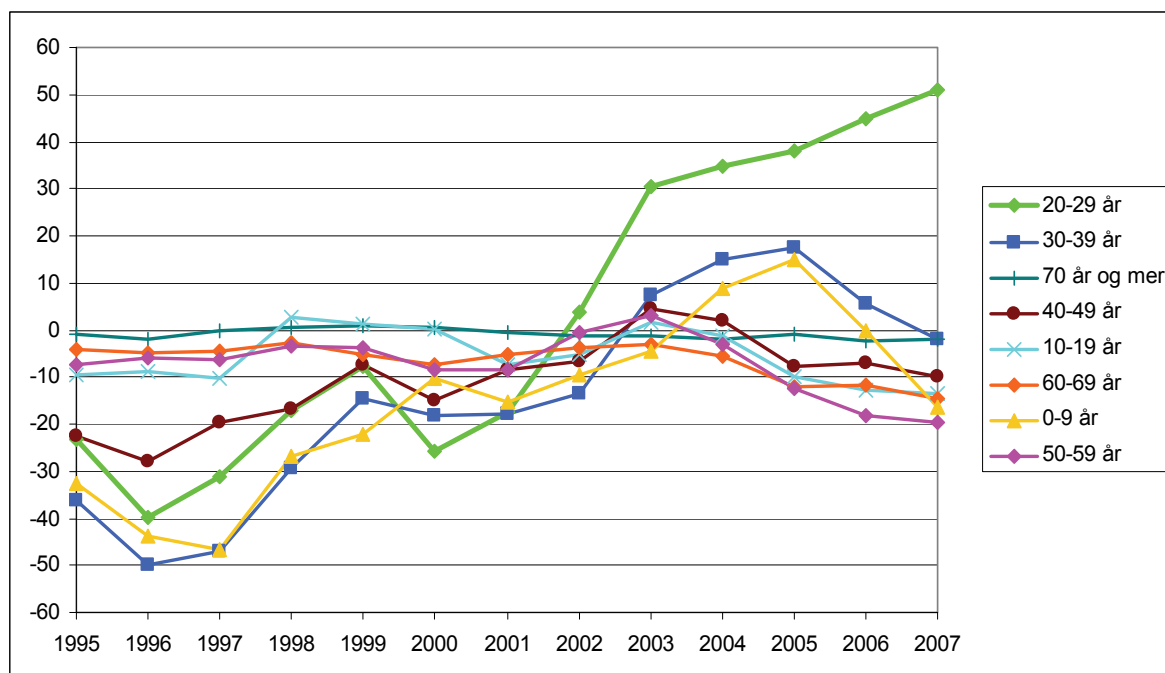
Siden aldersstrukturen er så viktig for befolkningens utvikling, har vi sett nærmere på hvordan flytting fordelt på aldersgrupper har endret seg i perioden 1995-2007 ⁷¹, jfr. figur under og tabellvedlegg. Samlet for utbyggingsperioden 2002-2007 har det vært en klar positiv *tendensendring* med styrket nettoinnflytting til Hammerfest for de fleste aldersgrupper, og særlig perioden fra 2002 og ut 2005. Denne tendensen flatet ut i 2006 som følge av at den positive nettoflyttingen de senere årene opphørte i 2006, men ser ut til å endre seg i 2008 da siste oppdaterte flyttedata viser klar positiv nettoinnflytting pr. utgangen av 3. kvartal.

Mest markert var bedringen i nettoinnflyttingen f.o.m. 2002 for aldersgruppene 20-29 år, 30-39 år og 0-9 år der nettoinnflyttingen ble endret fra negativ til positiv. For perioden 2002-2004 gjaldt det også for aldersgruppene 10-19 år, 40-49 år og 50-59 år. For 2006 var det fortsatt positiv nettoinnflytting for de tre førstnevnte aldersgruppene, selv om veksten hadde flatet ut. Dette til tross for at den samlede nettoinnflytting var negativ. I 2007 var det først og fremst i aldersgruppen 20-29 år at nettoinnflyttingen var klart positiv, og det etter en flerårig stigende nettoinnflytting for denne aldersgruppa som for 2007 var oppe i +50 personer. Den positive flyttebalansen for utbyggingsperioden har gjeldt begge kjønn, også i 2007, men siste året var det særlig økning blant unge menn som ga ytterligere vekst i flyttebalansen. Utenom aldersgruppene 20-29 år, 30-39 år og 0-9 år var nettoinnflyttingen igjen negativ f.o.m. 2005, men bare litt. I 2007 var det kun aldersgruppen 20-29 år som hadde voksende og sterk nettoinnflytting, aldersgruppen 30-39 år hadde balanse i nettoinnflyttingen, mens øvrige aldersgrupper hadde negativ flyttebalanse (riktignok ikke mye).

Ettersom den positive flyttetendensen gjør seg ekstra gjeldende blant personer i den mest fertile aldersgruppen, gir det forhåpninger om et mer vedvarende framtidig fødselsoverskudd. Dette vil være gunstig å ”tære på” dersom nettoinnflyttingen i lengre perioder blir mer negativ igjen.

⁷¹ Aldersfordelt flytting foreligger det data bare til og med 2007.

Figur 11.5 *Nettoflytting (innflytting minus utflytting) i ulike aldersgrupper årene 1995-2007. Glidende gjennomsnitt av antall nettoinnflyttere.*

Kilde: Panda

Vi har sett på om det er kjønnsmessige forskjeller i flytteutviklingen, og videre om det er kjønnsforskjeller når en ser på flyttetallene fordelt på de ulike aldersgrupper – jfr. tabellvedlegg. Hovedresultatet er at den positive flytteutviklingen fra 2002 og senere gjelder både kvinner og menn, og i samme omfang. Den største forbedringen i flyttebalansen gjelder også i hovedsak de samme aldersgruppene, nemlig aldersgruppene 0-9 år, 20-29 år, 30-39 år og 40-49 år – dog litt svakere endring for kvinner i aldersgruppene 30-39 år og 40-49 år enn for menn, og i 2007 også for gruppen 20-29 år pga. nettoinnflyttingen blant menn da vokste ekstra mye i den aldersgruppen.

Befolkningsutvikling fordelt på aldersgrupper

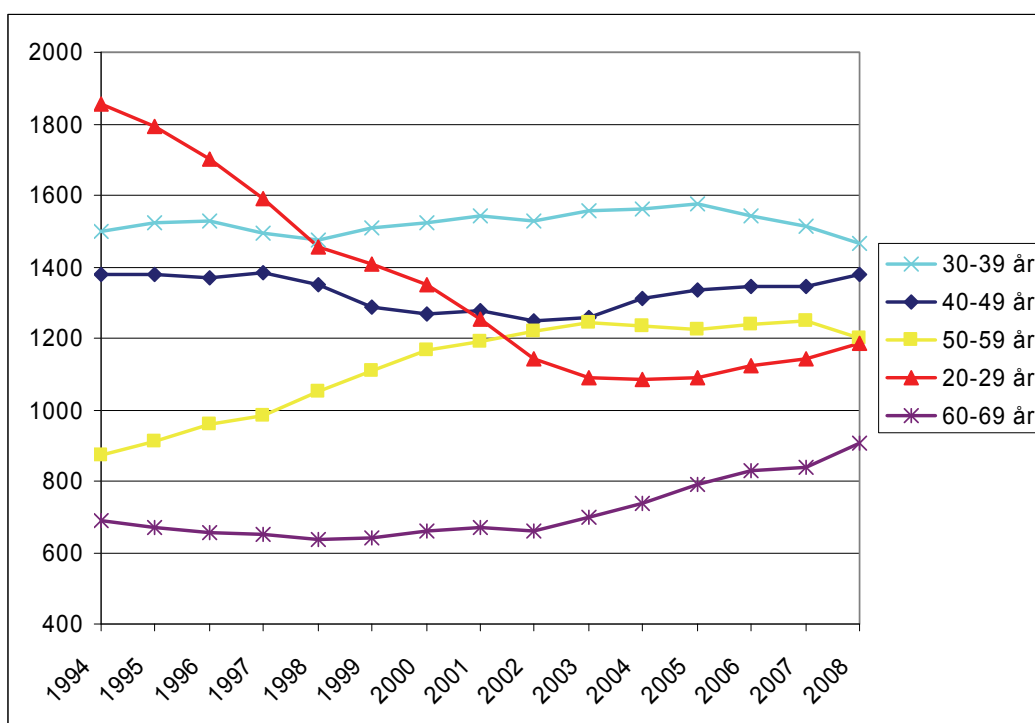
Ettersom folketallet har økt hele perioden 2002-2008 i Hammerfest, og en negativ nettoinnflytting i alle aldersklasser før 2002 er endret til positiv eller null nettoinnflytting for de fleste under 50 år fram til 2006 (uendret over 50 år), gir det forventninger om at det etter hvert skal gi synlige positive utslag på totalbefolkningens aldersstruktur. Riktignok var nettoinnflyttingen litt mindre gunstig i 2006, og vi mangler oppdaterte aldersfordelte flyttetall for 2007 til å kunne gi et fullstendig bilde av siste flytteår. Vi har imidlertid oppdaterte tall for totalbefolkningens fordeling på aldersgrupper, og kan tolke noe av det.

Resultatet av det nye endrede flyttemønsteret og fødselsutviklingen, i tillegg til at det har betydning hvilken aldersstruktur man gikk inn i Snøhvitpoken med, er at de fleste yrkesaktive aldersgrupper har vokst i større og mindre grad de senere årene. Den klart mest positive utviklingen gjelder aldersgruppen 20-29 år, som etter en langvarig og betydelig reduksjon fram til 2002/2003, deretter fikk en utflating og etter hvert noe vekst som fortsatte ut 2007. Aldersgruppen 30-39 år har vært stabil perioden 2002-2008 sett under ett (nedgang alderen 30-34 år og økning 35-39 år), og tross en liten nedgang her

perioden 2005-2007, så gir det en liten økning samlet for de mest fertile aldersgrupper 20-40 år. Her vil vi tilføye at reduksjonen blant gruppen 30-34 år skyldes at disse kom fra små alderskohorter (de som var 25-29 i 2003, jfr. alderspyramide i figurvedlegg), ikke nettoutflytting. Blant den øvrige voksne befolkningen har antall 40-49 åringer, og antall 60-69 åringer, økt i utbyggingsperioden, også i 2006. Veksten skjedde også for disse tydeligst fra 2002. For de mellom 50-59 år har antall innbyggere vært uendret.

Når det gjelder befolkningen utenom aldersgruppene 20-69 år, er det de yngre gruppene som er klart flest og endringene størst. Her har aldersgruppen 10-19 år vært klart økende i mange år også før Snøhvit. Aldersgruppen 0-9 år har hatt en motsatt utvikling med langvarig klar reduksjon, men fra 2004 skjedde en klar tendensendring og aldersgruppen har økt noe de siste to årene. Dermed har en de siste årene etter hvert fått økning i alle aldersgrupper 0-49 år, til dels med unntak for gruppen 30-34 år der antall personer har gått noe ned f.o.m. 2005.

Figur 11.6 *Befolkningsutvikling i Hammerfest fordelt på aldersgrupper i yrkesaktiv alder. 1994-2008 (per 1. januar).*

Om vi ser i et lengre perspektiv fra 1994-2007 er det mest slående resultat blant de ulike aldersgrupper at antall personer på 20-29 år ble redusert fra ca. 1850 til om lag 1100 personer perioden 1994-2002, en nedgang på over 700 og nesten en halvering av aldersgruppa. Dette førte samtidig til at aldersgruppa endret posisjon fra å ha vært klart størst i 1994 til fjerde størst av de yrkesaktive aldersgruppene i begynnelsen av 2008. En annen aldersgruppe som hadde betydelig nedgang i perioden er de mellom 0-9 år. Disse ble redusert med 300 fra 1996-2004, men har imidlertid økt noe deretter. Disse reduksjonene ble til dels oppveid av en økning på knapt 400 personer blant 50-59 åringene i samme periode (1996-2003), men veksten her stoppet senere. Økningen blant 10-19 åringene på nærmere 250 fra slutten av 1990-tallet til i dag bidro også positivt.

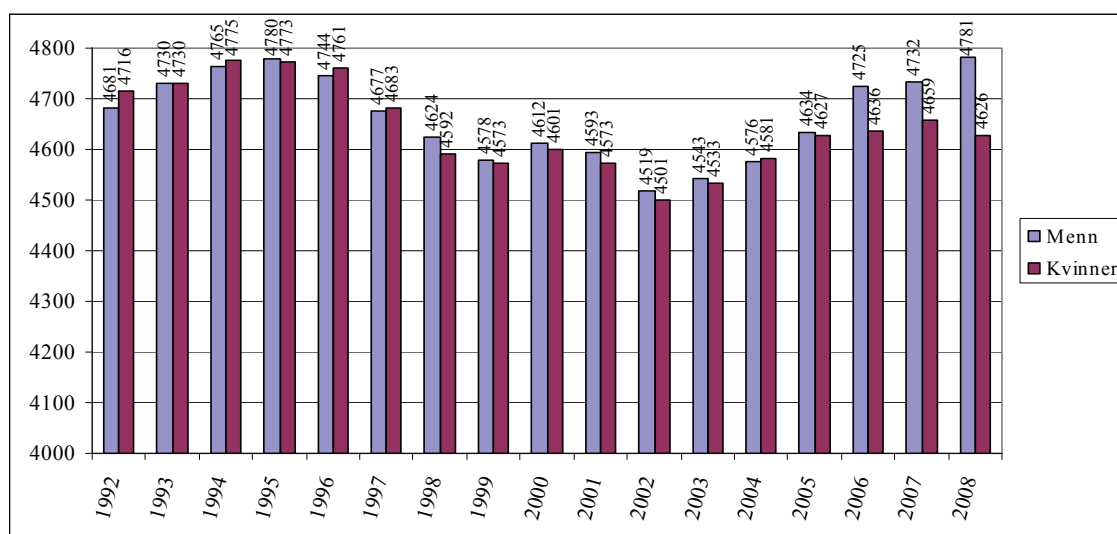
Resultatet for endringene i aldersgruppenes andel av totalbefolkningen ble etter dette f.eks. at 20-29 åringenes andel av totalbefolkningen gikk ned fra 19 til 12,6 % (redusert

med 6,5 prosentenheter) perioden 1994-2008, og en fikk økt andel for 50-59 åringene (+4 %). Også aldersgruppen 60-69 økte sin andel (+2 %), men det skjedde mest de senere år. Aldersgruppene 0-19 år, 30-50 år og de over 70 år har hatt omtrent uendret andel ⁷². Dette utgjør de tydeligste strukturelle endringer blant befolkningen perioden 1994-2007. En konsekvens av denne langsiktige utviklingen er at utfordringen med å dekke etterspørselen etter arbeidskraft kan øke. Det skyldes ikke minst at eldre yrkesaktive (50-69 år) har økt både i antall og andel. Dette vil gi økt avgang fra yrkeslivet kommende år.

11.3 Befolkningsutviklingen for kvinner og menn

Hammerfest har historisk hatt en jevn fordeling mellom antall kvinner og menn. Dette skyldes bl.a. god tilgang på kvinnelige arbeidsplasser i fiskeindustrien, sykehuset og offentlige og private servicenæringer ellers. Det var forventet at Snøhvitutbyggingen med etterspørsel etter hundrevis av arbeidere bl.a. på selve anleggsområdet ville påvirke dette. Imidlertid var det ikke før i løpet av 2005 at en fikk merkbare forskyvninger i kjønnsbalansen. Dette gjenspeiles i folketallet for kvinner og menn f.o.m. 2006 og senere, jfr. figuren under. I løpet av 2006 ble kjønnsbalansen igjen utjevnet litt, for så å øke ytterligere i 2007 slik at det pr. 1.1.2008 var 155 flere menn enn kvinner, og 97 kvinner pr. 100 menn. Dette samsvarer godt med flyttedata fordelt på kjønn de samme årene.

Figur 11.7 *Befolkningsutviklingen i Hammerfest fordelt på kjønn 1992-2008 (pr. 1. januar).*

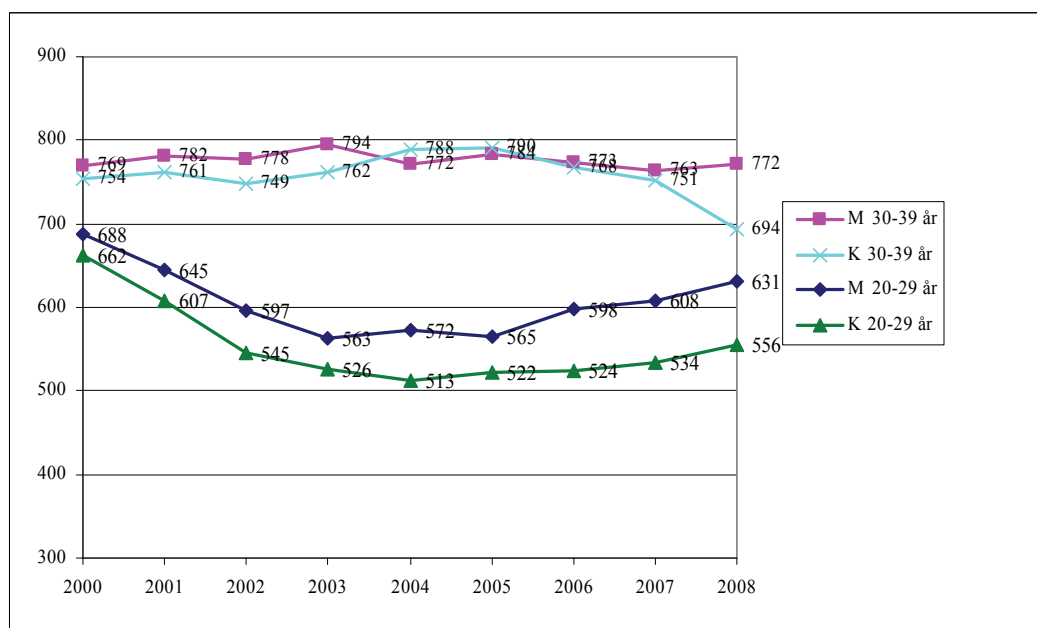

Vi har også sett på utviklingen i kjønnsbalansen for de ulike aldersgruppene. Det viser seg at antall menn økte noe mer enn kvinner i de fleste yrkesaktive aldersgrupper 20-69 år perioden 2002-2007, unntatt for aldersgruppen 50-59 år. Ettersom kjønnsbalansen var ganske lik i utgangspunktet, er det derfor naturlig at det pr. 1.1.2008 var et lite flertall av menn i de samme aldersgruppene, men også her unntatt 50-59 åringene med likt antall av begge kjønn.

⁷² Utviklingen innen aldersgruppen 0-19 har vært ulik, ved at andelen unge for de mellom 0-9 er gått ned med ca. 2 prosentpoeng mens de fra 10-19 har økt med ca. 2 prosentpoeng. Samlet gir det uendret utvikling med om lag 26 % av totalbefolkningen. Aldersgruppen 30-39 hadde en redusert andel av befolkningen fra 17 % i 2005 til 16 % i begynnelsen av 2007, men pga. økningen fra 15,5 % andel i 1994 til 17 % andel i 2005, utgjør fortsatt 30-39 åringene noe høyere andel av befolkningen enn i 1994.

Størst kjønnsmessig forskjell er det i aldersgruppene 20-39 år, og 60-69 år. Ulikheten i den mest fertile aldersgruppen har kanskje særlig interesse, jfr. figur under. Skjevheten her stemmer med oppfatningen vi tidlig fikk høre fra lokalt hold at det i utbyggingsperioden kom en del unge single mannlige tilflyttere i 20-30 års alderen. Dersom disse etablerte seg med familie forventet en det kunne bidra til ytterligere vekst, men om de ikke raskt klarte å etablere seg med familie og hus, fryktet man de lettere flyttet ut igjen siden unge single er en mobil gruppe. At kvinner er blitt i mindretall i aldersgruppen 30-39 år, er det en utvikling som har skjedd i løpet av 2007.

Figur 11.8 *Befolkningsutvikling fordelt på kjønn i aldersgruppene 20-29 år og 30-39 år, Hammerfest 2000-2008 (pr. 1. januar).*

11.4 Det lokale perspektivet: Kunne befolkningsveksten blitt høyere?

Innledningsvis skisserte vi et generelt perspektiv på hvordan olje- og gassnæringens inntog i en region er en del av den måten denne næringen organiseres på. Fra et lokalt perspektiv er den store regionale aktivitetssøkningen og de nye jobbmulighetene som har vært i Hammerfest-regionen den viktigste oppfatningen av næringen. Derfor håpet mange på enda raskere eller sterkere befolkningsvekst. Mens netto fødselsoverskudd på 40-60 personer ga en stabil bidrag til folketallutviklingen, varierte årlig nettoinnflytting fra ca. +50 perioden 2002-2006 til ca. -25 i 2006 og 2007, for så å se ut til å bli positiv igjen i 2008 (+44 i første tre kvartal av 2008). Det var nettoinnvandringen som i hovedsak bidro til en positiv flyttebalanse de fleste utbyggingsårene ettersom innlands nettoinnflytting bare så vidt var i pluss et par av årene. Alt i alt har det vært en klar positiv tendensendring i befolkningsutviklingen de senere årene sammenlignet med før Snøhvit, men veksten i folketall ble etter hvert moderat de siste par årene av utbyggingsperioden, men har deretter vokst betydelig igjen i 2008⁷³. Fra dette perspektivet fokuseres det naturlig nok på om det er lokale barrierer for ytterligere befolkningsvekst.

⁷³ Siste oppdaterte data er registrert befolkning pr. 1. oktober 2008.

Olje- og gassnæringa er en attraktiv næring. Spørsmålet om olje- og gassnæringa attraktivitet skal gi tilflytting til Hammerfest handler også om dette stedet er attraktivt som bosted for folk som jobber i denne næringa. Analysen viser også at i tillegg til å handle om slike prosesser er befolkningsvekst i Hammerfest knyttet til økt innvandring. Dette siste er drøftet eksplisitt, men her er veksten både avhengig av graden av innstramming i innvandringspolitikken og at utjevning av lønnsnivået i Europa kan begrense tilgang på arbeidskraft fra utlandet.

Den lokale diskusjonen om befolkningsutviklingen en påstått ubalanse i boligmarkedet i utbyggingsperioden (se kap 13). Dvs. at prisene har steget så mye at de oppleves som er barriere for folk som sier de ville ha bosatt seg ned i byen. Det gjaldt både utleiemarkedet og kjøp/salg av leiligheter og eneboliger/rekkehus. I en rekke sammenhenger påpekte utbyggerne og lokale bedrifter i løpet av utbyggingsperioden at ubalansen i boligmarkedet gjorde det vanskelig å rekruttere arbeidskraft. Også elever og studenter påpekte det økende boligproblemet. Videre har arbeidstakerorganisasjoner som representerer Melkøyaarbeidere uttalt seg kritisk⁷⁴ fordi *”kommunen ikke har gjort nok for å skaffe tomter og boliger til folk som vil slå seg ned”* i Hammerfest. Videre etterlyste *”Sammenslutningen av Fagorganiserte i Energisektoren”* nye tomter og at man ikke hadde råd til de voksende og høye prisene på boliger, særlig for unge ansatte uten lånemuligheter: *”De har hatt en periode på Melkøya som en prøveordning, de bor i en overgangsbolig og har bolig og familie andre steder i landet. Hvis vi ikke får orden på boligproblemet her oppe, er det ikke sikkert vi blir, poengterte flere av årsmøtedeltakerne”*.

Utbyggingsfasen var en midlertidig fase, og mange tilflyttere og potensielle tilflyttere/pendlere var primært interessert i å leie i første omgang både pga. høy pris/manglende tilbud og ettersom en så for seg at mange av jobbene kunne være av tidsbegrenset karakter. Litt ut i utbyggingsperioden ble ulike bolig-/leilighetsprosjekt igangsatt, og nye leiligheter og boliger ble fortløpende klargjort for omsetning i markedet, men prisene var fortsatt høye for unge familier i etableringsfasen. De som enkelt kunne overkomme boligmarkedets barrieren har vært de som har fått leilighet gjennom jobben og personell som ble rekruttert til permanente godt betalte kompetansearbeidsplasser. Det var antagelig enklere for enslige som kunne klare seg med en hybel enn for familier. I siste del av utbyggingen og over i første driftsfase har boligtilbudet økt betydelig.

Vi følger opp utviklingen i boligmarkedet i kapittel 13. Her dokumenteres det en sterk vekst i boligpriser i utbyggingsperioden, men prisnivået vokser mer i andre pressområder og er også høyere i slike. Dette betyr at flere av de som kunne være aktuelle for å flytte til Hammerfest i forbindelse med veksten i den lokale olje- og gassnæringa trolig i dag bor på steder med mye av den samme utviklingen i boligmarkedet som i Hammerfest i utbygningsperioden. Når det i utbyggingsperioden også ble etterlyst ledige tomter for egen bygging, så er det like klart at det har vært minst like dyrt å bygge nytt i Hammerfest som hvilke som helst andre steder.

I kapittel 3 så vi at hvordan driftsorganisasjonen gradvis har økt til i underkant av 240 ansatte, hvorav en betydelig andel (ca. 1/3-del) er rekruttert lokalt, men en god del flere enn dette er bosatt lokalt i Hammerfest fordi tilsatte utenfra har flyttet til Hammerfest. I første rekrutteringsfase til driftsorganisasjonen antok Statoil at ca. halvparten av de nyansatte var enslige og med relativt lav gjennomsnittsalder. Lokalt håpet en ville slå rot og etablere familie. Fordi driftsorganisasjonen rekrutterte mange lokalt bosatte, ble det samtidig en del ledige jobber etter disse i andre bedrifter i Hammerfest. Dette har etter

⁷⁴ Finnmark Dagblad, 27.3.2006, fra årsmøte i SAFE Hammerfest (”Snøhvit-klubben”)

hvert resultert i behov for rekruttering av flere yrkesaktive til regionen. Flere hoved- og underkontraktører med større oppdrag i driftsfasen til Snøhvit har etter hvert etablert seg ”permanent” med avdelinger i Hammerfest, og disse etterspør fortsatt mer arbeidskraft, fortrinnsvis personell som vil bo lokalt. Samlet tilsier dette et rekrutteringsbehov i disse segmentene av arbeidsmarkedet som gir grunnlag for framtidig befolkningsvekst i regionen.

Avslutningsvis er det viktig at på tross av de flaskehalsene som ble påpekt hadde begrenset befolkningsøkningen, så er det klareste funnet den sterke veksten blant bosettingen til yngre mennesker lokalt. Det er denne gruppa som ofte har størst vanskeligheter med utviklingen på f.eks. det lokale boligmarkedet. Likevel har utflyttingen av unge voksne gått sterkt ned i utbygningsperioden, og innflyttingen har etter hvert økt. En årsak kan være at etableringsbarrierene kan være forskjellige for unge nyetablerte familier og enslige, og at barrierene for unge enslige har vært enklere å håndtere.

I det neste kapitlet går vi nærmere inn på de yngste ungdommene og deres tilpasninger og oppfatninger av Snøhvitprosjektet og olje- og gassektoren.

12 Ungdommens holdninger

12.1 Snøhvit som mulig arbeidsplass

Dette kapitlet stiller spørsmål om hvordan Snøhvitutbyggingen påvirket ungdommen ved utbyggingsstedet og i regionen sine holdninger til en framtid i Finnmark, i Hammerfest og i Alta. Dannes holdningsforskjeller mellom unge kvinner og unge menn? Føres ungdom inn i nye utdanningsbaner? Hvor viktig blir olje – og gassrelaterte utdanningsretninger?

Analysen er basert på spørreundersøkelser blant elever i hhv. Hammerfest og Alta videregående skoler i 2005 og 2008. I 2005 besvarte 556 ungdommer mellom 16 og 25 år undersøkelsen, mens i 2008 svarte 402. 14 prosent av de som svarte var fra andre steder enn Hammerfest og Alta, dvs. at ungdom fra andre steder enn Hammerfest og Alta også var representert. Gjennomsnittsalderen for de som svarte var 18 år i begge undersøkelsene. I 2004 var kvinneandelen 47 prosent, i 2008 var kvinneandelen steget til 54 prosent. Særlig sterk var økningen i kvinneandelen i Alta som steg fra 44 – til 54 prosent disse tre årene. Endringen reflekterer trolig viktige endringer i elevmassen i den videregående skolen, særlig i en periode hvor bygge- og anleggsbransjen i Alta opplevde en høgkonjunktur.

Vi har undersøkt om ungdommene har jobbet, jobber og/eller kan tenke seg en jobb i fremtiden på Snøhvit anlegget. Spørsmålet er todelt da vi er interessert i hvorvidt ungdommen har jobbet ved anlegget i utbyggingsfasen og/eller i driftsfasen.

Utbyggingsfasen av Snøhvit

I 2005 oppga 12 % av ungdommene at de hadde eller kunne tenke seg å jobbe ved anlegget i utbyggingsfasen. Denne andelen ble redusert til 11 % i 2008. Det spesielle her er at Altaungdommen i 2008 finner anlegget mer attraktivt å søke jobb ved enn Hammerfestungdommen. Sistnevnte er ikke lenger i samme grad som tidligere interessert i dette. Økningen i Alta var blant både kvinner og menn med henholdsvis 3 og 4 prosentpoeng. Det var 4 % av kvinnene og 18 % av mennene som nå kunne tenke seg en jobb i utbyggingsfasen. I Hammerfest var det en kraftig økning blant kvinner som ønsket jobb i utbyggingsfasen, fra 6 % i 2005 til 11 % i 2008. Det er dermed mennene i Hammerfest som står for hele reduksjonen. I 2005 svarte 21 % av mennene i Hammerfest at de ønsket å jobbe ved anlegget i utbyggingsfasen. Denne andelen ble redusert til 12 % i 2008. Andelen menn fra Alta er nå mer interessert i jobb ved anlegget enn det menn fra Hammerfest er.

Dette sier noe om de forventningene menn i Hammerfest hadde til det å jobbe ved anlegget i den første fasen av utbyggingen. Anlegget går fra å være svært attraktivt som

arbeidsplass der hver femte mann fra Hammerfest kan tenke seg å jobbe, til å få en mer normal status. Det at færre menn i Hammerfest ønsker seg jobb i utbyggingsfasen kan skyldes rykter fra venner om at det ikke er så bra å jobbe der, at de har fått avslag på jobbsøknad tidligere (utbyggingen er nå på det nærmeste ferdig), at arbeidsmarkedet generelt i byen har blitt bedre, eller at færre kan jobbe ved anlegget i den fasen det nå er i. Etableringen av nye arbeidsplasser i andre næringer kan også være et bidrag til den reduserte interessen. Underleverandører til Snøhvit anlegget har behov for utdannet personell, og ønsker å rekruttere lokalt. Ungdommen står dermed overfor et helt annet jobbmarked nå enn tidligere.

Samtidig viser økningen i andelen kvinner som ønsker å jobbe ved Snøhvit anlegget, at de tradisjonelle kjønnsmonstrerene er i ferd med å reduseres når det gjelder valg av arbeidsplass. Arbeid under utbyggingsfasen, selv om denne fasen nærmest var avsluttet i 2008, har blitt mer attraktivt for et bredere lag i befolkningen enn tidligere. En av årsakene til det kan være en økende interesse for å skaffe seg yrkeserfaring innen det å jobbe i petroleumssektoren.

Driftsfasen av Snøhvit

Ungdommens holdninger til å jobbe ved Snøhvit anlegget i driftsfasen følger den samme utviklingen som i utbyggingsfasen. 12 % av ungdommene oppga i 2005 ønske om å jobbe ved Snøhvit anlegget i driftsfasen, og denne andelen opprettholdes i 2008. Kvinneandelen i Alta og Hammerfest som ønsket seg jobb i driftsfasen økte fra henholdsvis 2 og 6 % i 2005 til 8 % og 10 % i 2008. I Alta er det nå 18 % av mennene som kan tenke seg å jobbe ved anlegget under driftsfasen og i Hammerfest er andelen redusert fra 22 % til 16 %. En jobb i driftsfasen ser nå ut til å være like attraktivt for kvinnene uavhengig av bosted. Blant mennene i Alta var økningen på kun ett prosentpoeng, men det er nå prosentvis flere menn fra Alta enn Hammerfest som kan tenke seg en jobb ved anlegget i driftsfasen. Fra å være i et klart flertall er nå menn fra Hammerfest mindre interessert i jobb ved driftsfasen av anlegget enn menn fra Alta.

På et mer generelt spørsmål om det ville være aktuelt for ungdommen å jobbe i petroleumssektoren i Finnmark fordelte svarene seg noe annerledes. Mennene er nå i klart flertall i begge byene, fremdeles med Alta i tet, 60 % mot 54 %. Kvinneandelene er 30 % og 33 %. (henholdsvis Alta og Hammerfest). Det er dermed ikke Snøhvit anlegget i seg selv som anses som det mest attraktive, men petroleumsindustrien generelt. Hvor arbeidsplassene blir etablert ser dermed ut til å ha stor betydning for om ungdommene ønsker å jobbe i sektoren eller ikke. Blant kvinnene er det spesielt yrkesgruppene innen administrasjon, ingeniør og fagarbeider segmentet som er attraktive. Mennene har tydelige preferanser for ingeniøryrket spesielt men også fagarbeiderstillinger er attraktive for denne gruppen.

12.2 Valg av studieretning med tanke på fremtidig jobb ved Snøhvit anlegget

Hvordan eller om ungdommen posisjonerer seg ved valg av studieretning i forhold til arbeid innen petroleumssektoren var det neste vi ønsket å finne ut. Valg av studieretning ble ikke undersøkt i 2005. Det er dermed ingen tidsseriedata å sammenligne undersøkelsen i 2008 med. Av tabellen under fremgår det at Altaungdommen i større grad har valgt utdanning med tanke på en fremtidig jobb ved Snøhvit anlegget enn tilfellet er for Hammerfest ungdommen.

Tabell 12.1 *Valg av studieretning med tanke på en framtidig jobb ved Snøhvitalegget i Hammerfest (2008, tall i %)*

	Alta			Hammerfest		
	Kvinne	Mann	Totalt	Kvinne	Mann	Totalt
Ja	0	6	3	4	7	5
Nei	88	48	70	82	64	74
Det er en av flere muligheter	12	47	28	15	29	21
Totalt	100	100	100	100	100	100
(Totalt)	(110)	(90)	(200)	(103)	(84)	(187)

Totalt sett er det en lav andel som svarer bekreftende på at de har valgt utdanning med tanke på en framtidig jobb ved Snøhvitalegget. Flertallet betrakter derimot at deres valg av studieretning ikke har noe med det å gjøre. Dersom vi kopler svarene fra denne tabellen med svarene på om de har valgt studieretning i forhold til en mer generell petroleumsjobb i Finnmark, fremstår Snøhvitalegget som mer attraktivt å posisjonere seg mot enn en mer generell petroleumsjobb i Finnmark. I forhold til kjønnsfordelingen i materialet forsterkes det at kvinner i mindre grad enn menn velger utdanning innenfor petroleumsindustri. Dette resultatet bidrar til å vedlikeholde det tradisjonelle bildet av kjønnsfordelingen innenfor petroleumssektoren, mens resultatene fra om de har jobbet eller ønsker å jobbe ved Snøhvitalegget peker i retning av mer tilnærming mellom kjønnene.

Et annet interessant trekk viser seg dersom vi ser disse resultatene i sammenheng med studieretningsvalg med tanke på framtidig jobb i Finnmark. Den negative holdningen til å velge studieretning med tanke på jobb i petroleumsindustrien *gjenspeiler seg ikke i ungdommens valg av studieretning uansett type jobb i Finnmark*. Mange svarer bekreftende på at de ønsker å jobbe i Finnmark, blant mennene er andelene 48 % i Alta og 40 % i Hammerfest og for kvinnene er andelene henholdsvis 36 % og 23 %. Det er med andre ord ikke regionens karakter som sådan som påvirker at ungdom ikke vil arbeide i petroleumsindustrien, men industriens egenart. Dette er et viktig funn fordi det tyder på at petroleumsindustrien så langt ikke har oppnådd sterk nok forankring blant unge i Hammerfest og Alta. Her har industrien en utfordring dersom man skal få tak i lokal arbeidskraft til de framtidige utbyggingene i nordområdene.

Det store flertallet av ungdommer i begge byene ønsker å studere videre etter endt videregående skole, enten på universitet eller høyskole. Her er det en markant forskjell mellom kvinner og menn. 75 % av kvinnene i undersøkelsen svarer bekreftende på at de ønsker å ta videre utdanning mot 50 % av mennene. Blant begge gruppene er det kun et mindretall som ikke ønsker å gå videre med høyere utdanning. Studier som skiller seg ut med høy søkemasse er helse og ingeniør studiene. Kvinnene er alene om valget av helsestudiene og menn dominerer valg av ingeniørstudiet. Igjen får vi en bekreftelse på at ungdommens valg av studier følger det mer tradisjonelle kjønnsrollemønsteret. Petroleumssektoren har dermed ikke bidratt til at ungdommen velger utradisjonelt med hensyn på studier.

12.3 Bostedspreferanser

Her viser tallene at altaværingene er mer lojale overfor Alta som bosted enn tilfellet er for hammerfestingene og Hammerfest som bosted. Det er en markant forskjell. Dette kan

henge sammen med identitet og tilhørighet til stedet man bor på. Materialet forteller imidlertid ikke noe om årsakene til denne sterke tilhørigheten til Alta. Det er en økning fra 2005 av de som vil bo i Nordlysbyen. Kjønnsfordelingen er relativ tydelig og underbygger at det er flere menn enn kvinner som vil bo lokalt. Likevel stiger kvinneandelen noe sammenliknet med tallene fra 2005.

Om vi sammenholder tallene for 2008 med 2005 viser tendensen for Hammerfest at det er langt flere som vil bo i byen i 2008. Det innebærer at det har vært en markant dreining i positiv retning knyttet til ungdommers holdninger til stedet. Andelen av ungdom med et positivt inntrykk av Hammerfest har økt betraktelig siden 2005.

Tabell 12.2 *Bostedspreferanser (prosent)*

	Alta		Hammerfest	
	2005	2008	2005	2008
Ja, jeg ønsker å bo i Alta/Hammerfest	26	30	7	14
Alta/Hammerfest er ett av flere aktuelle bosteder	32	35	31	36
Nei, jeg ønsker ikke å bo i Alta/Hammerfest	25	17	40	29
Vet ikke/Jeg har ikke tenkt på hvor jeg vil bo i fremtiden	17	18	22	21
Totalt	100	100	100	100
(Antall)	(273)	(202)	(275)	(185)

Mennene var mest positive til å bosette seg ved hjemstedet i 2005. For Alta gjelder dette fremdeles (40 % mot 24 %), mens i Hammerfest er det like andeler av hvert kjønn som ønsker det (14 %). Usikkerheten i materialet er likevel stor. Det er gjennomgående mellom 17 og 22 % som ikke vet eller ikke har tenkt over hvor de vil bo i framtiden, og 31 % til 36 % vurderer hjembyen som et av flere alternativer. Dette er et viktig funn både fordi ungdommene forandrer synspunkt og holdninger relativt ofte, men også fordi dette forteller noe om deres fokus på undersøkelsestidspunktet. Samtidig viser økningen i bostedspreferanser for eget hjemsted i perioden Snøhvitutbyggingen har pågått, at ungdommen nå er mer positive til en fremtid der enn i 2005. Et viktig bidrag til denne holdningsendringen blant ungdommen er det arbeidstilbudet som gis på stedet, se neste kapittel.

12.4 Et steds attraktivitet

Her viser tallene at *jobb* er den kategorien som scorer høyest ved valg av bosted for ungdom. Dette gjelder både i Alta og i Hammerfest. *Fritid og familie* er de to neste kategoriene som viser seg å bety mye for et steds attraktivitet. Fritid er imidlertid en kategori med rom for mange tolkningsmuligheter for de som svarer. Respondentene kan ilegge denne faktoren flere egenskaper som natur, klima, familie og kultur. Dette indikerer at fritid er en meget vid kategori, men at den betyr mye for unge i Alta og Hammerfest. Svarene har endret seg lite innen disse gruppene mellom de to undersøkelsene. Det som var viktig for om et sted var attraktivt eller ikke i 2005, gjelder også i 2008.

Materialet viser også at etablering av petroleumsindustrien i Finnmark i relativt liten grad påvirker ungdommens forhold til regionens attraktivitet. Av de spurte svarte 32 % i Alta og 29 % i Hammerfest ja til spørsmålet, mens 42 % og 41 % i de to byene svarte nei. Det er flere som svarer nei eller ikke har tenkt over spørsmålet enn de som har svart ja. Dette forteller og forsterker bildet vi tegner overfor, nemlig at petroleumsnæringen ikke har

rukket å forankre seg hos ungdommer i Hammerfest og Alta. Det er likevel mange unge som ser mulighetene for nye arbeidsplasser som et positivt trekk ved utbyggingen på Melkøya. At ungdom selv skal bli en del av en framtidig arbeidskraft innen petroleumsindustrien er ikke like sikkert. Slik arbeidsmarkedet har utviklet seg i Hammerfest og Alta er det heller ikke nødvendig. I kjølvannet av Snøhvitutbyggingen har det blitt etablert nye næringer som har gitt et nytt arbeidstilbud i forhold til tidligere. Ungdom som går ut av videregående skole i dag står nå overfor et helt annet arbeidsmarked enn for bare noen år siden. På spørsmål om hvordan ungdommen oppfatter jobbmulighetene svarte 46 % i Alta at de er gode eller svært gode. Tilsvarende tall for Hammerfest var 45 %. I 2005 var tallene henholdsvis 32 og 29 %. Den positive endringen må i stor grad tilskrives Snøhvitutbyggingen.

12.5 Meninger om Snøhvitutbyggingen

I Alta ser vi hovedsakelig to funn som peker seg ut i forhold til ungdommers assosiasjoner med Snøhvitutbyggingen. Det første handler om muligheter for arbeidsplasser i forbindelse med etablering av Snøhvitprosjektet i Hammerfest. Her svarer omtrent halvparten av kvinnene at de ser arbeidsplasser som noe positivt for dem. En noe mindre andel menn er opptatt av det samme, men fortsatt rangeres arbeidsplasser høyt som et positivt utviklingstrekk for ungdom.

Det andre funnet er den høye andelen av ungdommene som ikke kjenner til eller ikke bryr seg om de positive virkningene av utbyggingen. I Alta er denne andelen på om lag 40 % av de spurte. Dette indikerer at svært mange av de spurte verken har eller ønsker å danne seg en mening om de positive sidene ved utbyggingen for regionen de bor i. Videre ser vi at en lav andel vektlegger ringvirkninger, befolkningsvekst og økt status på Hammerfest/Finnmark som positive følger av utbyggingen. Dette kan bety at disse faktorene ikke betyr mye for ungdom eller rett og slett at de ikke synes disse effektene er viktige eller sannsynlige.

Blant ungdommen i Hammerfest fremstår også arbeidsplasser/jobbmuligheter som den enkeltfaktoren flertallet trekker frem for å beskrive den positive effekten ved Snøhvitutbyggingen. Andelen som mener det er også økende fra 2005 til 2008. Når denne faktoren ikke har samme dominans som blant Alta ungdommen skyldes det at ungdommen i Hammerfest også i betydelig grad vektlegger økonomiske ringvirkninger/vekst sammen med til en viss grad befolkningsvekst. Dette er observerbare faktorer i Hammerfest som åpenbart har gjort et større inntrykk på ungdommen der enn i Alta. Samtidig er befolkningsveksten som positiv effekt redusert kraftig blant Hammerfest ungdommen. Forventningene til befolkningsveksten var kanskje urealistisk høye de første årene. Da forventningene ikke slo til ser det nå ut til at ungdommen har skrudd betydningen av disse betydelig ned.

Tabell 12.3 *Positive sider ved Snøhvitutbyggingen, prosent*

	Alta		Hammerfest	
	2005	2008	2005	2008
Arbeidsplasser/jobbmuligheter	53	47	28	33
Økonomiske ringvirkninger/vekst	8	8	24	22
Befolkningsvekst	10	3	21	11
Økt status/fokus på Hammerfest				
Finnmark	2	2	4	2
Vet ikke/tomme/div	27	40	23	32
Totalt	100	100	100	100
(Antall)	(225)		(230)	

Når det gjelder de negative sidene ved Snøhvitutbyggingen, er ungdommen i Alta og Hammerfest tydelig i egne holdninger. I sum svarer henholdsvis 55 og 64 % av de spurte at utslipp er den faktoren som er mest uheldig som en følge av utbyggingen. Også her viser tallene at en stor andel ikke har tatt stilling til spørsmålet blant Altaungdommen. Av de spurte er det totalt 34 % som svarer at de ikke bryr seg eller ikke vet. Ungdom i Hammerfest har derimot klare meninger om de negative effektene. I tillegg til utslipp var ungdommen i Hammerfest opptatt av boligprisutviklingen, uro i byen og flere hadde negative opplevelser av personell som jobbet på Melkøya. Andelen som mener dette i 2008 er betydelig redusert. Mye av årsaken til det økte fokuset på utslipp skyldes det massive sotutslippet fra anlegget ved oppstarten i 2007.

Tabell 12.4 *Negative sider ved Snøhvitutbyggingen, prosent*

	Alta		Hammerfest	
	2005	2008	2005	2008
Utslipp	42	55	47	64
Økte boligpriser	2	1	14	4
Alt		1		3
Negativt om Melkøya arbeidere	1	1	9	4
Annet	11	7	8	8
Uro i byen	0		7	3
Vet ikke/bryr ikke/ikke svart	44	34	15	13
Totalt	100	100	100	100
Antall	(274)	(213)	(276)	(216)

Konklusjonen må være at det er en høy andel blant begge ungdomsgruppene som ikke har tatt stilling til prosjektets positive effekter. For Alta ungdommen gjelder dette også de negative, mens Hammerfest ungdommen i stor grad har en mening om dette. Et større miljøengasjement blant ungdommen i Hammerfest kan forklare noe av denne holdningen. I Avisa Hammerfest (nr 17 uke 41 2008) kan en lese om nyetableringen av Natur og ungdom i Hammerfest. Et sikkert tegn på at engasjementet og fokuset på miljø og forurensning står sterkere blant ungdommen enn tidligere. Heller ikke de økte boligprisene er det mange som vektlegger som noe negativt lenger. Mulig har ungdommen i større grad vent seg til eller akseptert det nye høye prisenivået i

Hammerfest. Prisnivået i Alta hadde over en lengre periode ligget langt over det i Hammerfest. Ungdommen der har i forhold til de i Hammerfest hatt lengre tid til å tilpasse seg det høye prisnivået og legger også mindre vekt på dette som en negativ effekt.

12.6 Konklusjoner

Det har i denne delen blitt gjennomgått de viktigste funnene fra de to ungdomsundersøkelsene. Resultatene viser at ungdommens holdninger til Snøhvitanlegget og Finnmark som bosted har endret seg mye på de 3 årene som er gått mellom de to undersøkelsene. Fra en noe lunken til kald holdning blant ungdommen i Hammerfest til å bosette seg i byen er stemningen nå mye mer positiv. Tilsvarende gjelder også for Alta selv om stemningen der var mer positiv i utgangspunktet. Mens de fleste indikatorer pekte nedover for Hammerfest før vedtaket om utbygging fant sted, var situasjonen motsatt i Alta. Etter at utbyggingen startet snudde de fleste pilene for Hammerfest oppover. Utviklingen begynte nå å likne på den som var i Alta. Resultatene fra undersøkelsene viser da også at det er Hammerfest ungdommen som i størst grad har endret sine holdninger i forhold til de enkelte parameterne i undersøkelsene. Utviklingen og erfaringene med anlegget over tid samt en mer normal situasjon etter en hektisk utbyggingsperiode kan forklare noe av disse holdningsendringene.

13 Utviklingen i boligmarkedet

Av landets nærmere 2 millioner boliger i 2001 var 3928 i Hammerfest⁷⁵, dvs. 2 promiller av det nasjonale boligmarkedet. I perioden 1991-2001 ble mellom 12 og 13 prosent av boligmassen i 2001 både nasjonalt og i Finnmark bygget. I Hammerfest var denne andelen 7,0 prosent. Vi må helt tilbake til perioden 1971 til 1980 for å finne at den relative veksten i boligreising var større i Hammerfest enn på lands- og Finnmarksnivået. Hele 35 prosent av boligene i Hammerfest i 2001 var reist i perioden 1946-1960. Med et landsgjennomsnitt på 17 prosent og et Finnmarksnitt på 29 prosent, viser det at Hammerfest før Snøhvitutbyggingen også i en regional målestokk⁷⁶ hadde en relativ gammel bebyggelse.

I det nasjonale markedet for kjøp og salg av disse 2 millioner boligene har prisveksten på boliger hatt en nærmest kontinuerlig opptur siden årsskiftet 1992/93 til 2008. Den beste salgsperioden noen sinne var årene 2004 til 2006 (Dagens Næringsliv 12.8.08). Boligmarkedet opplever nå en priskorreksjon ned og lavere omsetningshastighet. I følge DN har det aldri tidligere blitt målt et større fall i boligsalget enn i første halvår 2008. Nedgangen var på 15,1 % i forhold til samme periode i fjor.

Boligmarkedet i Hammerfest hadde fram til 2002 i liten grad deltatt i den nasjonale prisutviklingen. Da beslutningen om å bygge ut Snøhvit ble tatt i 2002 opplevde Hammerfest en kraftig økning i etterspørselen etter boliger. Boligmarkedet snudde på få år fra å være avventende til en voldsom optimisme preget av økt boligbygging og økte boligpriser. I dette kapittelet skal vi se nærmere på denne utviklingen samt leiemarkedet i Hammerfest for årene 2000– 2008. I de påfølgende kapitlene benyttes boenheter som et samlebegrep for eneboliger, småhus og leiligheter.

13.1 Boligbygging

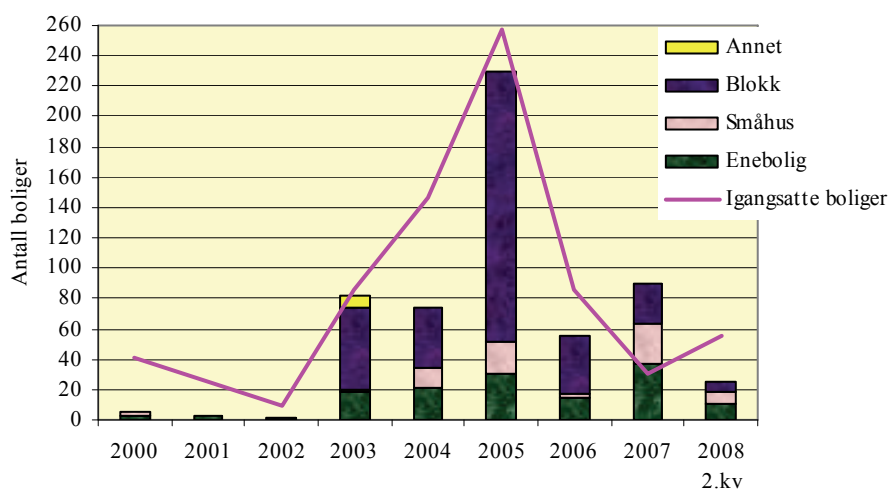
Da vedtaket om utbygging av Snøhvit var tatt, tok det ikke langt tid før boligbyggingen i Hammerfest skjøt fart. Fra en ferdigstilt enebolig i 2002, til 82 boenheter i 2003 og til 230 boenheter i toppåret 2005. Det året ble det også igangsatt bygging av 258 boenheter. Antall ferdigstilte og igangsatte boenheter falt kraftig i 2006. Fallet skyldtes reduksjon i alle typer boenheter men nedgangen var størst for leiligheter. I løpet av 2007 tok byggeaktiviteten seg opp igjen for eneboliger og småhus mens leilighetene fortsatte nedgangen. Antall igangsatte boliger ble også redusert etter toppåret 2005. I løpet av 2008 skulle det i følge tall fra SSB bli igangsatt bygging av 55 boenheter som er en økning fra 2007. Til tross for at utbyggingsfasen av Snøhvit er over har byggeaktiviteten fortsatt, selv om den er vesentlig redusert sammenlignet med tidligere år. Markedet begynner imidlertid å bli mett. Et tydelig signal på det er at det pr i dag står ferdigstilt nye leiligheter som enda ikke er solgt. For å få solgt leilighetene vurderer nå utbygger to

⁷⁵ SSB, folke- og boligtellingsen 2001.

⁷⁶ P.g.a. gjenreisningen etter brenninga og bombinga 1944 har Finnmark en yngre bebyggelse enn i andre deler av landet.

forskjellige strategier. Den ene går ut på å ta din gamle bolig i innbytte dersom du kjøper ny. Kjøper slipper dermed å tenke på salg av egen bolig før kjøpet. Den andre strategien er at utbygger kan dekke renter og utgifter på gammel bolig i inntil et år⁷⁷. Utbygger må dermed bære en del av risikoen til kjøper. Dette er en ny situasjon i Hammerfest. Begge disse metodene har tidligere blitt gjennomført av OBOS under boligkrisen på slutten av 1980 tallet⁷⁸.

Figur 13.1 *Antall boliger fullført og igangsatt i Hammerfest, 2000 – 2. kvartal 2008*

Kilde: SSB

Det er imidlertid ikke mangel på planer om utbygging av nye boligfelt i og omkring Hammerfest. Pr i dag foreligger det konkrete planer om ytterligere boligbygging av over 800 boenheter. De planlagte boligfeltene er spredt ut over store deler av kommunen, fra Akkarfjord (på Kvaløya) til Forsøl. Noe av forklaringen på hvorfor det tok noe tid å komme i gang med boligbyggingen var mangelen på godkjente byggeplaner fra kommunen. Fra planleggingen av et nytt boligfelt til boligene er innflyttingsklare beregnes det mellom 2 til 3 år. Hammerfest er dermed bedre rustet i dag til å imøtekomme en økt etterspørsel etter boliger enn da Snøhvit ble vedtatt utbygget. Muligheten for realisering av de nye boligplanene vil by seg dersom nye bedriftsetableringer finner sted i kommunen. Det tenkes da spesielt på realiseringen av Tog II og Goliat utbyggingen.

13.2 Boligprisutvikling i Hammerfest

Beregningen av gjennomsnittspris pr kvadratmeter gjøres av SSB på bakgrunn av innsamlede omsetningsdata fra NEF/EFF⁷⁹ og eiendomsmegleren Notar. Omsetningen må være på 10 eller flere boliger av samme type (enebolig, småhus eller leilighet) dersom SSB skal kunne beregne en gjennomsnittspris for boliger i kommunen. I Hammerfest har omsetningen av blokkleiligheter og småhus vært lav tidligere og det er med et unntak kun de siste to årene det har blitt beregnet pris for disse to boligtypene. For eneboliger derimot foreligger prisutviklingen fra 2002 til 2007. Av figuren under fremgår det en økning i prisnivået på eneboliger fra 2003 til 2006 for deretter å falle svakt tilbake i 2007.

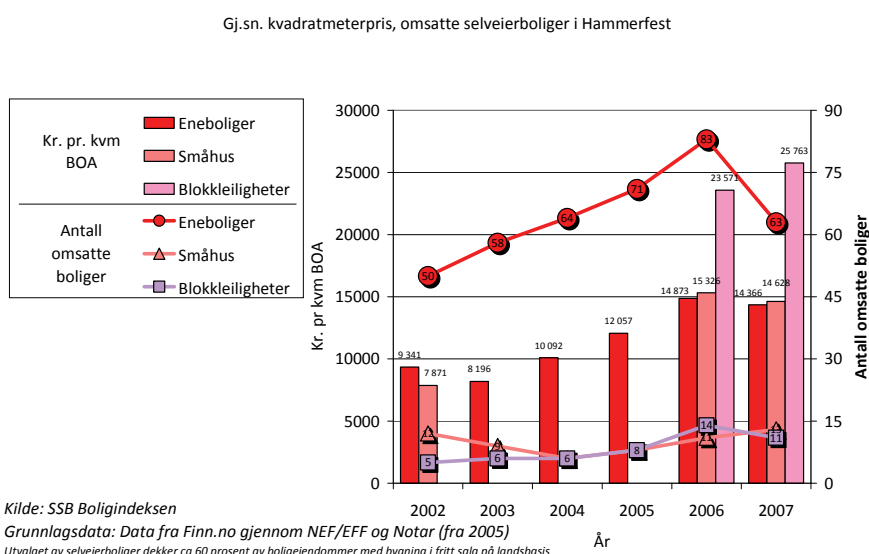
⁷⁷ Eiendomsmegler1 utreder nå disse to alternativene for en utbygger i Hammerfest.

⁷⁸ Kilde OBOS: http://www.hegnar.no/personlig_ekonomi/article337073.ece

⁷⁹ NEF – Norges Eiendomsmeglerforbund og EFF – Eiendomsmeglerforetakenes Forening

Prisen på småhus foreligger for 2002, 2006 og 2007. Også for denne boligtypen var det en reduksjon i prisen fra 2006 til 2007. Prisene på blokkleiligheter foreligger kun for 2006 og 2007. Her er det en markant økning i prisenivået. Samtidig har omsetningen av eneboliger og blokkleiligheter gått ned, mens det er en svak økning i omsetningen av småhus. Veksten i befolkningen ser ikke ut til å være tilstrekkelig til å holde etterspørselen etter boliger på det samme nivået som i 2006. Utviklingen for 2008⁸⁰ viser for Hammerfest en økning i prisene for småhus og eneboliger, men reduksjon i prisen for leiligheter. Prisene er kun basert på tall fra Eiendomsmegler1 i Hammerfest. Denne megleren har til gjengjeld nærmere 60 prosent av boligmarkedet i byen. Tall fra samme megler viser at omsetningshastigheten på de forskjellige boligtypene varierer. Det tok 73 dager å omsette en enebolig i 2008 mens det tok 30 i 2007. Omsetningstiden for leiligheter har blitt redusert fra 76 til 66 dager.

Figur 13.2 Gjennomsnittlig kvadratmeterpris, omsatte selveierboliger i Hammerfest

Det er mange mekanismer som bidrar til å bestemme de prisene boligene blir solgt for. Byggeår, størrelse, standard og geografisk plassering er momenter som spiller inn på prisen. Nye og små sentrumsnære leiligheter vil få en høy kvadratmeterpris i forhold til eldre mindre sentralt plasserte leiligheter. Er det stor variasjon i disse faktorene mellom år vil også kvadratmeterprisene variere selv om ikke etterspørselen og tilbudet gjør det. Slike forhold kan spille inn i den prisutviklingen vi har sett i Hammerfest. Av de leilighetene som til nå har blitt omsatt i 2008 er hele 50 prosent bygget i 2004 eller senere. Ved utbyggingsperiodens slutt la StatoilHydro sine boenheter ut for salg. Eiendomsmegler1 fikk i løpet av 2008 i oppdrag å selge 48 av disse. Boenhetene besto av både eneboliger og leiligheter. Flere ble bygget i 2004/05. Av disse har de nå 4 igjen. Boligmarkedet fikk dermed et stort tilbud av boliger, spesielt leiligheter, som kan ha bidratt til reduksjonen i leilighetsprisene i 2008.

StatoilHydro har en uttalt politikk på å skulle rekruttere arbeidere til anlegget lokalt. De ansatte på Melkøya har derfor blitt tilbudt svært gunstige låneavtaler dersom de velger å etablere seg i Hammerfest. Låneordningen skulle opphøre ved årsskiftet 2008/09, men er

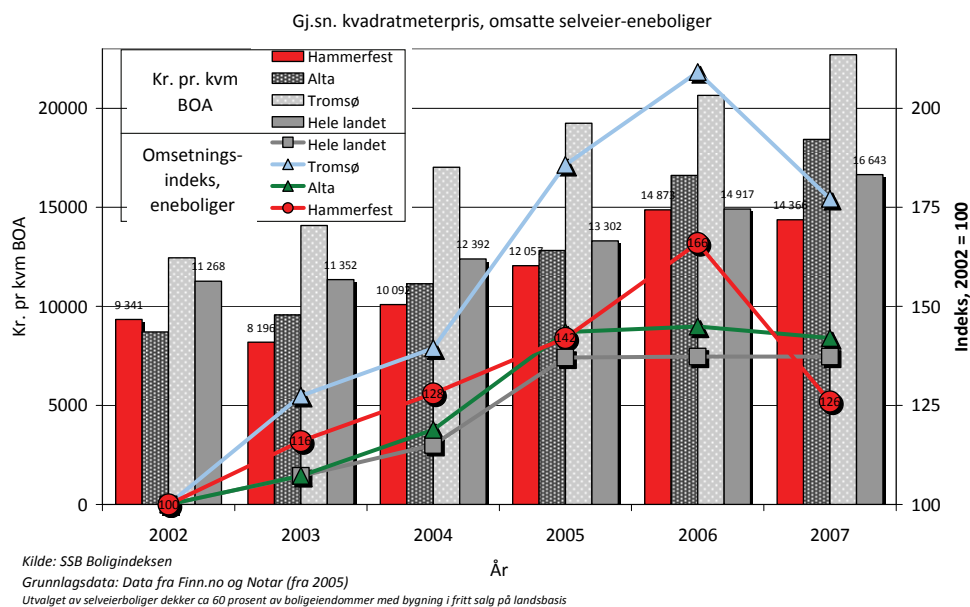
⁸⁰ Intervju med Eiendomsmegler1 i Hammerfest som har 58 % av boligmarkedet i byen. Tallmaterialet er pr 18.11.08 og endringer kan forekomme senere.

forlenget til mars 2009. Dette kan ha en positiv effekt på boligmarkedet i starten av 2009 tror en eiendomsmegler som vi har intervjuet. Forventningene ellers til 2009 er lave.

Det er kun et fåtall boliger som i dag selges for over prisantydning i Hammerfest. Over 90 prosent av leilighetene og rekkehusene selges for lavere pris en prisantydning, mens ca 70 prosent av ene og tomannsboligene blir det. Prisantydning settes ut fra en del gitte kriterier som størrelse, byggeår, standard og hva den siste boligen i området ble solgt for.

Utviklingen i omsetning er ikke unik for Hammerfest. En sammenligning av omsetningsindeks og pris pr kvadratmeter på eneboliger med Alta, Tromsø og hele landet, viser at Tromsø og Alta har en tilsvarende utvikling som Hammerfest angående omsetning, mens nasjonalt er det en utflating. Prisutviklingen på eneboliger er imidlertid spesiell for Hammerfest. De øvrige har fremdeles en vekst i 2007, mens Hammerfest har som sagt tidligere en nedgang. I 2006 lå prisnivået i Hammerfest likt med landsgjennomsnittet mens i 2007 var det lavere.

Figur 13.3 Gjennomsnittlig kvadratmeterpris og omsatte selveierboliger sammenlignet, 2002 - 2007

Tilbudet av boliger i Hammerfest ser nå ut til å ha nådd et nivå der det på kort sikt ikke vil være lønnsomt å bygge ut mer. Prisutviklingen vil da på kort sikt bli bestemt av etterspørselen. Etterspørselen på sin side vil avhenge av blant annet befolkningsutviklingen, sysselsettingen og renta. En realisering av Tog II eller Goliat vil bidra til økt etterspørsel etter boliger, mens utviklingen av renta kan gå begge veier. En økning i renta vil føre til redusert etterspørsel mens en nedgang kan bidra til en økning.

13.3 Leiemarkedet

Den økte tilstrømningen av personell som skulle jobbe ved Snøhvit anlegget medførte ikke bare økt etterspørsel etter å kjøpe bolig men skapte også press på utleiemarkedet i Hammerfest. Beskrivelsen av utviklingen på leiemarkedet er basert på annonser i Finnmark Dagblad for juli måned, årene 2000, 2002, 2004, 2006 og 2008. Annethvert år ble valgt da det ikke var store årlige endringer å spore. Datainnsamlingen omfatter kun

utleieenheter i Hammerfest. Juli er den måneden der blant annet elever ved høyskolen og videregående skole avslutter sine leieforhold. Det fører til høy sirkulasjon av boliger på leiemarkedet i den måneden, og gir et bilde av utleiekapasiteten. En kontroll mot andre måneder viste at antall annonser var vesentlig mindre for disse. Tilbudet av leiligheter varierer over de enkelte årene i forhold til størrelse, kvalitet, utstyr, beliggenhet osv. Sammenligningen av priser blir dermed ikke helt reell, og gir kun en indikasjon på prisutviklingen.

Det var spesielt to effekter som slo ut på leiemarkedet. Den ene var at enkelte aktører som jobbet med Snøhvit valgte å inngå leieforhold framfor å forlegge sine ansatte i brakkene på Mellkøya (som forutsatt i konsekvensutredningen). Den andre var at prisøkningen på boliger medførte at førstegangsetablerere på boligmarkedet ikke fikk råd til å kjøpe bolig. Begge disse effektene skapte økt etterspørsel etter leieboliger som igjen førte til prispress på disse. For enkelte leieobjekter ble prisen doblet på få år, og det ble en stor økning i antall til leie annonser. Etterspørselen var åpenbart blitt større enn det utleiemarkedet opprinnelig var dimensjonert for. Samtidig var enkelte av de nye leietakerne store aktører med høy betalingsvillighet. Viktigst er nok likevel at de bedriftene som deltok i anleggsfasen på Melkøya avvirket sine leieforhold.

Gjennomgangen av leieannonsene i lokal/regionalavisa Finnmark Dagblad viste at det i årene 2000 – 2004 var en overvekt av ”ønskes leid” annonser. Leiemarkedet i Hammerfest var dermed trangt før utbyggingen startet. I 2006 ble det en utjevning mellom ”ønskes leid” og ”til leie” annonsene, mens det i 2008 var en overvekt av ”til leie” annonser. Årsakene til det økte tilbudet kan være flere. Enkelte av de som bygget ny bolig kan ha basert deler av finansieringen til denne ved også å bygge en utleieenhet, flere har funnet det attraktivt å leie ut ledig kapasitet i egen bolig og det kan se ut til at spekulanter har kommet inn på utleiemarkedet. Dette fremkommer av at enkelte aktører leier ut flere og nye leiligheter.

Det var ikke alle annonsene som inneholdt størrelse eller pris på utleieenheten. I tillegg varierte utleierne angivelsen av størrelse mellom kvadratmeter, antall rom, hybel eller leilighet. Basert på pris og ca størrelse er leilighetene delt i to grupper, dvs. leiligheter som er større og mindre enn 50 kvadratmeter.

Tabell 13.1 *Prisutvikling leiermarkedet i Hammerfest, kr pr kvm*

År	Under 50 kvm		Over 50 kvm	
	Min	Maks	Min	Maks
2000	2 500	3 500	3 000	5 500
2002⁸¹			3 500	6 300
2004			5 500	7 500
2006	4 000	6 900	6 500	16 000
2008	4 000	7 000	6 500	10 000

Forskjellene i leiepris de enkelte årene kan skyldes beliggenhet, om leiligheten er møblert/umøblert, standard osv. Sentrumsnære boliger prises noe høyere enn de som

⁸¹ Det foreligger kun en utleieenhet på mindre enn 50 kvm for årene 2002 og 2004. Pris er derfor ikke oppgitt for de årene.

ligger utenfor bykjernen. Noe som er interessant å merke seg er at enkelte sentrumsnære leiligheter er dyrere å leie pr måned enn et hus. Mulig dette reflekterer boligprisene. Disse øker jo mer sentral beliggenheten er, pris pr kvm for leiligheter ligger høyere enn for hus og det er dermed nødvendig med en høyere utleiepris for å dekke inn rente - og avdragskostnadene.

13.4 Konklusjon

Boligbyggingen i Hammerfest kom noe sent i gang i forhold til den økte etterspørselen etter boliger som kom da utbyggingen av Snøhvit anlegget startet. I løpet av utbyggingsperioden fikk Hammerfest en betydelig prisvekst i boligmarkedet både på utleie og selveierboliger. I ettertid har det foregått en kraftig utbygging av boliger, samtidig som antall leieobjekter har økt. Nå som utbyggingen er ferdig har prisnivået på rekkehus og eneboliger blitt redusert, og antall hus og leiligheter til salgs har aldri vært større. Tilbudet av utleieboliger viser også en kraftig økning i perioden utbyggingen har pågått. Snøhvitutbyggingen har vært positiv for de som var etablert på boligmarkedet før 2003, men har skapt en høyere terskel for førstegangsetablere.

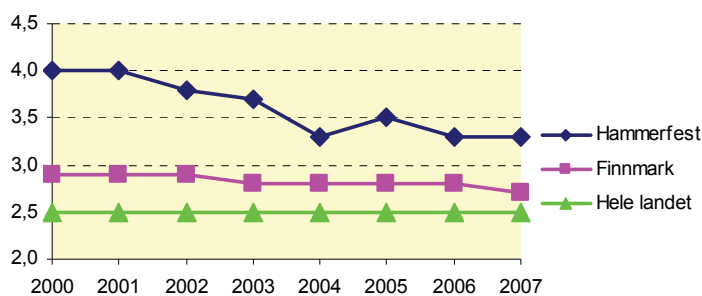
14 Endringer av sosiale forhold og levekår

Dette kapitlet dokumenterer utviklingen i levekårene for befolkningen generelt og for utsatte grupper spesielt i Hammerfest i løpet av utbyggingsperioden på Melkøya. Det er flere forhold som kan påvirke levekårene i en utbyggingsregion. Et høyt press i boligmarkedet (kap 13) kan gi kostnadsøkninger som er vanskelig å klare for grupper med lave inntekter. Mange gjestearbeidere kan påvirke relasjoner innen familier og forholdene ute på byen. Et høyt innslag av mannlige innpendlere til det lokale arbeidsmarkedet (kap 5) kan påvirke likestillingen lokalt og regionalt. I dette kapitlet presenteres noen indikatorer som er følsomme for effekter av store utbygningsprosjekter.

14.1 Likestilling

Vi har i to tidligere kapitler dokumentert at Snøhvitutbyggingen skapte mange arbeidsplasser for menn. Vi har også dokumentert et begynnende og økende overskudd av menn i befolkningen. I dette kapitlet ser vi de samlede effekter gjennom analyse av en *likestillingsindeks*, som utarbeides hvert år av Statistisk sentralbyrå. De indikatorene som inngår i beregningen av likestillingsindeksen er: Barnehagedekning 1-5 år ; antall kvinner per 100 menn i alderen 20-39 år ; utdanningsnivået til kvinner og menn ; kvinner og menn i arbeidsstyrken ; inntekten til kvinner og menn og andel kvinnelige kommunestyrerepresentanter . En kommune kan skåre maksimalt 4 poeng, mens dårligste er 1 poeng. En skåre på 4 innebærer at kommunen er blant landets 25 prosent mest likestilte kommuner.

Hammerfest har siden likestillingsindeksen ble opprettet i 1999 og fram til 2003 skåret høyt på denne. I løpet av de siste 4 årene har imidlertid Hammerfest etablert seg på et nivå som gir en lavere likestillingsindeks enn tidligere. Det er spesielt to forhold som bidrar til dette: Andelen kvinner pr 100 menn har blitt lavere og andelen kvinnelige kommunestyre representanter etter valgene i 2003 og 2007 er lavt. Et tredje moment er en svak reduksjon i kvinners andel av arbeidsstyrken i forhold til tidligere år.

Figur 14.1 Likestillingsindeks, 2000 - 2007⁸²

Kilde: SSB

Hammerfestsamfunnet er gjennom utbygningsperioden fremdeles mer likestilt enn det nasjonale gjennomsnittet og Finnmark for øvrig. Den reduserte andelen kvinner pr 100 menn 20-39 år og lavere andel kvinner i arbeidsstyrken antas å i all hovedsak skyldes Snøhvitutbygningen. Utbygningen har imidlertid to effekter på arbeidsmarkedet, den ene er direkte knyttet til arbeidsplassene på Melkøya og den andre er arbeidsplasser skapt i andre næringer. Det at kvinnene fremdeles har en relativt sterk posisjon i arbeidsstyrken skyldes i stor grad utviklingen i det øvrige arbeidsmarkedet. Snøhvitutbygningen bidrar gjennom sysselsetningsmønsteret på den ene siden til redusert likestilling, men ringvirkningseffektene oppveier noen av den negative effekten.

14.2 Sosialhjelpsmottakere

Andelen yrkesaktive i prosent av befolkningen i Hammerfest har i perioden fra 2000 til 2007 steget fra 68 - til 75 %, samtidig har arbeidsledigheten blitt redusert fra 3,8 - til 2,1 %, målt i forhold til arbeidsstyrken. Utbygningen av Melkøya bidrar til et bredere arbeidsmarked, jfr kap 9, som i større grad fanger opp arbeidstakere som tidligere falt utenfor det arbeidslivet som var etablert før utbygningen. En reduksjon i antall personer som mottar sosialhjelp bør derfor kunne tilskrives enten som en direkte eller som en ringvirkningseffekt av Snøhvitutbygningen.

Tabellen under viser andelen sosialstønadsmottakere pr 1000 innbyggere i Hammerfest, Finnmark og hele landet. Fra 2004 og frem til 2007 skjer det en reduksjon i antall sosialstønadsmottakere for alle de tre analyseenhetene. Det er to effekter som antas å bidra til dette resultatet for Hammerfest. Det er en faktisk reduksjon i antall sosialstønadstilfeller og en økning i innbyggertallet. Tilsvarende endringer skjer imidlertid også for landet. Finnmark opplever også nedgang i antall sosialstønadstilfeller, men en nedgang i befolkningsmengden gjør at reduksjonen ikke blir like stor som for Hammerfest og hele landet. Flere ser uansett ut til å være i stand til å klare seg selv uten hjelp fra det offentlige lokalt, regionalt og nasjonalt. Hammerfest følger dermed en nasjonal trend, men utviklingen har vært mer positiv enn for landet som helhet.

⁸² 2007 indeksen baseres på tall over barnehagedekning, antall kvinner pr 100 menn 20-39 år, utdanningsnivået til kvinner og menn, kvinner og menn i arbeidsstyrken og inntektsnivåene til kvinner og menn fra 2006.

Tabell 14.1 *Antall sosialhjelpsmottakere pr 1000 innbygger, 2001 - 2007*

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Hammerfest	35	31	32	32	30	25	23
Finnmark	44	43	44	43	42	40	35
Landet	30	30	32	31	30	28	25

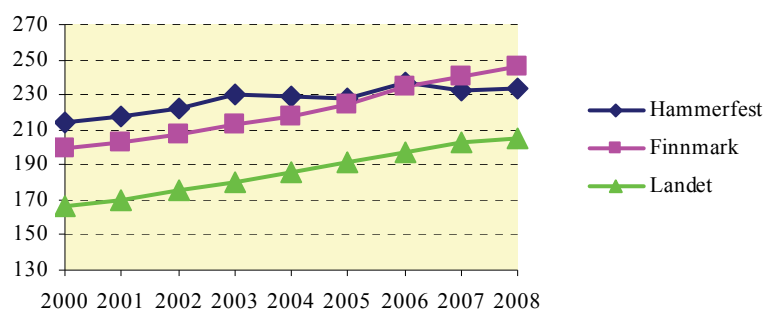
Kilde: KOSTRA, SSB

I kapittel 13 ble veksten boligprisene i Hammerfest har hatt de siste årene vist. Til tross for dette har andelen sosialhjelpsmottakere blitt redusert. Sysselsettingseffekten fra Snøhvit ser ut til å i stor grad oppveie økningen i boligprisene og bidra til at befolkningen i større grad enn tidligere er i stand til betale sin bolig selv. Arbeidsledigheten nasjonalt er også svært lav, noe som kan forklare den generelle nedgangen i antall sosialhjelpsmottakere. Prosentvis har både Finnmark og Hammerfest en større nedgang i antall sosialhjelpsmottakere enn landsgjennomsnittet. Dette kan være en positiv sysselsettelsesvirkning for Finnmark fra Snøhvitutbygningen for eksempel ved en sterkt økende innpendling fra alle kommuner i til Hammerfest (jfr kap 5).

14.3 Utsatte familier

Skilsmisser og separasjoner

Hammerfest har fra 2000 til 2003 fulgt en nasjonal trend med jevn økning i andelen skilte pr 1000 gifte, se figur under. Fra 2003 og til i dag ser denne andelen ut til å ha stabilisert seg på 2003 nivå i Hammerfest, mens tendensen i Finnmark og nasjonalt er en jevn økning i hele perioden. Fra 2007 har Hammerfest for første gang en lavere andel skilte pr 1000 gifte enn Finnmark.

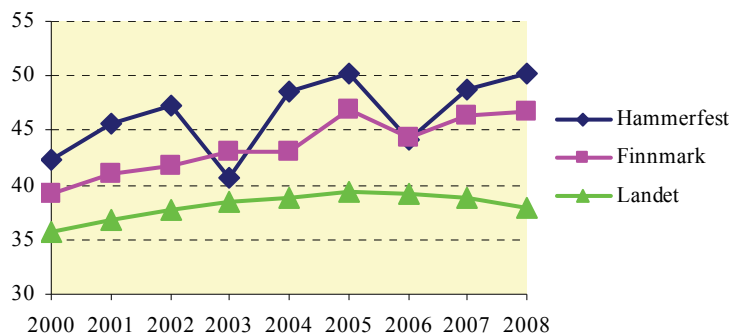
Figur 14.2 *Antall skilte pr 1000 gifte, 2000 – 2008⁸³*

Kilde: SSB

Sett ut fra denne statistikken kan det se ut til at stabilitet og mer forutsigbarhet i arbeidslivet og større sosial trygghet gir incentiver til å holde sammen. I så måte har Snøhvit spilt en vesentlig rolle.

En indikator på hvordan andelen skilte utvikler seg kan være endringer i andelen separasjoner pr 1000 gifte, se figur under.

⁸³ Tallene for 2008 er pr 3. kvartal

Figur 14.3 *Antall separerte pr 1000 gifte, 2000 - 2008*

Kilde: SSB

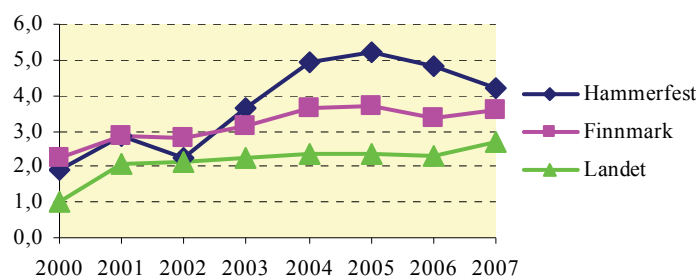
Ser vi bort fra de spesielle tallene for 2003 og 2006, følger utviklingen i Hammerfest stort sett landstendensen med jevn stigning fram til 2005 og stabilitet og tildels noe nedgang etter det. Det regionale nivået fortsetter imidlertid å øke også etter 2005. De store utslagene i Hammerfest i 2003 og 2006 er trolig ikke uvanlig i lokale målinger. Våre tall viser også at antall gifte er relativt konstant over årene det her ses på. Det forekommer store variasjoner mellom enkelte år, men det er kun 8 flere personer som er gift i 2007 enn i 2000, antall separerte øker med 19 personer og skilte med 53 personer. Situasjonen i Finnmark er at det blir færre og færre som er gift, mens antall separerte og skilte er økende. Noe av forklaringen til en slik utvikling kan ligge i den befolkningsutviklingen som har funnet sted. I Hammerfest er det befolkningsvekst, mens det i Finnmark er befolkningsnedgang. Vekst ser ut til å bidra til en stabilisering i antall som er gift mens nedgang bidrar til økt andel skilte.

14.4 Utsatte barn

Vi har valgt ut to indikatorsett for å beskrive utviklingen for utsatte barn og ungdom i Hammerfest. Det ene er barn og ungdom med undersøkelser og tiltak. Disse tallene blir hvert år rapportert fra barnevernet i alle kommunene til KOSTRA⁸⁴. Figur 14.4 under viser hvor stor den prosentvise andelen barn og ungdom med undersøkelse utgjør av den totale andelen barn og ungdom i alderen 0 – 17 år i perioden 2000 – 2007. Forklaringen på utviklingen med sterk vekst til 2005 og deretter avtagende andeler i Hammerfest er i følge leder av barnevernstjenesten sammensatt. Styrking av barnevernstjenesten med en ekstra stilling i 2003 og 2005, iverksetting av nytt atferdstiltak MST – multisystemisk terapi i 2004 og nye registreringsrutiner kan forklare en del av veksten. Viktigste årsak til reduksjonen etter 2006 mente hun var innføring av ny rutine for registrering i 2006. Den nye rutinen legger opp til at det registreres kun en melding pr barn. Flere meldinger i en sak som er åpen blir lagt ved som ytterligere dokumentasjon i saken. Flere bekymringsmeldinger i samme sak skyldes at flere instanser som politi, foreldre, skoler eller barnehager har reagert og sendt inn melding.

⁸⁴ Kommune stat rapportering

Figur 14.4 *Barn og ungdom med undersøkelse, 0-17 år, prosentvis andel av totalt antall i aldersgruppen*

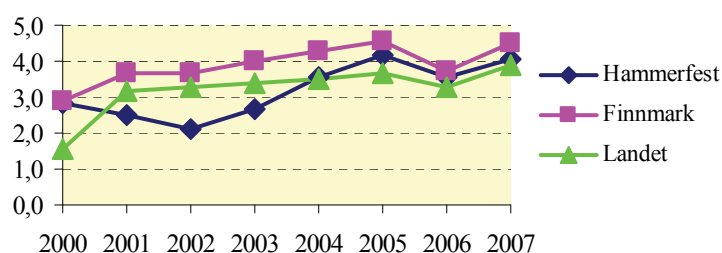

Kilde: SSB

Undersøkelsene som foretas kan føre til at det blir iverksatt tiltak. Det er to tiltaksformer som er aktuelle, enten omsorg- eller hjelpetiltak⁸⁵, se figur 14.5 under for en samlet fremstilling av disse. Hjelpetiltakene utgjør den største andelen og den største veksten av de to tiltaksformene. Nasjonalt ble det iverksatt tiltak for nær halvparten av alle undersøkelsene som ble avsluttet i 2007. Det er tilsvarende som året før⁸⁶.

Andelen barn og ungdom på tiltak har i Hammerfest ligget noe høyere enn nasjonalt nivå de siste 3 årene. I 2007 er andelen igjen tilnærmet lik det nasjonale nivået. Leder av barnevernet ser ikke utviklingen i andelen tiltak i sammenheng med Snøhvitutbyggingen. Det har også her vært endringer i vedtakspraksis blant annet i 2002 som forklarer store deler av økningen fra 2002 til 2005. Den nye praksisen innebar blant annet at vedtakene fattes på et tidligere tidspunkt enn før. I KOSTRA statistikken er det antall fattede vedtak som rapporteres inn.

Figur 14.5 *Barn og ungdom med tiltak, 0-17 år, prosentvis andel av totalt antall i aldersgruppen*

Kilde: SSB

Endringene i andelen undersøkelser og tiltak blir forklart med økt bemanning og endringer i rutineene. Det er i følge barnevernslederen lite som tyder på en forverret situasjon for barn og ungdom i Hammerfest de siste årene.

Det andre indikatorsettet er ungdoms bruk av ulovlige rusmidler. Vår informant ved Hammerfest politistasjon forteller om en generell økning i antall narkotikasaker som avdekkes. I hvilken grad det kommer av økt rekruttering til narkotika miljøet eller mer

⁸⁵ Hjelpetiltak består av blant annet besøkshjem, økonomisk hjelp, barnehage eller støttekontakt. Ved omsorgstiltak tar staten eller fosterhjem over omsorgen for barnet.

⁸⁶ Kilde: SSB

effektivt arbeid mot narkotika er usikkert. Økt kunnskap blant foreldre, foresatt, lærere, osv. om rusproblematikken ansees av politiet som et viktig bidrag til økningen i antall saker. Politiets strategi i det videre arbeidet mot narkotika består i forebyggende arbeid rettet mot ungdom og informasjon til pårørende. Dette arbeidet utføres i nært samarbeid med kommunen. Opprettelsen av SLT⁸⁷ koordinator er en konsekvens av dette samarbeidet og består i tillegg til politiet av helsesøster, barneverntjenesten, ungdommens hus⁸⁸ og utekontakt.

Politiet har gjennomført uroaksjoner på Melkøya som kun har gitt små funn av narkotika. Det har ikke blitt avdekket organisert salg der. Melkøyaarbeidere ansees derfor ikke å ha bidratt til å øke markedet for rusmidler i Hammerfest.

Barneverntjenesten i Hammerfest registrerer alle bekymringsmeldinger som kommer inn om rusbruk blant ungdom, se tabell 14.2. Utviklingen frem til 2006 viser en svak nedgang fra toppåret 2004, mens nedgangen i 2007 er vanskelig å forklare ut fra en generell nedgang i brukere.

Leder av barneverntjenesten tviler på om det er det forebyggende arbeidet som er årsak til nedgangen. Forklaringen er sammensatt mener hun og kan ligge i en generelt lavere innrapportering. Både fravær av utekontakt og SLT-koordinator i deler av 2007 bidrar til manglende registreringer. Videre at meldinger som kommer inn blir ikke registrert, men legges ved som dokumenter i saken. Muligheten for en nedgang holdes åpen, men at den skal være så stor som tallene under viser er lite trolig.

Tabell 14.2 *Antall personer og bekymringsmeldinger sendt til barnevernet vedrørende rusbruk blant barn og ungdom*

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Bekymringsmeldinger	5	23	42	37	35	16
Antall personer	5	22	30	25	24	12

Kilde: Barneverntjenesten, Hammerfest kommune

Avviket mellom antall bekymringsmeldinger og antall personer inkludert i meldingene, skyldes at det kan være flere meldinger på en person. Noen meldinger blir undersøkt og henglagt. For eksempel ble 4 av de 30 sakene i 2004 henlagt. Det er enkelte gjengangere som går igjen fra et år til annet, men flere er nyrekrutterte til rusmiljøet. Barneverntjenesten kobler ingen av de endringene som er beskrevet over til anlegget på Melkøya.

Ungdommen (16-25 år) ga uttrykk for forskjellige oppfatning av hvordan alkohol og narkotika forbruket hadde utviklet seg de siste to årene. På spørsmål om de var enig eller uenig i påstanden om at alkohol og narkotika forbruket generelt og i vennekretsen hadde økt svarte ungdommene i Alta og Hammerfest som følger:

Om påstanden om økning i bruken av alkohol generelt de foregående to årene, sa flertallet av ungdommene i begge byene både i 2005 og 2008 seg enig eller helt enig i at bruken var økende. Noen sa seg imidlertid helt uenig i påstanden. Det var spesielt menn som gjorde det. Andelene som mente dette utgjorde imidlertid ikke mer enn 7 % i Alta og 5 % i Hammerfest. Når det gjaldt påstanden om bruken av alkohol hadde økt i vennekretsen,

⁸⁷ SLT – Samordning av Lokale kriminalforebyggende Tiltak

⁸⁸ Bootleg

var resultatet det samme. Andelen som registrerte en slik utvikling i vennekreisen var høyere i 2008 enn i 2005.

I Hammerfest og Alta var det en lågere andel i 2008 som mente bruken av narkotika hadde økt de siste to årene enn i 2005. Flertallet mente det ikke var særlig forskjell nå og for to år siden. Når det gjelder utbredelsen i vennekreisen, var andelen som litt eller helt uenig i påstanden om økt narkotika bruk i 2008 lavere enn i 2005. Andelen som mente at narkotikabruken i vennekreisen ikke var økende i 2008 var langt større i Alta enn Hammerfest. I 2008 mente 69 % av kvinnene og 57 % av mennene i Hammerfest at narkotikabruken var nedadgående, mens de tilsvarende tallene for Alta var henholdsvis 78 og 70 %. Blant unge menn i Alta var det en nedgang på 5 prosentpoeng.

Svarene over henger sammen med de erfaringer ungdommen i de to byene har fra hjemmefester. På spørsmål om hva ungdommene forbinder med hjemmefester kom det frem at kun 4 % av kvinnene fra Alta forbandt dette med narkotikabruk. Det var ingen menn fra Alta som gjorde det, mens i Hammerfest var det prosentvis like mange kvinner som menn som knytter narkotikabruk til hjemmefester (8 %). Langt flere knytter alkoholbruk til hjemmefester, hvor flere fra Alta enn fra Hammerfest forbinder alkohol med hjemmefest. En forskjell mellom de to byene er at det i Alta er prosentvis flest kvinner som forbinder hjemmefester med alkohol, mens i Hammerfest er det menn som primært gjør denne koplingen. Ut fra det som er sagt over kan det se ut til at ungdom i Hammerfest har mer erfaring med narkotika enn de i Alta.

14.5 Utsatte kvinner

Vest Finnmark krisesenter er etablert med selvstendige boenheter i Hammerfest og Alta. Sentrene er åpne for alle kvinner og barn. Krisesenteret i Hammerfest gir også tilbud til 5 andre kommuner⁸⁹ fra 2007. Kvinnene og barna som benytter tjenesten ved krisesenteret er i en utsatt posisjon med stort behov for hjelp. Krisesenteret bistår disse uten å stille spørsmål. Dersom kvinnene har behov for å prate med noen vil krisesenteret stille som samtalepartner og rådgiver i forhold til de problemstillingene kvinnene har. Det er av den grunn kun de ansattes inntrykk av kvinnes situasjon som kommer til uttrykk her. Krisesenteret registrerer heller ikke hvilken kommune kvinnene kommer fra.

Kvinnene som oppsøker krisesenteret har blitt mishandlet, enkelte over lengre tid. Det er ikke noen ensartet gruppe som oppsøker senteret. De kvinnene som blir utsatt for vold er både lokale og innflyttere. Antall henvendelser fra personer med utenlandsk opprinnelse er relativt stabil. En endring har imidlertid skjedd i løpet av de siste årene. Tidligere utgjorde russiske kvinner den største andelen av utlendinger som henvendte seg til krisesenteret, mens det i 2007 er kvinner med afrikansk og thailandsk bakgrunn som nå utgjør den største gruppen utlendinger.

For å belyse hvordan vold mot kvinner i Hammerfest har utviklet seg, benyttes antall overnattingsdøgn ved krisesenteret. Basert på tidsseriedata ser vi av tabellen under at det forekommer topper og bunner som er nærmest uavhengige av samfunnsmessige større endringer som Snøhvit utbyggingen. Det understrekes at overnattingsdøgnene ikke gjenspeiler antall personer, da en person kan ha et eller flere overnattingsdøgn. Antallet personer som benytter krisesenteret blir ikke oppgitt.

⁸⁹ Fra 2007 er Alta skilt ut som eget krisesenter, de gjenværende kommunene er Hasvik, Kvalsund, Loppa, Nordkapp og Måsøy.

Antall overnattingsdøgn viser imidlertid ikke bare endringer i krisesituasjoner eller vold mot kvinner, men også på hvilken måte krisesenteret er markedsført og gjort tilgjengelig for målgruppen på. Økt tilgjengelighet kan medføre økt bruk, uten at dette kan relateres til en økning i voldsbruken.

Figur 14.6 *Totalt antall overnattingsdøgn kvinner og barn ved Vest - Finnmark krisesenter – Hammerfest, 2000 - 2007*

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Hammerfest	499	497	421	891	377	760	720	636

Kilde: Vest Finnmark krisesenter, Hammerfest

I 2005 hadde lederen av krisesenteret mistanke om en indirekte sammenheng mellom utbyggingen av Snøhvitalegget og mishandling av kvinner. Sammenhengen besto i at flere menn, som ikke jobbet på Melkøya, var kommet til byen på grunn av etablering av nye jobber. Negative erfaringer innhentet fra Stavanger ga grunnlag for mistanke om økt sjalusi og mistenksomhet som igjen førte til voldshandlinger overfor samboer/ ektefelle. Ut fra den kunnskapen de nå har ervervet kan de i dag ikke si at det eksisterte en slik sammenheng i Hammerfest.

Det siste året er det også registrert en økning i antall voldtekter. Flere kvinner enn tidligere har tatt kontakt med krisesenteret på grunn av voldtekt. Mange av kvinnene ønsker ikke å anmelde forholdet, og ringer krisesenteret for å få råd og veiledning om hvor de kan henvende seg videre for å få hjelp. Av de voldtektsanmeldelsene politiet mottar fremkommer det liten grad av vold mot ofre. Hvor voldtektene har funnet sted, eller alder på ofre blir ikke oppgitt. Basert på erfaring anslår likevel lederen ved krisesenteret alderen på kvinnene til å være i begynnelsen av 20 og til slutten av 30 åra. I og med at voldtektene ikke anmeldes fanges de heller ikke opp i offentlige registre. Mørketallene blir dermed store. Det er nå opprettet et voldtektsmottak ved Hammerfest sykehus som skal ta imot ofre for overgrep. Ingen av forholdene nevnt over knyttes av politiet til arbeidere på Melkøya.

I oppstartsfasen av utbyggingen gikk det rykter om organisert prostitusjon enkelte steder i Hammerfest. Politiet klarte ikke å finne bevis for det da, og har heller ikke funnet det senere. Politiet er for øvrig av den oppfatning at prostitusjonsomfanget i Hammerfest er relativt begrenset, da det ikke er avdekket/bekreftet noe etablert miljø.

14.6 Vold

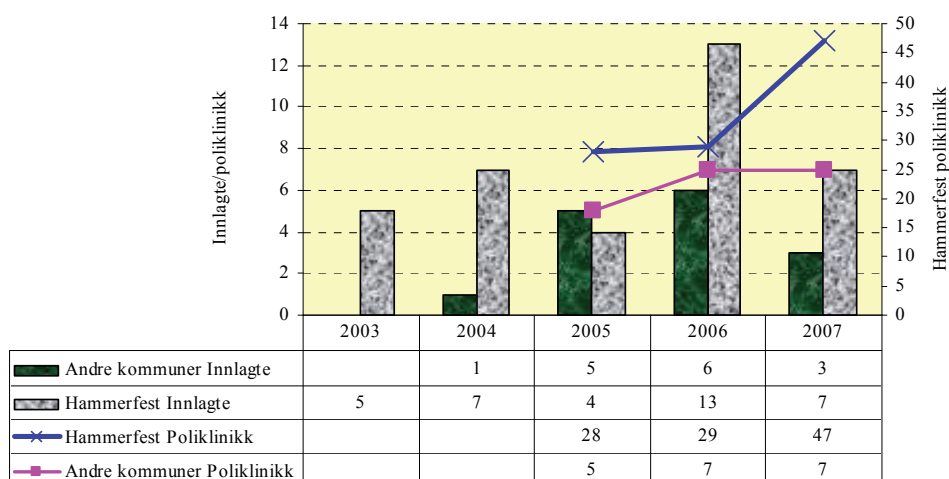
I figuren⁹⁰ under er det angitt antall personer som har blitt utsatt for vold i Hammerfest. Det er skilt mellom de som er registrert bosatt i kommunen og personer fra andre kommuner. Det er så få tilfeller at det ikke var ønskelig å informere spesifikt om hvilke kommuner de enkelte ofre tilhører. Det er også lagt inn tall for polikliniske henvendelser fra personer som har blitt utsatt for vold.

Det er kun et fåtall personer fra andre kommuner som blir lagt inn på sykehuset eller trenger poliklinisk behandling på grunn av voldshandlinger. For de som er bosatt i Hammerfest viser utviklingen en annen tendens. Antall som trenger poliklinisk

⁹⁰ Data er hentet fra skaderegisteret ved Hammerfest sykehus ved Wenche Abrahamsen 20.5.08

behandling er økende og antall innleggelser er i 2007 på nivå med 2004. 2006 var et brutalt år, der hele 19 personer ble innlagt og 36 personer ble behandlet poliklinisk. I 2007 var det 10 personer som ble innlagt, men hele 54 fikk poliklinisk behandling, hvorav 47 fra Hammerfest.

Figur 14.7 *Voldshandlinger i Hammerfest som har ført til innleggelse (2003 – 2007) eller poliklinisk behandling (2005 – 2007)*

Kilde: Skaderegisteret, Hammerfest sykehus

Det er stor variasjonen i datamaterialet. Noen entydig trend er vanskelig å spore, men reduksjonen i antall arbeidere på Melkøya ser ut til å ha medført en dreining av volden mot interne oppgjør mellom Hammerfestinger. Totalt antall registrerte voldstilfeller i skaderegisteret viser en økning i antall voldsepisoder fra 2005 til 2007.

Politiet i Hammerfest praktiserer fremdeles null toleranse for vold. I 2006 registrerte politiet ca 100 anmeldelser av vold, hvorav 50 % var uten fysiske skader som krevde behandling ved legevakta. I følge skaderegisteret var det totalt 55 personer som ble behandlet for skader etter vold i 2006. Dette stemmer godt overens med tallene politiet oppga. Politiets etterforskning av volds anmeldelser viser liten grad av blind vold. Mye av volden som utøves skjer på grunn av provokasjoner i forkant, var politiets oppfatning. Av de anmeldelser politiet mottar var det stort sett lokale "bøller" som hadde gått løs på andre.

Ungdomsundersøkelsen fra kapittel 12 inneholdt også en del om ungdommens syn på om de var redd for å oppholde seg utendørs om kvelden/natten og om de var redd for å bli utsatt for vold.

Svarene viste at kvinnene i Alta var mer redd for å oppholde seg utendørs om natta enn de var for å bli utsatt for vold. Andelen som oppga dette økte fra 2005 til 2008. Blant kvinnene i Hammerfest var det motsatt. De var mer redd for å bli utsatt for vold enn for å oppholde seg utendørs. I dette kan det ligge frykt for at vold også oppstår andre steder enn ute på byen. Det positive for Hammerfest er at kvinnene nå føler seg tryggere enn de gjorde i 2005. Da oppga 34 % at de var redd for å bli utsatt for vold og 31 % var redd for å oppholde seg utendørs om natta. Disse andelenene var i 2008 redusert til 15 - og 13 %, som er lavere enn for kvinnene i Alta (18 - og 25 %). Mennene i Alta var i langt mindre grad redde for både vold og det å oppholde seg utendørs om natta enn det kvinnene var. Andelen for denne gruppen var også nedadgående. Mennene i Hammerfest derimot var i

2008 mer redde for å bli utsatt for vold enn det kvinnene var. Andelen som oppga frykt for vold økte fra 18 - til 21 %, mens andelen som oppga å være redd for å oppholde seg utendørs om natta var tilsvarende som i 2005 (9 %). Denne holdningsendringen blant menn i Hammerfest kan ha sammenheng med egne observasjoner av vold, jfr figur 14.7 som trolig demonstrerer menns vold mot menn (denne statistikken er ikke kjønnsfordelt).

14.7 Oppsummert

Med forbehold om all usikkerhet som er knyttet til analyse av indikatorer av disse forholdene finner vi at gevinstene fra et bedre arbeidsmarked trolig hindrer at den lokale kostnadsveksten før og fremst representert ved høyere boutgifter øker tallet på sosialklienter. Det har ikke oppstått flere skilsmisser, tvert om kan det heller se ut til at et bredere arbeidsmarked gir større sosial trygghet som fører til at flere holder sammen. Noen utviklingstrekk, først og fremst en økning i antall polikliniske behandlinger på sykehuset, kan tyde på en økning i volden i Hammerfest. Hammerfest har siden 2002 opplevd en særegen sterk økning av barn med behov for hjelpe - og omsorgstiltak og barn som undersøkes med sikte på sette inn slike tiltak. Det er ikke fastslått hva som er årsaken til denne utviklingen, men en av årsakene kan være at disse tallene i Hammerfest lenge var svært låge. I dag er andelen barn i Hammerfest hvor det er satt inn spesielle tiltak på Finnmarksnivå.

DEL IV: Hva blir Snøhvit?

15 Snøhvit i nord

15.1 Det nordlige utgangspunktet

Denne rapporten har oppsummert, analysert og drøftet utviklingstrekk i og ved Hammerfest i kjølvannet av utviklingen av Snøhvitfeltet i Barentshavet. Vi har analysert i hvilken grad og på hvilken måte utbyggingen bygger opp en lokal og regional kapasitet for å kunne bistå og gjennomføre utbygginger og drift av slike fabrikker i nord, samt hvilke lokale og regionale samfunnseffekter denne kapasiteten har. Sentralt i en debatt om langsiktige ringvirkninger i nord har vært en diskusjon om overgangen fra utbygging til drift; at det tar tid å skape ringvirkninger; og disse skapes hvis og når reelle forflytninger av virksomhet til i landføringsstedet skjer.

Analysen er gjort innen en nordlig petroleumskontekst kjennetegnet av en lite utviklet regional leverandørindustri. I 2007 var hele 98 prosent av den godt utbygde norske leverandørindustrien lokalisert utenfor Nord-Norge. Derfor måtte etablerte bedrifter i leverandørregioner operere over lange geografiske avstander for at utbyggingen kunne realiseres. Dette betyr også at utfordringer knyttet til oppbygging av regional kapasitet og regionale effekter var forskjellig i norske regioner. Mens Snøhvitutbyggingen kunne bidra til å videreutvikle etablert leverandørindustri i kjerneregionene i sørlige og vestlige deler av Norge, var utfordringen for den regionale industrien i nord å kople seg på etablerte nettverk eller å utvikle kapasitet med utgangspunkt i fordeler av å være lokalisert nær ilandføringsstedet.

15.2 Regional kapasitet bygges

Lenge før utbyggingen kom i gang hadde utbygger etablert både formelle og ikke-formelle relasjoner til hovedkontraktører og underleverandører. Et nettverk av utbygger og leverandører toget i 2002/2003 inn i nord og Hammerfest. Netteverkene var så sterkt utviklet at de utgjorde ferdige produksjonssystemer. Selv om teknologien og produksjonskonseptene var i teknologifronten ble utbyggingen håndtert innenfor rammene av disse nettverkene. Dette er aktører som med Snøhvitprosjektet kom til nord, men samtidig ble så sentrale at de kan sies å sette dagsorden på det vi kan kalle ”Snøhvitarenaen”. En kombinasjon av det å ha en historisk basis av ferdigheter i olje- og gassnæringen og kontraktssystemene dannet den hovedkontekst denne gruppen opererte innenfor, men den ble utfordret av regionale forventninger om deltakelse – for eksempel gjennom Petro Arctic.

Transportørene og pendlerne sørger for at dette nettverket kunne operere over store geografiske avstander og flytte til nord. Analysen viser hvordan utbygger og hovedkontraktører kunne gjennomføre Snøhvitutbyggingen selv om den finner sted langt fra deres kjerneområder og i en region med lite folk og betydelige utfordringer knyttet til infrastruktur. Utbyggingen kunne gjennomføres selv om det underveis oppstod behov for å øke en midlertidig bemanning fra 1500 til over 3000 personer. En kombinasjon av bruk av eksisterende transportveier - og rutenett og midlertidig opprettelse av nye ruter gjorde dette mulig. Utbyggingen etablerte også nye arbeidsordninger som får positive tilbakemeldinger fra pendlerne.

De eksterne nettverkene og logistikkmulighetene satte mye av rammene for deltakelsen fra de lokale og regionale bedrifter i utbyggingen. Konkret må de forholde seg til at etablerte produksjonssystemer ved hjelp av god logistikk kunne utføre mesteparten av utbyggingen. Lokale bedrifter merket oftere at de mistet arbeidskraft enn at de oppnådde underleveranser. De bedriftene som kom til ilandføringsstedet ønsket imidlertid en tilstedeværelse. Noen bygde opp egne aktiviteter, andre kjøpte opp gode lokale bedrifter og utbygger bidro til å bygge opp nye bedrifter. De lokale bedriftene som forblir lokale i hele perioden klarte i veldig varierende grad å kople seg permanent på det nye nettverket. De ble heller ikke på "Snøhvitarenaen" over lengre tid.

Vertskommunen Hammerfest tilpasning til denne utviklingen ble særlig interessant. Vertskommunen ble en veldig tydelige bidragsyter til å bygge det vi kan kalle en lokal ekstrakapasitet i nord. Dvs. å bygge en sosial og kulturell infrastruktur som skulle få folk som var en del av de inntogende nettverkene til å bosette seg i kommunen. Dette skjedde gjennom bygging av kulturhus og skoler. Det ble en tilbakebetaling av eiendomsskatteinntektene til tiltak for å at de mobile nettverkene skulle trekke med seg nye mennesker permanent til nord. Dette bidraget skapte ikke primært nye bedrifter, men økte mulighetene for rekruttering til de nye vekstsektorene. Så tydelig er kommunens strategier at lærere kan si at de jobber i landets beste skoler, uttalt som: "det er dette som er Snøhvitteffekten". Vi tar ikke stilling til om Hammerfests skolen er så god, men endringene i skolen oppleves lærere å være så betydelig. Dette blir også en strategi som gjør at vertskommunen arbeider å flytte aktiviteter og funksjoner mellom petroleumsregioner ved å tilby gode levekår for de jobber i de aktuelle bedriftene.

Det regionale utviklingspartnerskapet i nord opererte i et mer komplekst landskap enn vertskommunen. Staten overførte i 2002 sitt ansvar for regional utvikling til dette partnerskapet under ledelse av en regional folkevalgt fylkeskommune. Denne endringen hadde ikke lagt grunnen for at regionen skulle kunne håndtere drastiske endringer. Kompetansen om slike endringsprosesser lå ikke i regionen og måtte utvikles uten statlig hjelp. Staten sendte heller ikke med ressurser som gjorde at sentrale regionale aktører kunne bidra med store direkte støtte til bygging av en regional olje- og gassektor. Samtidig begynte andre statlige organisasjoner hvor folkevalgt styring ikke hadde samme posisjon å fatte en større interesse for regional utvikling i nord etter som større fokus ble lagt på nordområdene. Og andre kommuner i regionen så at vertskommunens årlige inntekter av utbyggingen var større enn hele regionens utbyggingsprogram. Hvorfor og hvordan skulle da regionen involvere seg i kapasitetsbygging i olje – og gassektoren i nord? De strategiene regionen utviklet og lyktes med handler primært om å utvikle utdanningstilbud på videregående, men også på høgre - og universitetsnivå. Her har regionen lyktes med å kople aktører på en slik måte at det forholdsvis raskt er etablert tilbud som kan bidra til at Hammerfest blir noe mer enn et ilandføringssted for et rør. Arktisk Læringssenter for Energi (ALE) og Energi Campus Nord (ECN) signaliserer nettopp at et ilandføringssted bør og kan bli et sted med nye kunnskapsnæringer.

Samtidig er det klart at utbyggingen av Snøhvitfeltet ikke endelig har avklart en nordlig folkevalgs region sin rolle i framtidige utbyggingsprosjekter.

15.3 Regionale Snøhviteffekter

Følgeforskningen måler effektene av den regionale kapasitetsoppbyggingen som skapes i utbygningsperioden, dvs. 2002-2007. Det er igjen flere grunner til å understreke at de effektene vi kan påvise både kan forsterkes og reduseres i et lengre tidsperspektiv. Mye av den kommunalt drevne offentlige kapasitetsbyggingen vi har påvist er knapt på plass og har ikke hatt mye tid til å virke. Denne kan forsterke for eksempel befolkningsveksten. På den annen side var innpendlingen ennå svært høy i 2007. En reduksjon av denne kan også påvirke lokal næringsstruktur.

Likevel, analysen påviser flere viktige regionale effekter av de kapasitetsbyggende prosessene som skapes av møtene mellom aktørene på Snøhvit arenaen. Vi skal nevne tre, for de konkrete effektene vises til enkeltkapitler:

Det skapes en sterk lokal sysselsetningsvekst, men like viktig er endringer i næringsstrukturen. Fra å være en kommune med en sysselsetningsandel på 40 prosent i offentlig tjenesteyting og 11 prosent i fiskeriene i 2002, har Hammerfest kommune i 2007 fått en næringsstruktur med en sysselsetningsandel i privat og forretningsmessig tjenesteyting på nesten 20 prosent. Samtidig er andelene sysselsatte i offentlig tjenesteyting redusert til 33 prosent og fiskerisysselsetningsandelen til 6 prosent. Det har således på kun fem år skjedd en nærmest omveltning i lokal næringsstruktur fra en kombinasjon av høsting av fiskeressurser, foredling av disse og offentlig tjenesteyting til en økonomi i mye større grad basert på privat ofte kunnskapsbasert tjenesteyting rettet mot olje- og gasssektoren. Denne omstillingen har vært ulik for kvinner og menn. Kvinner har tapt mer enn menn på reduksjonen i nedgangsnæringer som næringsmiddelindustri og samferdsel. Dette medførte at sysselsetningsveksten for kvinner startet et par år seinere enn for menn. For begge kjønn er sysselsetningsveksten sterkest innen forretningsmessig tjenesteyting. Denne sektoren inneholder utleie av maskiner og materiell, vaktjenester, renhold, arbeidskraftutleie, samt kunnskapsintensive bransjer som teknisk konsulentvirksomhet, databehandling og rådgiving.

Regionen og vertskommunen begynner å vinne, eller legge grunnlag for å vinne, kampen om ungdommen. Snøhvitutbyggingen endrer den negative holdningen lokal og regional ungdom har hatt til en framtid i oppvekstregionen. Ikke på den måten at deres framtid direkte skal baseres på arbeid i olje- og gasssektoren, men ved at sektorens inntog skaper vekst som snur en årelang negativ holdningstrend. Regional ungdom ser i relativt beskjeden grad for seg en et framtidig arbeid i olje- og gasssektoren, er kritisk til hvilke ringvirkninger som vil komme og er kritiske til miljøeffekter av utbygninger og drift. Kjønnsskjellene er tydelige: Flere menn enn kvinner vil bo i Hammerfest og Alta, men kvinneandelen som ønsker å bo lokalt er stigende. Holdnings- og atferdsendringene er så markante at Hammerfest kommune tidlig i utbygningsperioden snudde årelange befolkningstap i aldersgruppen 20-40 år til betydelige årvisse befolkningsoverskudd.

I utbyggingsperioden har boligmassen økt, blitt fornyet og steget i verdi. I årene 2000-2002 ble det omtrent ikke bygget og ferdigstilt en eneste bolig i Hammerfest. Etter 2003 har nivået ligget på omtrent 80 boliger årlig, med et hopp til 230 i 2005. Samtidig har verdien av boligmassen steget sterkt. Det betyr også at mange folks boligformuer har steget mye i perioden, en enebolig på 200 kvm med over 1 million kroner. Denne

endringen reflekterer de nye lokale vekstprosessene, men understreker også hvordan Snøhvitutbyggingen har økt de private ressursene. Dette betyr imidlertid også at folks valgfrihet m.h.t. hvor de vil bo har økt.

Kapasitetsbyggingen i olje- og gassnæringen i Hammerfest har derfor raskt skapt en mer "moderne" næringsstruktur i ilandføringskommunen, en forbedring i sentrale bokvalitetsfaktorer innen kultur og skole, og en holdnings- og atferdsendring blant ungdom. Men samtidig ser vi at dette skaper en struktur hvor den enkelte øker sine muligheter til å forlate Hammerfest og nord. Det vil derfor kreve mer av en vertskommune for å holde på yrkesaktive i privat forretningstjenesteyting enn i fiskeriene og deler av offentlig sysselsetning. Men det gir også muligheter for pendling fra regionen til utbygningsanlegg og fabrikker som den på Melkøya også under de store avstandene som er i nord. Det har vært en stor og økende pendling fra alle kommuner i Finnmark til Hammerfest og Snøhvitprosjektet. Mens det i 2001 pendlet inn 248 personer fra andre kommuner i Finnmark til Hammerfest, økte dette gradvis til 527 personer i 2007. Og mens 38 prosent av pendlerne i 2001 kom fra kommuner utenom nabokommunene Alta og Kvalsund, var denne andelen 48 prosent i 2007. Arbeidsmarkedet i olje- og gasssektoren i Hammerfest har derfor bidratt til at arbeidsmarkedet i regionen i større grad integreres, og at arbeidsfolk i regionen ikke må forlate bygda eller byen man bor i for å jobbe i olje- og gassprosjektene.

15.4 Snøhvit i nord

I avslutningskapitlet har vi plassert oss utenfor de lokale og regionale meningsbrytingene om for eksempel forventninger og spurt om hva det er som egentlig skjedde i et samfunn i nord i kjølvannet av den første utbyggingen i Barentshavet. For å beskrive hva som skjedde skisserte vi først et nordlig perspektiv, videre at utbyggingen kunne realiseres ved at etablerte nettverk flyttet og opererte fra nord og at denne forflytningsprosessen gav viktige regionale og lokale samfunns effekter i Hammerfest og ellers i nord. Vi konkluderte med at hva som skjer framover i nord vil i stor grad være avhengig av lokale og regionale aktørers muligheter og evne til å kople seg på de nettverkene som flyttes mot nord.

Regionale effekter i nord av utbygginger i Barentshavet handler derfor i dette perspektivet om forflytning av etablerte virksomheter og funksjoner mellom regioner i sør og nord nær ilandføringsstedene. Det handler også om at arbeidskraft og bedrifter i nord oppnår relasjoner til utbygger og hovedleverandører og dermed utvikler sin kompetanse. Erfaringer fra olje- og gassaktivitetene på Nordvestlandet lærer oss at både forflytnings- og denne type kompetanseutviklingsprosesser tar lang tid. Der snakker man ofte et tjue års perspektiv, hvilke tidsperspektiver skal man ha i nord? Utbyggingsfasen er massiv og kort, driftfasen er lang men også betydelig. Vi vet lite generelt og kun innledningsvis fra a Snøhvitprosjektet som setter oss i stand til å gi en nyansert innsikt i hvilke kapasiteter og effekter som bygges i driftsfasene. Fra debattene vet vi at mens aktører på sørvestlandet primært har vært opptatt av oppbygging av kunnskaps- og industriarbeidsplasser i leiting, feltutvikling, forvaltning og utbygninger, har den nordnorske diskusjonen vært opptatt av den ordinære driftsfasen. Mye av årsaken til at fokuset er forskjellig er at nord kom for seint da kortene i norsk olje- og gassnæring ble delt ut på 1970-tallet. Følgeforskningen kan ikke gi oss fasitvarene. Men den understreker behovene for mer kunnskap om regionale sider ved driftsfasene og hvordan disse utvikles på lengre sikt.

Selv om Snøhvitutbyggingen ikke skapte det vi normalt kaller en lokalbasert næringsutvikling, førte den til at en årelang negativ samfunnsutvikling i

Hammerfestområdet snudde. Dette er trolig den tydeligste ringvirkningen på land av utviklingen av Snøhvitfeltet. Den konklusjonen vektlegger altså at en lang sosial utviklingsprosess snur. Avslutningsvis er det imidlertid også grunn til å understreke kontinuiteten i de lokale strukturelle utviklingstrekkene. Hammerfest var en kommune hvor næringsutviklingen historisk hadde utgangspunkt i fiskerikonsernernes strategier og virksomheter enten de het FINDUS, Nestle eller Aker Seafood. Under Snøhvitutbygningen og ved inngangen til driftsfasen har disse konsernene fått en mindre rolle i Hammerfest. Vi vil hevde at fiskerikonsernernes lokale posisjon og rolle er overtatt av ”vedlikeholds- og modifikasjonskonsernene”. I likhet med fiskerikonsernene styres aktivitetene i de nye konsernene av utviklingsmulighetene i relativt kort framtid, dvs. av kontraktene med utbygger og framtidig aktivitet i Barentshavet. På samme måte som de globale fiskerikonsernene håndterer modifikasjonskonsernene operasjoner over lange avstander.

Dermed er det også vante utfordringer lokalt næringsliv, vertskommune og region står overfor framover. Det handler om å få til regional utvikling med utgangspunkt i konserner som ønsker en sterk lokal tilstedeværelse i forbindelse med at olje- og gassressurser føres i land, men som kanskje ikke har samme interesse av å utvikle lokale bedrifter. Den strategiske utfordringen blir derfor hvordan man kan skape endringer innen denne strukturen. Hva er de viktige spørsmålene? Er det om utvikling skapes i utbygging - eller driftsfaser? Er det framtidige ilandføring eller offshoreløsninger som skaper flest ringvirkninger? Hvor viktig er en vertskommunes levekårutviklingsstrategi for framtidig utvikling? Hvilke rom er det for lokal næringsutvikling ved siden av eller i skyggen av de produksjons- og innovasjonssystemene som etableres? Hvilke nye typer integrasjonsmuligheter finnes for lokalt næringsliv i de nye produksjons- og innovasjonssystemene?

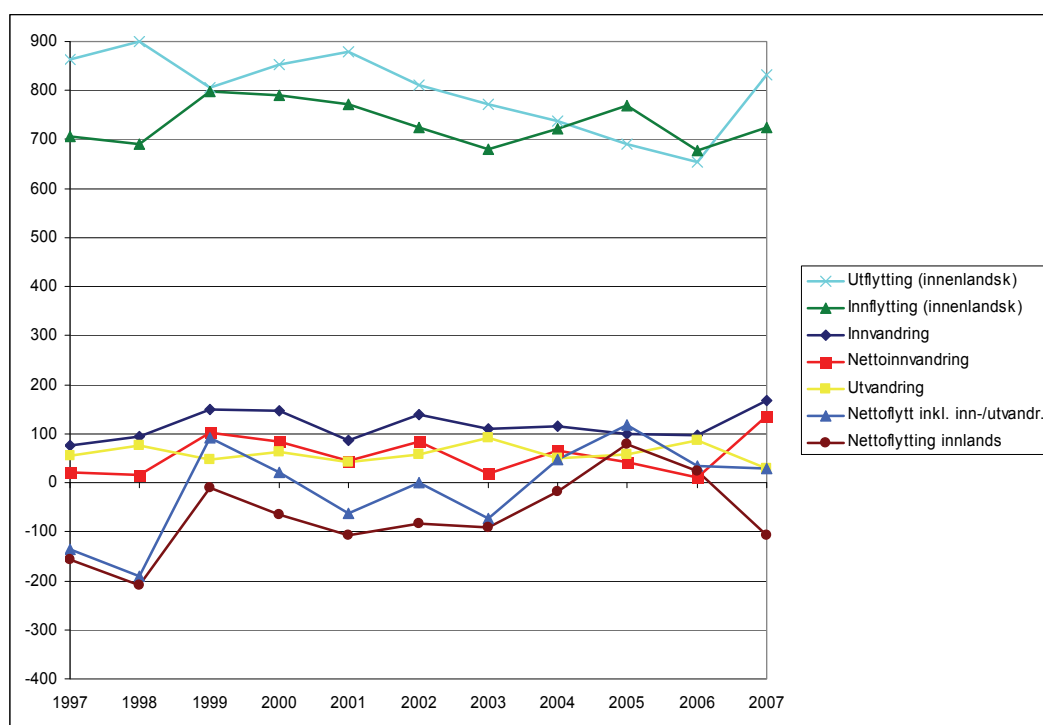
Vedlegg 1

- Befolkningsdata, tabeller og figurer

Figur 15.1 *Innflytting, utflytting, innvandring, utvandring og nettflytting inkl. inn-/utvandring 1997-2007, Kvalsund kommune. Antall og glidende gj.snitt.*

Figur 15.2 Innflytting, utflytting, nettoflytting innlands, innvandring, utvandring, nettoinnvandring og nettoinnflytting inkl. inn-/utvandring. Alta kommune, 1997-2007. Antall.

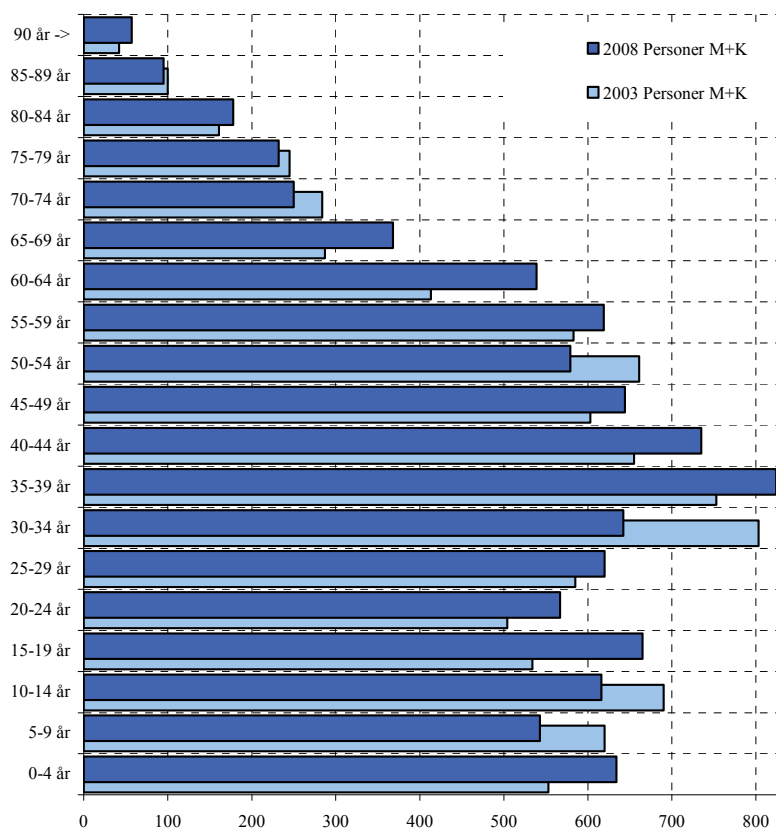
Tabell 15.1 Nettoflytting etter aldersgruppe i Hammerfest 1995-2007, og gjennomsnitt hvert år perioden 1995-2001 og 2002-2007.

Nettoflytting	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Gj.sn. 95-01	Gj.sn. 02-07
0-9 år	-27	-52	-52	-36	8	-39	0	-7	-22	20	33	-4	-29	-28	-2
10-19 år	-10	-18	2	-15	21	-2	-18	-2	4	2	-11	-22	-5	-6	-6
20-29 år	-14	-47	-58	12	-5	-30	-42	20	33	34	33	43	59	-26	37
30-39 år	-33	-56	-61	-24	-3	-17	-35	-2	-4	25	21	3	-7	-33	6
40-49 år	-40	-23	-21	-15	-14	7	-38	6	12	0	-1	-17	-3	-21	-1
50-59 år	-3	-7	-8	-4	2	-9	-18	2	14	-10	-16	-14	-25	-7	-8
60-69 år	-7	-9	1	-5	-4	-7	-11	2	-2	-8	-6	-21	-8	-6	-7
70 år og mer	-4	0	-2	1	3	-1	0	-1	-3	0	-3	0	-4	0	-2
Alle aldre	-138	-212	-199	-86	8	-98	-162	18	32	64	50	-32	-22	-127	18

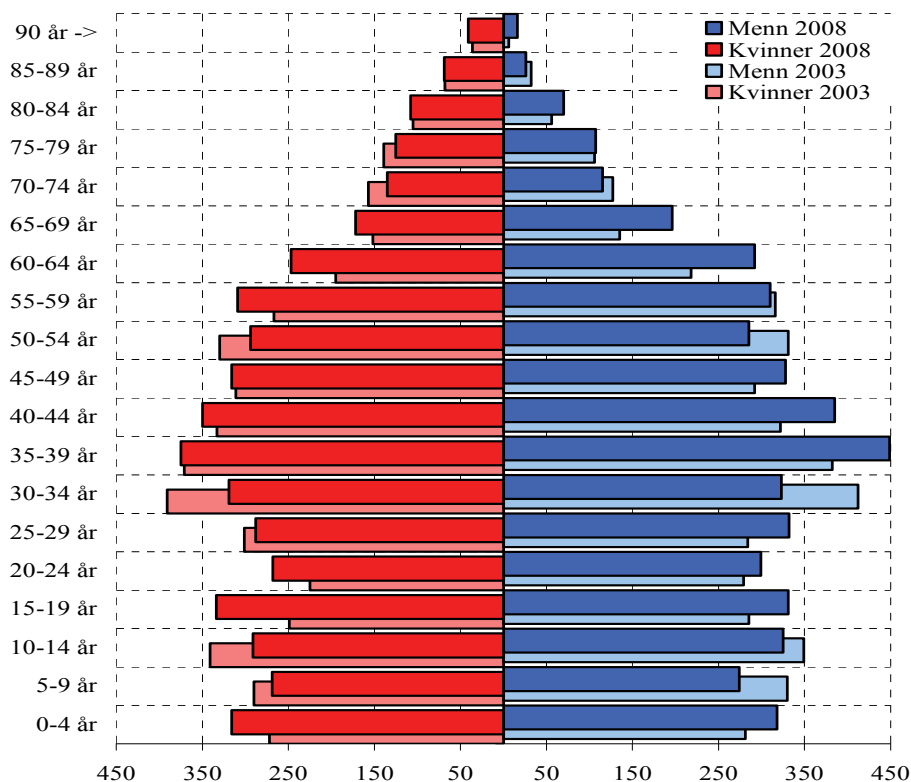
Menn Nettoflytting	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Gj.sn. 95-01	Gj.sn. 02-07
0-9 år	-10	-17	-19	-21	5	-24	-10	-7	-16	6	26	-4	-26	-14	-4
10-19 år	-7	-15	5	-11	17	-6	-4	-1	4	2	-3	-16	-4	-3	-3
20-29 år	-16	-25	-23	5	-5	-13	-22	3	9	15	19	13	37	-14	16
30-39 år	-16	-21	-36	-18	0	-3	-21	-2	-7	18	26	5	19	-16	10
40-49 år	-24	-15	-10	1	-19	5	-9	3	10	9	-2	-4	3	-10	3
50-59 år	1	-2	-3	-3	1	-6	-9	1	5	-1	-1	-8	-6	-3	-2
60-69 år	-4	-8	1	0	-2	-1	-9	-1	0	-2	-3	-15	-4	-3	-4
70 år og mer	-2	2	0	0	2	-2	3	-1	-2	0	-3	1	-1	0	-1
Alle aldre	-78	-101	-85	-47	-1	-50	-81	-5	3	47	59	-28	18	-63	16

Kvinner Nettoflytting	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Gj.sn. 95-01	Gj.sn. 02-07
0-9 år	-17	-35	-33	-15	3	-15	10	0	-6	10	7	0	-3	-15	1
10-19 år	-3	-3	-3	-4	4	4	-14	-1	0	1	-8	-6	-1	-3	-3
20-29 år	2	-22	-35	7	0	-17	-20	17	24	23	14	30	22	-12	22
30-39 år	-17	-35	-25	-6	-3	-14	-14	0	3	10	-5	-2	-26	-16	-3
40-49 år	-16	-8	-11	-16	5	2	-29	3	2	-14	1	-13	-6	-10	-5
50-59 år	-4	-5	-5	-1	1	-3	-9	1	9	-6	-15	-6	-19	-4	-6
60-69 år	-3	-1	0	-5	-2	-6	-2	3	-2	-7	-3	-6	-4	-3	-3
70 år og mer	-2	-2	-2	1	1	1	-3	0	-1	0	0	-1	-3	-1	-1
Alle aldre	-60	-111	-114	-39	9	-48	-81	23	29	17	-9	-4	-40	-63	3

Figur 15.3 Befolkning fordelt på aldersgrupper, Hammerfest 2003 og 2008 (1. januar)

Figur 15.4 *Befolkningens aldersgrupper – utvikling fra 2003 til 2008 (pr. 1. januar) for kvinner og menn. Hammerfest.*

Tabell 15.2 *Befolkningsutvikling fordelt på kjønn i aldersgruppene 20-29 år og 30-39 år, Hammerfest 2000-2008 (pr. 1. januar).*

		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Menn	20-29 år	688	645	597	563	572	565	598	608	631
	30-39 år	769	782	778	794	772	784	773	763	772
Kvinner	20-29 år	662	607	545	526	513	522	524	534	556
	30-39 år	754	761	749	762	788	790	768	751	694

Vedlegg 2

- Sysselsetting og ansatte i bedrifter i næringer i Hammerfest

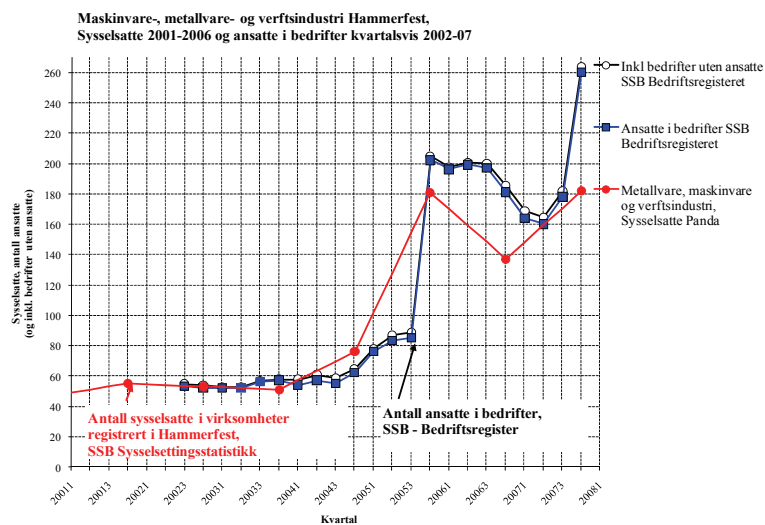
Datagrunnlaget

Datagrunnlaget for figurene er hentet fra to ulike datakilder i Statistisk sentralbyrå, den årlige sysselsettingsstatistikken og den kvartalsvise bedriftsstatistikken.

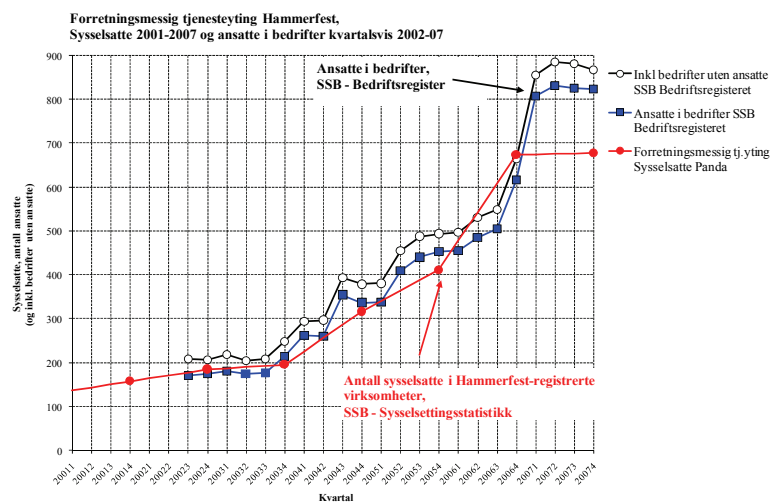
Den registerbaserte sysselsettingsstatistikken omfatter kun personer registrert bosatte i Norge på referansetidspunktet, mens statistikken over antall ansatte i bedriftene har med alle innrapporterte arbeidsforhold på de aktuelle bedriftene. Det vil her også være med utenlandske arbeidstagere som arbeider i en norsk(registrert) bedrift. Dersom arbeidsforholdet er forventet å vare over 6 måneder så skal personen registreres som sysselsatt. Det samme kravet stilles til utenlandske foretak som har virksomhet i Norge, og denne er forventet å vare mer enn 6 måneder. Dette er blant annet hovedårsaken til avviket for bygge- og anleggsvirksomhet i Hammerfest i enkelte år, hvor over 300 av arbeidsforholdene som er innrapportert til arbeidsgiver/arbeidstaker-registeret på hele næringen, er på "ikke-bosatte". Disse inngår altså ikke i den ordinære sysselsettingsstatistikken.

Sysselsetting og ansatte i bedrifter i næringer i Hammerfest

Verfts- og maskinindustri

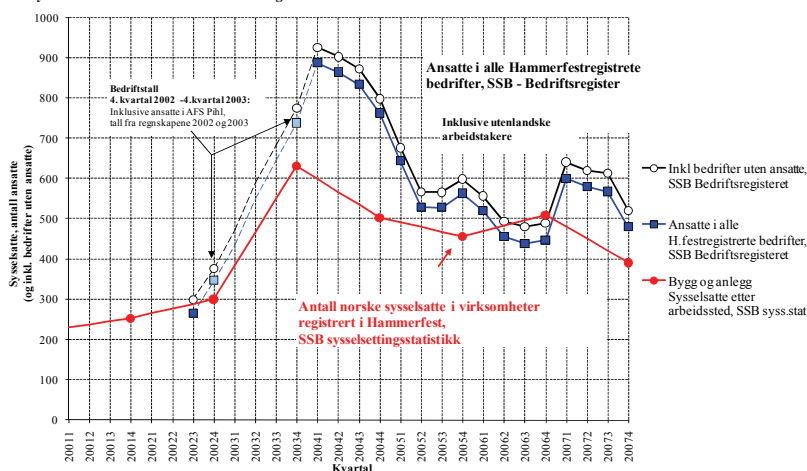

Forretningsmessig tjenesteyting

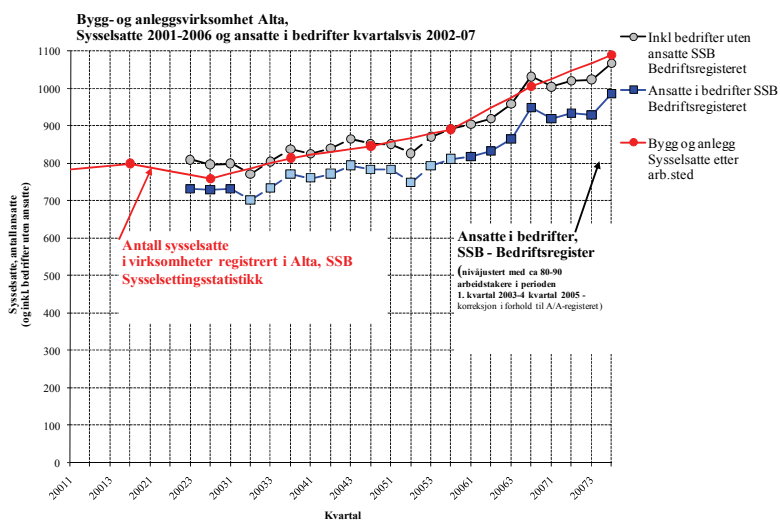
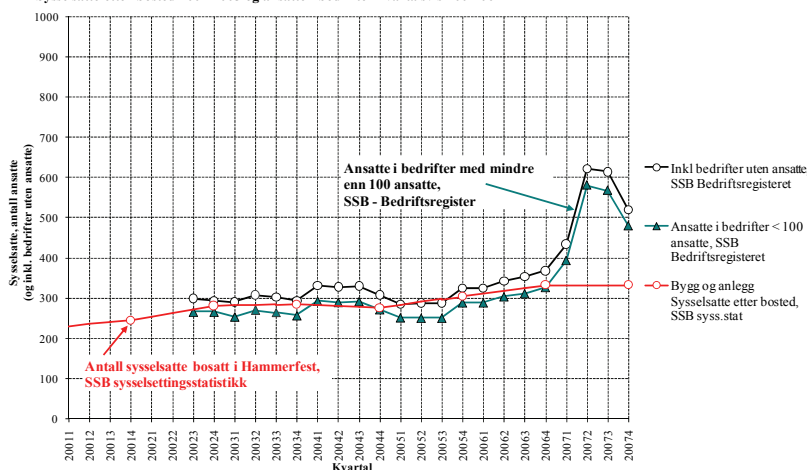

Bygg- og anleggsvirksomhet i Hammerfest og Alta

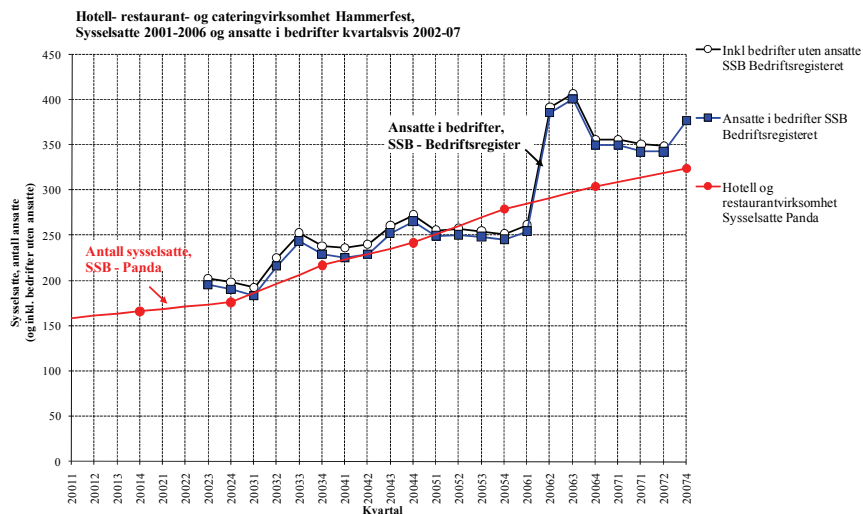
Bygg- og anleggsvirksomhet Hammerfest,
Sysselsatte etter arbeidssted 2001-2005 og ansatte i bedrifter kvartalsvis 2002-06

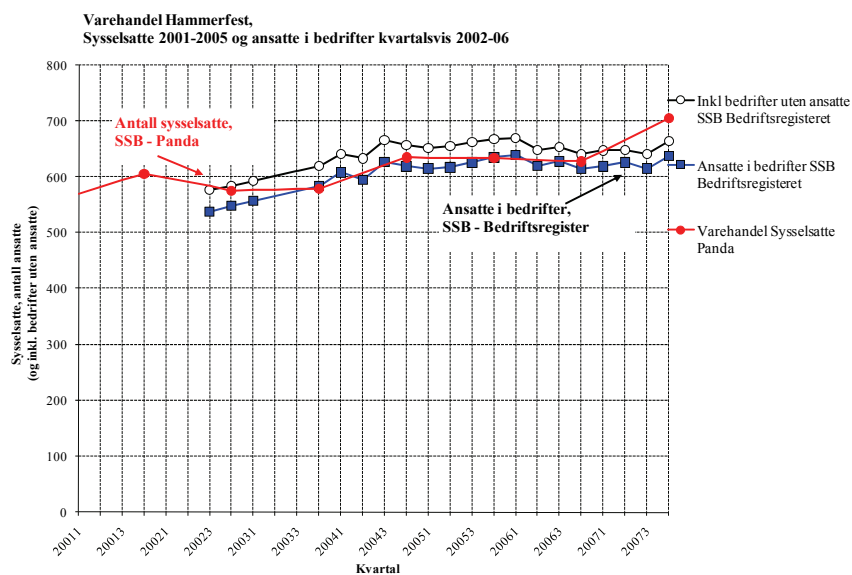
Bygg- og anleggsvirksomhet Hammerfest,
Sysselsatte etter bosted 2001-2005 og ansatte i bedrifter kvartalsvis 2002-06

Hotell-, restaurant- og cateringvirksomhet

Varehandel

Postboks 1463
9506 Alta
Besøksadr. Kunnskapsparken, Markedsgata 3

Internett: www.finnmark.norut.no
E-post: post@finnmark.norut.no
Telefon +47 78 45 71 00
Telefaks +47 78 45 71 01
Foretaksnummer NO 983 551 661 MVA

Norut Alta er et forskningsinstitutt i forskningskonsernet Norut